

Ion Budai-Deleanu

Țiganiada

sau

TABĂRA ȚIGANILOR

MINERVA

București, 2018

Prezentul volum reproduce textul ediției *Țiganiada*, de Ion Budai-Deleanu,
Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.

ISBN: 978-973-21-1043-0

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BUDAI-DELEANU, ION

Țiganiada sau Tabăra țiganilor / Ion Budai-Deleanu. - București :
Editura Minerva, 2018

ISBN 978-973-21-1043-0

821.135.1

Alcătuire cronologia vieții și a operei
și selecție repere istorico-literare:
Iuliana Voicu

Copyright © 2018 Editura MINERVA, pentru prezenta ediție

Redactor: Iuliana Voicu
Coperta: Cristina Dumitrescu
DTP: Carmen Diana Mateescu
Corector: Eugenia Oprea

MINERVA

Editura MINERVA • Redacția și sediul social:
B-dul Metalurgiei nr. 46-56, cod 041833,
sector 4, București, O.P. 82 - C.P. 38
tel: (021) 461.08.10/14/15; fax: (021) 461.08.09/19.
e-mail: office@edituraminerva.ro; office@megapress.ro
Departamentul desfacere: tel: (021) 461.08.08/12/13/16;
fax: (021) 461.08.09/19; e-mail: comenzi@edituraminerva.ro

Ne puteți vizita pe:
www.edituraminerva.ro
www.megapress.ro

PROLOG

Să fie preceput ș-alte neamuri a Europei prețul voroavei și dulceața graiurilor bine rânduită, adecă ritorica și poesia, cum au înțalesu-o elinii și romanii, o! câți eroi slăviți să ar ivi dintre varvari, sau doară din cei ce să numea sălbateci, pe carii oameni luminați lipsind întru neamul lor și pe vremile când au trăit un Omer ș-un Virghil, vecinică i-au acoperit nepomenire. Ș-unde era Ector, cel a Troii naltă sprijană, și Ahil, tăria și zidul grecilor, de nu să ar fi născut cântărețul Omer?

Deci nu pentru că numa Ellada și Roma au putut naște oameni înalți și viteji luminați ne mirăm cetind viețile slăviților eroi elinești și romani, ci mai vârtos pentru că Ellada și Roma au crescut oameni întru podoaba și măiestria voroavei deplin săvârșiți, carii cu suptirimea și gingășia condeiului său au știut într-atâta frumsăța pe eroii săi, cât noi astezi, necunoscând pe alții asemenea, ne uimim de mare-sufleția, naltă-cugetarea, bărbăția ș-alte vârtuți a lor; și doară nu luom sama că mai mare partea întru aceasta este a scriptoriului.

Luând firul istoriei neamului nostru românesc, de când să au așezat în Dacia, câți și mai câți bărbați, cu tot feliul de vârtuți strălucitori, am cunoaște doară acum, deacă să ar fi aflat între români, din vreme în vreme, bărbați care să fie scris viața lor și cu măiestru condeiu împodobindu-le fapte și înălțându-i după vrednicie, să îi fie trimis strănepoților viitori. La lipsa unor ca acești autori, acum pre toate acele persoane luminate, din căruntele veacuri, ceața uităciunii i-au acoperit.

Ion Budai-Deleanu

Puține raze a mărimii lor, cu carele viețuind strălucea, au putut străbate la noi.

Și unde aflăm la istorie un eroe asemenea lui Ștefan, principul Moldaviei, sau unui Mihaiu, domnului Ugro- vlahii, cărora nu lipsea numai un Omer, ca să fie înălțați preste toți eroii.

Răvărându-să întru mine nește scânteii din focul ceresc a muselor, bucuros aș fi cântat doară pre vreun eroe dintru cei mai sus numiți; însă, băgând de samă că un feliu de poezie de aceste, ce să chiamă epicească, poștește un poet deplin și o limbă bine lucrată, nesocotită dar ar fi să cânt fapte eroicești, mai vârtos când nice eu mă încredințaz în putere, iar neajungerea limbii cu totul mă dezământă¹.

Cu toate aceste, răpit fiind cu nespună poftă de a cânta ceva, am izvodit² această poeticească alcătuire, sau mai bine zicând *jucăreauă*, vrând a forma ș-a întroduce un gust nou de poezie românească, apoi și ca, prin acest feliu mai ușoare înainte deprinderi, să să învețe tinerii cei de limbă iubitori a cerca și cele mai rădicate și mai ascunse desigururi a Parnasului, unde lăcuiesc musele lui Omer și a lui Virghil!

Eu, spuind adevărul, vrui să mă răpez într-o zburată³ tocma la vârful muntelui acestui, unde e sfântariul⁴ muselor, ca să mă deprind întru armonia viersului ceresc a lor. Dar ce folos! - căzui și eu cu mulți alții depreună, și căzui tocma într-o baltă unde n-auzii numa⁵ broaște cântând!

Pentru aceasta până la un alt prilej, când mi să va lovi să beu din fântâna curatelor surori, primește, iubite cetitoriu, cu bună voință această izvoditură⁶!... și socotește cu priință, aducându-ți purure aminte că apa de baltă niceodinioară⁷ nu este limpede ca de fântână.

Leonachi Dianeu

¹ Dezământa - a abate (de la o hotărâre)

² Izvodi- a compune, a scrie

³ Zburată - zburătură

⁴ Sfântariu - sanctuar

⁵ Numa, numai - decât

⁶ Izvoditură - scriere, operă literară

⁷ Niceodinioară - niciodată

EPISTOLIE ÎNCHINĂTOARE CĂTRE MITRU PEREA, VESTIT CÂNTĂREȚ!

Treizeci de ani au trecut, drăguț Pereo, de când eu fui silit a mă înstrăina din țara mea. De atunci încoace, usăbite țări am trăpădat¹; dar ca să-ți arăt în scurt toate pășirile mele, ascultă și judecă.

Întii, invitându-mă zburătăția² minții mele încă necoapte, când să încep războiul cel de pe urmă a nemților cu turcii, mă făcui volentiriu. Păciundu-să apoi lucrurile precum știi, fiindcă promisăm slujbă la austrieni, fui trimis asupra franțozilor și supt Mantua căzui rob. De-acolo trimis fiind la Gallia, întru prinsoarea delungată, dobândii prilej a învăța carte și mai multe limbi, procopsindu-mă³ mai vartos la învățătura oștenească. În urmă primii slujbă la franțози și, purtându-mă bine, în scurtă vreme ajunsăi căpitan.

În urmă, cu oaste care fu trimisă la Eghipet, m-afflai și eu. O, cu câtă bucurie făceam eu acea călătorie, socotind

¹ Trăpăda - a hoinărit încolo și încoace, a alerga

² Zburătăția - avânt, elan

³ Procopsi - a învăța, a se instrui

Ion Budai-Deleanu

că acolo voi s-aflu doară cuibul strămoșilor noștri și neamul nostru adevărat!... Căci auzisăm totdeuna, și deobște să zice, cum că soiul nostru țigănesc să trage de la Eghipet și purcede din faraonii cei slăviți.

Însă, iubite Pereo, în zădar fu toată cercarea mea, că nu aflai nicio urmă de adevărați strămoși noștri: și mă încredințai spre mahnirea mea cum că țiganii noștri și la Eghipet tot aceiași sunt ca și pe la noi, adecă defăimați și de toți urgisiți, ce nu vor să păzască nicio rânduială sau să să îmbunătățeze cu năravuri mai polite¹, sau să-și lumineze mintea cu învățături alese.

Fiind eu în Eghipet mai la toate bățăliile de față, s-au întâmplat pe mine o nenorocire, că trecând un glonț² de tun aproape, mi-au ușurat un picior și-am rămas *invalid*. Deci am luat slobozie de la slujbă oștenească. De-atuncia tot aici sunt la Eghipet. Dar – crezi-mă sau ba? – cu toate aceste, nu-mi pociu scoate din inimă dorul țării în care m-am născut; și macar trăiesc aici în prisos de toate, totuși spre fericirea deplin patria-mi lipsește.

Având aici vreme de ajuns, mă îndeletnicesc mai mult cu cetera³ și cu cântări. Am dat în cunoștință cu mulți de ai noștri, iar mai vârtos cu Mârza. O, să-l cunoștri ce ales om e acela! și doar unul dintru toți, care are iubire de neam și râvnă călduroasă de-a aduce pe soiul nostru la oarecare rânduială. Acesta mi-au deschis ochii întru multe, iar mai vârtos pentru purcederea noastră, căci au fost născut și crescut acolo de unde ne-am dezghinat⁴ noi, nefericiții. După cum spune el, noi suntem din India și limba noastră să grăiește acolo până în zioa de astezi; însă pentru aceasta ți-oi scrie de altă dată.

¹ Polit – civilizată, rafinată

² Glonț – ghiulea

³ Ceteră – vioară

⁴ Dezghina – a se despărți

ȚIGANIADA

Întru altele, și această istorie care Ț-o trimit, pe care am tituluitu-o¹ *Țiganiada*, mai mare parte este alcătuită din spusele lui: căci un strămoș a lui au fost pe vremea lui Vlad Vodă cu turcii în Țara Muntenească. Din gura acelui au luat moșu-său, apoi tată-său, de la care au auzit spuind dânsul.

Drept aceasta, aducându-mi aminte de țara în care m-am născut, măcar că noao ne este mașteră², multe cântam eu de-ale noastre, amegind vremea în ceasurile mele mâhnicioase. Aceasta fu pricina și aceștii izvodiri³ poeticești, care în ce dată o pusăi la cevaș rânduială, gândii la tine, drăguț Pereo, și hotărâi ca de s-ar tâmpla acest făt întâi născut al mieu să iasă cândva la lumină, ție să Ți-l închin, pe care am cunoscut măiestru cântăreț și viersuitoriu mai ales a vremilor noastre!

Priimește dară în semnul vechii pretenii ca un dar, pârga ostănelii mele și-Ți adă aminte în zilele tale fericite de prietenul tău Dianeu!... Adevărat că de pe acest nume nu mă vei cunoaște, căci pribegind eu din țară, l-am schimbat; dar ție-Ți voi da chieia, ca să poți întra la taină. Eu mă chiem acum Leon Dianeu, sau Leonachi Dianeu (precum știi tu bine că la noi în Țara Muntenească, ba și la Moldova, toți ș-adaugă numele cu *achi* sau *cachi*, după grece, fiindcă sună mai cilibiu⁴; adecă, în loc de Leonaș sau Leonuț, ei zic Leonachi ș.c.). Dar să știi că acest nume, Leon Dianeu, cuprinde în sine întreg numele mieu prin strămutarea slovelor sau *anagramă*⁵.

Deacă-Ți vei aduce aminte de toți cunoscuții și de unul care, odată trecând prin Sasreghen, unde erai

¹ Titului - a intitulă

² Mașteră - mamă vitregă

³ Izvodire - scriere, operă

⁴ Cilibiu - nobil, distins (în sens ironic)

⁵ Anagramă - schimbare a ordinii literelor într-un cuvânt

Ion Budai-Deleanu

atunci, te-au căutat și au împrumutat o cronică scrisă cu mâna de la tine, îndată vei ști cine sunt. Pentru aceasta și numele tău este strămutat prin anagramă, căci am avut multe pricini la aceasta, ca să nu știe toți cine este izvoditoriul¹ aceștii poezii și cărui s-au închinat.

Am înțales eu aici că și tu ai scris ceva foarte bun pentru țigani și, scriind adevărul, ai atins pe voivodul cum să cade, care, de cându-i, n-au suferit neamul său și n-au făcut niciun bine, ci numai au strâns parale, ca să îmbuibez pre boieri. Doamne, când va fi să mai ajungă alt voivod, care iubește pe ai săi? Eu socoteam că voi auzi cât de curund că pe tine au rădicat ceata voivod, dar, bag de samă, nătărăul acela tot trăiește și împute lumea!...

Scrie-mi, rogu-te, cum vă aflați, că eu încă mă țin de ceata voastră și nu mă am lăpădat până acum; ba zioa și noaptea pentru dânsa lucru ș-ostănesc.

În cât e pentru firea aceștii alcătuirii a mele, adevă a *Țiganiadei*, am să-ți aduc aminte cum că eu învățând lătinește, italienește și franțozește, întru care limbi să află poezii frumoase, m-am îndemnat a face o cercare: de s-ar putea face ș-în limba noastră, adevă cea românească (căci a noastră cea țigănească nu să poate scrie și puțin o înțăleg), cevaș asemenea; ș-am izvodit această poveste pe care după limba învățată am numit *poemation*, adevă mică alcătuire poeticească, întru care am mestecat întru adins lucruri de șagă, ca mai lesne să să înțăleagă și să placă. S-află într-însa și critică, pentru a cării dreaptă înțălegere te poftesc s-adaugi oarecare luări-aminte, căci știu bine că vei înțălege ce-am vrut eu să zic la multe locuri.

Iară cât privește faptul istoricesc, pentru Vlad Vodă, că au fost așa pecum l-am scris eu, dovedesc cu scriptorii

¹ Izvoditoriu - autor

ȚIGANIADA

de la Vizant, precum vei ști tu bine; iar de țigani, că Vlad Vodă i-au armat oarecând împotriva turcilor, scriu ș-unele cronice, scrise cu mâna, muntenești; însă istoria alcătuită într-acest chip este ostăneala mea, ce am pus-o în stihuri, după izvodul ce am aflat la mănăstirea Cioarei în Ardeal, care întru toate se lovește cu pergamena¹ ce s-au aflat, nu demult, în mănăstirea Zănoaghei.

Eu socotesc că țiganii noștri sunt foarte bine zugrăviți în povestea aceasta, care să zice că ar fi fost scrisă mai întâi de Mitrofan, ce au fost de față la toate și care la nunta lui Parpangel au iscodit un epitalamion sau cântare de nuntă, de unde țiganii lesne vor cunoaște pe strămoșii săi. Însă tu bagă samă bine, căci toată povestea mi să pare că-i numa o alegorie în multe locuri, unde prin țigani să înțăleg ș-alții, carii tocma așa au făcut și fac, ca și țiganii oarecând. Cel înțălept va înțălege!...

În urmă trebuie să știi, bade Pereo, cum că această operă (lucrare) nu este furată, nici împrumutată de la vreo altă limbă, ci chiar izvoditură noao și originală românească. Deci, bună sau rea cum este, aduce în limba aceasta un product nou. Soiul acestor feliu de alcătuirii să chiamă comicesc, adecă de răs, și de acest feliu să află și într-alte limbi. Însuși Omer cel vestit, moșul tuturor poeților (cântăreților în stihuri), au alcătuit *Bătălia șoarecilor cu broaștele*. Deci Omer este de bună samă începătoriul, precum acei înaltei neasămănatei poesii ce s-află în *Iliada* și *Odisea*, așa și aceștii mai gioase șuguitoare a noastre. După dânsul, în cât știu, au scris Tassoni italienește un poem, *La sechia rapita*, adecă vadra răpită, precum înțălesăi, în ceste zile un abate Casti, acum pe vremile noastre, încă au alcătuit o asemenea istorie, ce au numit-o *Li animali parlanti*, adecă *Jivinile vorbitoare*. Numai cât

¹ Pergamenă - pergament, manuscris pe pergament

Ion Budai-Deleanu

povestea lui nu atârănă pe temeiul istoricesc ca a noastră. Iară să fi alcătuit cineva ceva despre țigani, n-am cetit nice într-o limbă. Doară pentru că la alte neamuri europești puțin sunt cunoscuți țiganii, și pentr-aceasta o alcătuire ca aceasta la dânșii n-ar avea haz. Dară la oamenii din țara noastră, care treesc cu țiganii și le cunosc firea, nu poate să nu fie primită o izvoditură ca aceasta, cu atâta mai vârtos cu cât eu m-am silit în cât era cu puțință a metahirisi¹ multe cuvinte și voroave după gustul țigănesc, mai vârtos unde vorbesc țiganii între sine.

Cu toate aceste, dragul meu Pereo, multe am scris acolo ce poate că la mulți nu le va plăcea, însă toate adevărate. Greu era a vicleni² cronica și a scrie într-alt chip, căci din fir în păr așa găsii scris la cele doao mai sus numite cronice; iar cele alalte am luat din gura Mârzii.

Cea mai de pe urmă să știi că, fiind eu țigan ca și tine, am socotit cuvios³ lucru de a scrie pentru țiganii noștri, ca să să preceapă ce feliu de strămoși au avut și să să învețe a nu face și ei doară nebunii asemenea, când s-ar tâmpla să vie cândva la o tâmplare ca aceasta. Adevărat că aș fi putut să bag multe minciuni laudând pe țigani și scornind fapte care ei n-au făcut, cum fac astezi istoricii unor neamuri, care, scriind de începutul norodului său, să suie până la Dumnezeu și tot lucruri minunate bârfăsc. Dar eu iubesc adevărul.

De-oi vedea că află priință această osteneală a mea, vei dobândi și alte alcătuiți, însă nu de șagă, ci serioase și adevărat eroice.

Fii sănătos. Dat: 18 marț 1812. *La piramidă. În Eghipt.*

¹ Metahirisi - a folosi

² Vicleni - a trăda, a falsifica

³ Cuvios - potrivit

Cântecul I

Argument

Păn' Vlad Vodă pă țigani armeză,
Asupra lor Urgia întărâtă
Pe Sătana, ce rău le urează.
Într-acea, luându-și de drum pită,
De la Flămânda pleacă voioasa
Țigănime drept cătră Inimoasa.

1

Musă! ce lui Omir odinioară
Cântași Vatrachiomahia,¹

¹ Musă: acest cuvânt este elinesc, obișnuit acum mai la toate limbile, mai vârtos la poesie, sau când scriu cu stihuri. Precum s-arată la mithologhia elinilor, musă va să zică știință, sau mai vârtos zână aflătoare de știință. Elinii cinstea noao muse, precum: Clio, Euterpe, Thalia, Melpomene, Terpsihore, Erato, Polimnia, Orania și Calliope, care toate s-au zis ziele sau zâne, născute de Joie (sau Zevs) și fecioare viergure, de musică și poetică aflătoare. Pentru aceasta, poeticii elinești și lătinești, vrând să înceapă vreun cântec, le chiama întru ajutoriu. Iar poeticul nostru aici chiamă îndeosăbit pre acea musă care oarecând au cântat lui Omer *Vatrachiomahia*, adecă bătaia șoarecilor cu broaștele. (Mitru Perea)

Ion Budai-Deleanu

Cântă și mie, fii bunișoară,
Toate câte făcu țigănia,
Când Vlad Vodă îi dede slobozie,
Arme ș-olaturi¹ de moșie²;

2

Cum țiganii vrură să-și aleagă
Un vodă în țară ș-o stăpânie,
Cum uitându-și de viața dragă,
Arme prinsă ră cu vitejie,
Ba în urmă îndrăzniră ș-a să bate
Cu murgeștile³ păgâne gloate;

3

Cum apoi, prin o gâlceavă amară
(Căci nu să nărăvea depreună),
Toți cari încătro fuga luară,
Lăsându-și țară, vodă și coronă.
Însă toate aceste să făcură
Prin dimoneasca ameițitură,

4

Că, măcar cel fără asămănare
Mai rău duh dintru toate. Sătana.
Purure în iad lăcașul său are,
Focului nestâns fiind el hrana,
Dar totuși pe furiș câteodată,
Răzvrătind lumea, el se desfată.

¹ Olat - gospodărie rurală

² Moșie - în expresia *de moșie*: de veci

³ Murgesc - murg, negru

ȚIGANIADA

5

Iar de astă dată-l întăritase
Urgia (precum spun) blăstămată,
Ce văzând cu săcuri și baroase
Pe țigănimea noastră înarmată,
În tot chipul hotărî s-o strice,
Vrajbă întru dânsa aducând și price¹.

6

O! tu, hârtie mult răbdătoare²,
Care pe spate-ți cu voie bună
Toată înțăleptia de supt soare
Și nebunia porți împreună,
Poartă ș-aceste stihuri a mele,
Cum ți le dau, și bune și rele.

7

Apoi zică cine câte știe:
Eu cu mândru Solomon oi zice:
Toate-s deșerte și nebunie!
Căci numa de acel este ferice
Care pe sine a cunoaște înceă
Și firea lucrurilor precepe.

8

De la miazănoapte mai departe,
Sus în văzduhul întunecos,
Este un loc (precum scrie la carte)

¹ Price - ceartă, conflict, discuție

² Hârtia e răbdătoare, căci pe dânsa poți scrie ce vrei, bun și rău. Pentru aceasta, poetul nostru, lipsă având doară de patroni și mețenași (protectori ai artiștilor și poezilor, n.red.), închină ostăneala sa hârtiilor!

Ion Budai-Deleanu

Cărui zic filosofi haos¹,
Unde neîncetată bătălie
Face asupra stihii² stihie.

9

O zână rea țara stăpânește³,
Carea nu suferă niciun bine,
Ci toate strică și desunește,
Toate sfarmă, spulbăără ce-i vine

¹ Haos - va să zică, după noima elinilor, întuneresc fără margini, unde toate sunt mestecate stihiile depreună.

² Stihie - element al naturii

³ Zână - cuvântul acesta va să zică *ziea*, sau ca cum ai zice dumnezeioaie; însă spre înțălesul tuturor am socotit să aduc aminte cetitorilor că, vrând poeticul a da un gust nou poesiii noastre, alăturându-o poesiii altor neamuri, au metahirisit (trebuiițat) obiceiul elinilor și-a latinilor, care personisesc (a personifica) patimile și vârtușile (îmbunătățirile), căci prin aceasta sângur să osăbește poeticul (cântărețul) de orator (urătoriu). (M. Perea)

a) Adecă ca și țărani noștri la povești, când spun de ciumă, de mama-pădurii și a vânturilor ș.c.d. (Chir Simplițian)

b) Adecă teacă-fleacă, vorbe goale, pagubă de hârtie. Mai bine era să cânte ca țigani noștri și cu vierșuri cum sunt obicinuite. Eu toate câte s-au zis până aice, în scurt le-aș fi cântat:

*Frunză verde de săcară
Iacă țigani s-armoră.
Ca să-și puie un vodă în țară
Asemene lor, pe o cioară;
Dar sfădindu-să între sine,
Lăsară-și vodă ș-ocine
Și mersără în țări străine,
Precum le-au părut mai bine.*

Iată toate în scurt, fără a să lăți pe la haos și Urgii, sau nu știu ce țări pustii! (Cocon Idiotiseanul)

c) Dar lasă, frate, nu critisi cele ce nu înțălegi, ca să nu te faci de răs; că așa judecând ca tine, trebuie să defăimăm toți poeticii și să cântăm purure *frunză verde*. (Cocon Simplițian)

ȚIGANIADA

Înainte ș-Urgie să cheamă,
Rea prăsilă de tată și mamă.

10

De-acolo privind corbiș¹ la toate,
Urgia văzu pe ticăloase
Gloatele țigănești înarmate
Cu săcuri, ciocane și baroase;
Precepând apoi ce va să fie,
Mai că nu leșină de mănie.

11

Căci nu rabdă năsâlnica² zână
Ca rând bun oamenii să păzască.
Și temându-să ca să nu vină
La cevași rând gloata țigănească,
Gândi cum sfaturi să le strămute;
Ș-îndată iacă să scoală iute.

12

Pe arepi de volburi cu fortună
Încălecând, la iad să pogoară.
Pe unde mergere, fulgeră, tună.
Toate spulbără, frânge ș-oboară³
Însuși pe diavoli prinsă mirare
De năpraznă așa iute și mare.

13

Iar deacă stete fără sfială
Naintea negrii Mării Sale

¹ Corbiș - ca corbul

² Năsâlnic - cumplit, grozav

³ Oboări - a doborî, a culca la pământ

Ion Budai-Deleanu

Satanei, ce cu multă pofală¹
Stăpânește a Tartarului vale.
Rădicând ea sprânceana sumeață,
Zisă amenițând celui în față:

14

„Sătano, de nu mi-ai fi părinte
Și de n-aș fi întâi născută ție
(Când căzuși din ceriu, dacă ții minte,
Mă avu cu tine oarba Zavistie²)³
Necăutând că aceasta-i a ta țară.
Aș brăi cu tine almintre doară.

¹ Pofală - strălucire, pompă, glorie; triumf

² Zavistie - invidie

³ Urgia zice că Sătana i-au fost tată și Zavistia mamă. Trebuie a ști că poeticul vrând să obrăzuiască și poeticește lucrul, prin Sătana înțalege pre cel mai întâi duh necurat, care mai nainte de osândire fusese arhanghel și, pecum să zice la cărțile besericești, să numea Luceafer, adică purtătoriu de lumină, iară Sătana să zice și la Biblia același duh necurat. Spun cei învățați întru dogmele creștinești că același mai nainte de cădere au fost cel mai întâi arhanghel și, apucându-l zavistia, au gândit să-și puie tronul său asemenea cu Dumnezeu; pentru aceasta fu surpat cu toți care au fost într-un gând cu el. Drept aceasta, poeticul zice că s-au împreunat cu Zavistia și au născut pe Urgie. Într-acest chip trebuie să se înțeleagă și cuvintele Urgiilor, unde zice că Sătana odinioară nu s-au îndoit și au cutezat a să scula pe Dumnezeu. M. Perea.

a) Bine ar fi doară de alte, însă nu să cade să se pomenească diavolul între creștini și este împotriva credinții noastre ca lucruri de aceste să nu scrie la cărți de aceste, și mai vârtos la povestea țișanilor. Părintele Disidemonescul.

b) Așa judecă odată un feliu de dobitoc, de mărgăritariu socotind că-i ceva de mâncat. Bunul părintele de bună samă n-au cetit Biblia și istoria lui Iov!... cu mult mai puțin facerea vestitului englez Milton, care au alcătuit un poem supt titula *Raiul pierdut*. Coconul Musofilos.

ȚIGANIADA

15

Unde-i duhul și inima nefrântă
Acelui mândru Luceafăr, care
Nu să îndoii și pre cea mai sfântă
Lumină în ceriu viețuitoare
A să scula cu război odată!
Ce negrijă acum te ține, o tată?

16

Tu șezi aici fără nicio teamă,
Adevărat! Dar sus ce să face
Pe lume, nu știi sau nu bagi samă.
Nu vezi ce năpraznă vine încioace
Pe iadul tău? Ieși numai afară
Ș-însuși a ta vedea-vei ocară!

17

Încă și țiganii mișei¹ caută
Ca să să pue la rânduială,
Părăsându-și ciocane și laută
Și întrarmați pe Mahomet să scoală.
Îi văzui sfătuind cum să ajute
Lui Vlad în toate chipuri plăcute.

18

Sângur acel Vlad, de-l lași în pace,
Gata-i a prăpădi păgânimea.
Ș-atuncea iadul tău ce face?
Unde-ți va fi slava și mărimea
Că ai scornit legea mahometană?
Înțelesu-m-ai acum, Sătană!“

¹ Mișel - sărac, în mizerie; ticălos

Ion Budai-Deleanu

19

Aceste zicând, ca și curcanul
Întărâtat să gânfă¹; și iată!
Toată fierea și turbat cătranul
În tată-său vărsă sluta fată.
Iar el mai nu plesni de mănie.
Ș-abia cât putut zice: „O, mie!...”

20

Și mai răsufând: „Fiică iubită!
Pe aceasta te cunosc adevărată
Prăsila mea. Dar fii odihnită;
Acuși vei vedea că al tău tată
Tot acel e care odinioară
Vru pe cel înalt din ceriu s-oboară!”

21

Urgia de-aci să întoarsă îndată,
Iară Sătana iute ca vântul
Sau din arc slobozita săgeată,
Pătrunzând în curmeziș pământul,
Ieși la lumea de sus afară
În chip de fum cu vânăță pară.

22

Iar după ce pământească boare
Răsufă puținel întru sine
Și cevaș i să făcu răcoare,
Socoti cum ar face mai bine,
Ca nevăzut el toate să vază
Pe unde ajunge a soarelui rază.

¹ Gânfă - a se umfla, a se îngâmfă

ȚIGANIADA

23

Știind el foarte bine că, afară
De ceata îngerească pânditoare,
Ce pregiur a toată lumea zboară,
Sânt-Ilie prorocul încă are
Asupra lui pază foarte bună
Ș-unde-l zărește, acolea-l detună.¹

24

Din ceste cuvioase pricine
Mult nehotărât el nu rămasă,
Ci formă de corb luând pe sine,
Să băgă într-o negură prea deasă
Și să rădică în aripi ușoare
Păn' la nuori, aproape de soare.

25

Cum vulturul, siit de foame
Împregiur pretutindene zboară,
Câmpuri, păduri și grădini cu poame
Străbătând cu vederea, ca doară
Va zări stârvuri și mortăciune
Sau ceva vrednic de vânăciune,

26

Așa Sătana cu fața viclenită
Caută de sus nevăzut de nime

¹ Pentru Ilie proroc este un crăzământ între țărani cum că el împlă cu căruța sa de foc pe nour când tună și, dacă oblicește (oblici - a afla, a descoperi, a observa, a zări, n.red.) undeva pe diavolul, îndată-l fulgeră. De-acolea au luat și poetul nostru aceste, fiind că el în toate urmează socotințelor deobște a norodului, cum au făcut și Omer. Dar în lucruri ca aceste, nice să cuvine a face almintre, căci apoi nu ar fi poveste deobște. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Și zărește toate într-o clipită;
Din ochean până la tătărâme,
Vede toți mâncătorii de pâne,
Încă și pe cei cu cap de câne.¹

27

De acolo vede nenumărată
Oastea lui Mahomet cum vine,
S-o robească Muntenia toată;
Și văzând să bucură întru sine,
Hotărând păgânilor s-ajute
În toate chipurile știute.

28

Vede și tabăra țigănească
Între Alba și Flămânda adunată,²
Care, după porunca domnească,
Acum era și în arme îmbrăcată,
Așteptând cea de pe urmă poruncă
Încătro și pre unde să să ducă.

¹ Acești oameni cu capete de câne s-au obicinuit în norodul nostru a să numi *cătcăuni*, cum să zic că au fost mâncători de oameni; ba pe unele locuri am auzit numindu-i *capcâni*, adecă ca când ar avea cap de câne. Această poveste la neamul nostru au rămas de bună samă de la dați, fiind că și Erodot scrie în părțile Știtii de nește *androfagi*, adecă mâncători de oameni.

² Alba și Flămânda sunt doao sate aproape unul de altul, în ținutul, precum îmi pare, a Țărgului. (M. Perea)

a) minunat lucru că tocma au tăbărât țiganii între Alba și Flămânda;
b) la o iscodire de șagă și glumitoare, mai vârtos despre țigani, nu este de a să mira când să află de aceste numiri într-adins căutate, pentru ca să să facă gluma mai cu haz. (C. Musofilos)

ȚIGANIADA

29

Acolo era din țara întreagă
Strânși țiganii cu mic și cu mare,
Părăsându-și viața pribeagă
Și puindu-să la noao stare,
Să nu mai îmble din țară în țară,
Nici să mai fie altora de ocară.

30

Căci Vlad Vodă locuri de moșie
Le dedusă cu această învoială,
Ca de-acuma și dânșii să fie
Oameni ca ș-alții cu rânduială;¹
Iar ei mult să sfătuia între sine
Cum ș-ar tocmi trebile mai bine.

31

O zi de sfat era și de ast' dată,
Unde toată acuma s-adunasă
Boierimea cea mai învățată,
Multă făcând voroavă și deasă.
În urmă Drăghici rostul² deschisă,
Ș-acest chip cătră adunare zisă:

32

„Bărbați buni! Trăind eu pă astă lume
Multe pății și bune și rele,

¹ Să află la unele cronică românești că Vlad-Vodă au armat țiganii asupra turcilor, și aceasta este o tâmplare istoricească, adevărată; dar că le-ar fi dat pământuri nu află scris la niciun letopiseț. Însă să vede a fi asemenea cu adevărul, căci de nu ar fi strâns țiganii mai nainte la un loc, nu i-ar fi putut înarma; apoi trebuia să le arete și lor vreun folos, vrând ca să-i îndemne a lua armele asupra turcilor. (M. Perea)

² Rost - gură

Ion Budai-Deleanu

La multe privii adinsuri¹ și glume,
Dar, vă spun drept, din toate ahele,
Ca ș-ahasta ori adins, ori în șagă
Eu nu văzui în viața întreagă.

33

Noi țigani să avem țărișoară!...
Unde să him numa noi dă noi!...
Să avem sate, căsi, grădini ș-ogoare
Și dă toate ca ș-alții mai apoi?
Zieu! privind la lucruri așa rare.
Ca când treaz fiind aș visa îmi pare...

34

Și ce ne mai trăbuie doar încă
Spre viețuirea fericită?
Zieu nimică! Numa cât mă mîncă
O gândire, adecă ha clipită
Mai dă pă urmă a vieții mele;
Căci acum a muri mi-ar hi jele!

35

Eu mă tem că n-oi ajunge doară
Să văd țigănia la rînd pusă.
O! dulcea și draga primăvară
A zilelor mele cum apusă!
Acum ar hi în lume dă a trăirea
Pă chieful tău, cum te trage hirea!²

¹ Adins – lucru serios, serios

² Eu tot ascultai până acum, socotind că doară poetical au greșit ortografia; dar văd că de când au început țiganul Drăghici a vorbi, cu totul altă voroavă sau chip de a vorbire întrebuițază, precum: *ahaia*, *ahasta*, *hie* ș.a. (Chir Simplițianu)

ȚIGANIADA

36

Voi tinerilor, luați aminte
Ce moșul Drăghici acum vă zice;
Faceți-vă bune așezământe
Și lăcuiți dăpreună aice;
Fiți purure într-o minte ș-o voie,
Mai vârtos la vreme dă nevoie.

37

Că, dacă nu vă veți prinde dă mână,
Părtășiri iubind și împărăchiare¹.
Asupri-vă-va limbă străină
Și veți hi periți fără scăpare.
Nice veți mai face un neam pă lume,
Ci veți hi fără țară și nume.

38

Ba veți hi cum furăt păn-acum,
Cum-u-s jidovii blăstămați, iacă!
Ce n-au țară, ci trăiesc pă drum.
Să hie țara cât dă săracă,
Dulce-i când poate cineva zice:
„Asta-i țara mea, eu-s dă aice!”²

a) Poeticul face foarte bine; căci de vreme ce arată cum au vorbit țigani, trebuie să arete și chipul de vorbit a lor, adecă dialectul lor de atunci, care nu putea să fie alt fără muntenesc. Acestași dialect să vorbește astezi în Ardeal, în valea Hațegului. Însă țigani între sine, precum zice autorul, așa vorbea; și doar și autorul așa au aflat scris. (M. Perea)

¹ Părtășire, împărăchiare – dezbinare

² Adecă va să zică Drăghici: fiți una și vă țineți de mână; că de-ar fi neamul cât de mic, deacă este unit între sine și nu să împărăchează, niciun nepreten dinafară poate să-l strice și să-l răsipească!... În urmă de-ar fi țara cât de mică și săracă, totuși mai fericit este acel neam

Ion Budai-Deleanu

39

De-aci Goleman luă cuvântul
Și le sfătui pre larg și tare,
Întii, ca să-și împartă pământul,
Ca tot însul din vreme să-l are,
Să-și poată face mălaiu și pâne,
S-aibă ce mânca de azi până mâne.

40

„Oameni buni! Oare n-ar hi mai bine -
Zicea el - să numim astă țară
Cu nume nou, păcum să cuvine,
Făcând ș-o rânduială adevară,
Noi între noi, cărui toți să hie
Supuși întru dalba țigănie?”¹

41

Că fără dă rând nu-i niciun bine!
Căsi apoi să ne facem și mese,
Cum au ș-alaltre neamuri vecine;
Să ședem cu a noastre jupânese

care are țară și lăcuiește într-însa. O, de-ar înțălege neamul micu ce bunățate este a avea țara sa! Nu ar huli așa pe sine, nici ș-ar defăima neamul slujind străinilor care o asupresc și-ar dori să strângă dintru pomenirea oamenilor și numele lui. (M. Perea)

¹ Alba țigănie. Nu știu ce-i să zic de acest epitheton alba care nu să poate zice de țigănie, fiind ea din firea sa neagră. Asemene chip de vorbire am auzit eu și de la țărani noștri, când spun ei povești de țigani... De bună samă de-acolo au împrumutat-o și poetul nostru; și pentru aceasta socotesc eu că trebuie acel epitheton să să înțăleagă ironicește. (M. Perea)

ȚIGANIADA

La cumândări¹, zăifeturi² ș-ospețe
Închinând cu păharăle istețe.“

42

Iară Mircea de altă parte zise:
„Fraților! Mie nu mi să pare
Că aveți voi mințile așa deschise.
Ca să faceți vreo bună așezare
Sânguri dân voi. Drept ahasta, eu
V-oi spune pă scurt sfatul meu.

43

Să punem nește oameni aleși.
Care înțăleg puținel și carte,
Oameni întregi la minte, direși.³
Ahești sfātuindu-să de o parte
Și sămnându-și toate pă o hârtie,
Cum or afla ei așa să hie.“

44

Însă Burda n-așteptă să zică
Mircea tot sfatul său. „Dară - zisă -
Până cându-ți vorbi tot nimică?
Mămăligă, măi, brânză și clisă!⁴

¹ Cumândare - praznic, pomană

² Zăifet - masă mare, banchet

³ Dires - luminat (în sens figurat)

⁴ Clisă - cuvântul acesta se obicinuiește și în zioa de astezi și însemnează aceia ce pe alte locuri *slănină*, iar în Ardeal, pe unele locuri, *lard*; care mai de pe urmă cuvânt e chiar românesc, de la lătenie, în carea să zice *lardum*, adevărat cuvânt strămoșesc. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Dă aheste vă sfătuiți nainte,
Dar nu da a voastre goale cuvinte¹.

45

Când om avea ce mânca și bere²,
Lesne om sfătui noi și da ahele.
Așa zic; asta-i a mea părere!...
Când nu-i ce roade între măsele.
Atuncea, zieu, nimica nu-ți ajută,
De ai ceti măcar și cărți o sută!“

46

Într-acea să rădica cu ciudă
Cucavel, făcătoriu de ciure.
Străgând: „Voi faceți din iarbă crudă
Grâu; dân toporâște săcure!...
Hoho! nu vă răpeziți așa tare,
Că nu sunt toate păcum vă pare!

47

Au doară știți voi dân ce pricină
Vodă așa v-armă da minunat?
Cine știe ce limbă³ păgână
Doar asupra lui iar s-au sculat!

¹ Aici să vede unde mere gândul autoriului, adecă să arete cum să sfătuiesc țigani; că niciunul lasă pe altul să își sfârșească vorba, și unul grăiește de un lucru, altu de altele. Aceasta-i adevărat țigăniada!... (Chir Simplițianu)

² Bere – a bea; băutura

³ Limbă – neam

ȚIGANIADA

Armele aheste nu-s cobe bună:
Sau încai trebile așa nu sună.¹

48

„Eh! ce ne pasă d-ahele toate, –
Grăi Boroșmândru cu mâhnire.
Au n-am nimeri noi ș-a ne bate
Ș-în război adins a hărțuire?...
Noi încă aveam câte doao mâni,
Inimă în sân și duh în plumâni!

49

Eu gândesc că ha mai grea tâmplare
Care poate să ne tâmpineze
Ar hi când să să scoale nescare²
Vrăjmași, ca țara să ne prădeze,
Ș-am fi sâliți s-oștim³ și noi doară,
Apărându-ne iubita țară.

50

Dar ș-atunci n-ar hi cu cale
Să ne temem fără de măsură;

¹ Dintru aceste voroave a țiganilor care am cetit pân-aici să vede îndestul firea lor nerăbdătoare, căci niciunul n-așteaptă să sfârșească cela ce au început a grăi și să-și închiee cuvântul, ci apucă vorba grăind de altele. (M. Perea)

a) Eu cred că nu numa țiganii vorbesc așa, dar fieștecare norod prost, ce nu are învățatură și nu e bine nărvit. (Cocon Coantreș)

² Nescare – oarecare, cineva

³ Oști – a lupta, a se război

Ion Budai-Deleanu

Căci nici noi suntem nește dârdale¹
Sau ha dă poă urmă lăpădătură,
Ca să nu cutezăm a sta în față
Măcar cu ce feliu de oaste îndrăzneță.“

51

Goleman era să mai înceapă
A grăire, și de-abia cât zisă:
„Toate aheste nu plătesc o ceapă!“
Când Sătana, care aci sosisă
Dezbrăcând negura întunecată,
În chip de corb la țigani s-arată.

52

Și vrând să le facă o nătărie,
Zbură în giur pe deasupra-le roată
Câteva ori, ca ș-o ciocârlie,
Purure cântând: „cha! câr!“; și iată
Bietului Goleman, ce pe iarbă
Șezând ura², să cufuri în barbă!...

53

Și tot croncănind, de-acolea mearsă,
Iar dintr-un alb nour Sânt-Ilie
Troscl așa-l pogni cu săgeată arsă

¹ Dărdală este un cuvânt numai pe unele locuri de norodul prost obicinuit și înșămnează un lucru de nimic, sau om de nimic; sau, precum zic ș-amintrele, *o neagă! un îndărătnic!* Să fie aceasta alcătuire despre lucruri alese și să se vorbească întru o adunare cinstită, nu s-ar putea întrebuița cest pre giosit cuvânt; însă unde vorbesc țiganii între sine, cu atâta mai vârtos au căutat să se puie, căci, cum socotesc eu, poeticul toate sfaturile aceste le-au aflat el însuș așa scrise și nu s-au cuvinit să le strămute. (M. Perea)

² Ura - vorbi

ȚIGANIADA

Tocma într-a capului găvălie¹,
Cât corbul căzu mort, iar Sătana
Fuși zbierând ș-astupându-și rana.²

54

De această arătare minunată,
La toată adunarea căzu greață³.
Toți să mira cu gura căscată,
Și de frică toți albisă în față;
Iar ștergându-și barba Goleman
Sudui de mamă pe croncan.

55

Nime nu grăia, ci câteodată
Ochii-și mai învolbea⁴ cătră stele,
Păn' ce Drăghici după o bucată
De vreme, suspinând cu jele,
Zise: „Hăi! mult mă tem dă aastă
Să nu cază pă noi v' o năpastă.

¹ Găvălie - țeastă

² Trosc este onoma-poeticon, prefăcut cuvânt din sunetul care face fulgerul căzând; sau, după asămănarea sunetului de tunet, care să zice pe une locuri și *treznet*, precum a *fulgera* sau a *tuna*, zic alții a *trezni*. (M. Perea)

a) Bine să zice că dacă o minți, să o minți groasă! Ce au făcut corbul săracu, ca să să pedepsească; mai bine era s-omoară Sânt-Ilie pe Sătana decât pe bietul corb! (C. Onochefalos)

b) Așa dar, deacă ar fi Sătana muritoriu, dar el e nemuritoriu, cum sunt toate duhurile. (C. Musoflos)

³ Greață - (în expresia: *a-i cădea greață*) a fi cuprins de mâhnire

⁴ Învolbi - a holba

Ion Budai-Deleanu

56

Auzit-am (și țân minte) odată
De la dada¹, Dumnezeu să-l ierte,
Că mare nevoie va să pată
Ahăla și greu va să să certe
Asupra căruia corbul zboară
Sau croncănind să spurcă doară.

57

Pântru ahaia vă aluați aminte
Ca nu pentru nește lucruri doară
Dă care voi sfătuiți mai înte²
Lui Guladel bine să nu-i pară,³
Și prin hastă arătare cerească
Va dă primejdie să vă ferească.“

58

Drăghici era pă vremile acele
Cel mai bătrân din cetele toate;
Și prorocea când bune, când rele,
Cum să tâmpla în țară și prin sate.

¹ Cuvântul *dada* este țigănesc și înșămnează tata. Însă Drăghici, ca unul ce era bătrân și pățit, din ispitire poate că să învățasă că corbii nu cobesc bine niceodată. Acest feliu de cobe era și la romani, care avea vulturii de cobe bună, iar corbii și buhele de cobe rea. Și zice *omina* acestor feliu de cobiri. (M. Perea)

² Mai înte - mai înainte

³ Aici s-arată că poetul este vrednic de toată credința, fiindcă așa a scris toate cum le-au aflat în izvod. Pentru că cuvântul *Guladel* putea să-l tălmăcească românește și să puie Dumnezeu în loc de Guladel (căci aceiași va să zică acest cuvânt românește); dar el mai bine au vrut să rămâie neînțelese, decât să viclenească scrisoarea. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Toți pe dânsul ca pe un cel-mai-mare
Asculta, cu multă încredințare.

59

Dar atunci Neagul, căci avea fire
De a grăi bagiocuri câteodată,
La Drăghici cu ciudoasă zâmbire
Căutând zisă: „Dar ian mai înceată,
Badeo Drăghici, de-a proroci rele
Ș-a ne mai descânta dintru ele.”¹

60

Ahaia știm și noi fără de tine,
Cum că hălui pă a cui creștet șede
Un corb sau cioară nu-i merge bine!
Iar eu socotesc că-i mai dă a crede
Cum că noroc va să se tâlnească,
Căci corbu-i pasere țigănească.“

61

Așa țigani cu traista plină
Întră Alba și Flămânda mâind,
Sfătuia din prânz până în cină.
Toți spunea părerea sa pe rând;
Iar când era în urmă la sfârșit,
Rămânea lucru nehotărât.

¹ Dintru ele - este un obicei între țărani pe multe locuri, că vreun lucru rău nu numesc, ci zic el sau ele; precum să fie a zice *dracul*, ci mai vârtos *el, cel rău ș.c.*, așa este și cu cuvântul *ele*. Prin *ele* să înțeleg duhuri rele; și fiindcă babele descântând dintru ele șoptesc și vorbesc multe, pentr-acea să zice deobște despre unul care vorbește multe fără ispravă, *că descântă dintru ele*. Această zicere deobște au întrăbuițat și Neagul asupra lui Drăghici, în batjocură, precum să vede.

62

Dar într-acea poruncă le vine
Ca toți cât mai curund să să gate;
Cetele să fie până mâne¹
Diminează toate bine armate.
Pe lângă aceasta, multe încărcate
Sosiră și cară cu bucate.

63

A doao zi când răsărea soare,
Vodă cu căpitanii de frunte,
Într-acolo mersă la prăimblare,
Unde prin corturi negre mărunte
Țigani, ca și broaștele în baltă,
Durmea prăvăliți toți peste olaltă.

64

Atunci porunci cât mai îndată
Cei armați să iasă la priveală
Cu toți; ș-apoi ceată de ceată,
În paradă și cu rânduială
Să treacă ca și gata de cale
Pe denaintea Mării Sale.

65

O, musă! rogu-te de astă dată
Să-mi dai viers cu vrednice cuvinte,
Ca să pociu cânta cum înarmată
Țigănimea purceasă nainte

¹ *Cetele*. Țigani din Ardeal până astăzi zic pe toți care sunt supuși unui voivod o ceată, și așa sunt toți osăbiți în cete.

ȚIGANIADA

Cătră Inimoasa cu vitejie,
Vrednic lucru ca lumea să-l știe.¹

66

Întii dară, dintru toți purceasă
Ceata lui Goleman vestită:
Toți ciurari și feciori de acasă.
Vai de-acela care-i întărâtă!
Trei sute era ei pe îndelete,
Afară de prunci, muieri și fete.

67

Armele lor cele mai cumplite
Era furce și rude² de șatră,
La vârv cu fier ager țintuite;
Cu cesteia îndată trântea de vatră
Pe vrăjmaș de-aproape și de parte.
Acolo să vezi capete sparte!³

68

Steagul de mânăză codalbă o piele⁴
Le era, de un părând⁵ aninată,
Pe care sta, cu roșii petele⁶,

¹ Vlad Vodă, precum să vede, au vrut să facă, precum să zice, *răviue*,
adecă cercetare de oștile țigănești. (M. Perea)

² Rudă - prăjină

³ În stihul acesta, poeticu vorbește ca când ar fi de față când să bat
ciurarii; dar este un chip de vorbire istoricească și poeticească.
(M. Perea)

⁴ Codalbă este adiectivă, ca cum s-ar zice: *cu coadă albă* și va să zică:
pielea de o mânăză cu coada albă. (M. Perea)

⁵ Părâng - prăjină

⁶ Petea - panglică

Ion Budai-Deleanu

O veșcă¹ de ciur sus îndreptată.
Cânta de marș în cimpoi foite.²
Bătând în ciure negăurite.

69

Ce să mai zic de a lor voivod mare,
Goleman voinicul! Oh, acela,
De nu-l va prăpădi v-o tâmplare,
Nu va bate el în zădar lela³
Nice va zăcea prăvălit pă spate
Când i s-or fârși în traistă bucate.

70

După acește veniră nainte,
Armați ș-în rânduri tocmite bine,
Argintarii, de inele și țante
Făcători, doao sute. Dar cine
Îi duce și le este povață⁴?
Tinăr Parpangel și mândru în față.

¹ Veșcă - cercul de lemn al ciurului

² Cimpoi foite, adică cimpoi cu foale de capră, cum s-au obicinuit.
(M. Perea)

³ Precum să vede, poeticul au vrut să puie în obiceiul sau doară să pomenească numai nește cuvinte obicinuite în multe părți pe unde s-află românii, mai vârtos în Ardeal, doară ca să le scape de perire, căci acum puțin foarte și numai între țerani le vorbesc. Precum este și acest cuvânt *lela*, care trebuie bine a să osăbi de cătră alt asemenea cuvânt, *lele*. În Ardeal, spre părțile țării Hațegului, au copiii țărănilor, mai vârtos cei care păstoresc vitele, un feliu de cântec ce-i zice *lela*. Își strâng grumazii și să scutură din tot trupul, ș-așa cântă izbucnind cuvinte trecșărite și făcând shime urâte, rușinoase și din gură cântând lucruri de rușine și adevărat satiricești. De-aco să zice deobște de oarecare ce nu lucează nimic că *bate lela*. (M. Perea)

⁴ Povață - îndrumător, povățuitor

ȚIGANIADA

71

Acesta purcedea în dreapta spiță
Din craiu Jundadel, a cărui mare
Și preste toți înălțată viță
Tocma de unde soarele răsare
Cu soarele împreună răsărisă,
Precum cronica ciorască scrisă.

72

Tot dintr-aceiași viță nălțată,
Păn-au stat întregă împărăția
Țiganilor, pogoria din tată
Pe fi, schiptru și nalta domnie
Păn' la craiu Jundadel, pe care
Lipsi de tron Cinghișhan cel mare.¹

73

Fost-au de când lumea stă în picioare
Multe neamuri slăvite odinioară,
Viteze ș-altor poruncitoare,
A căror nepoți acum de ocară
Sunt la noi; și noi l-alții om fi doară
De nu vom băga samă de țară.

¹ Cinghișhan este numele unui mare han a mongolilor, pe care alții numesc *Ghenghișcan* și care au pustiit toată Asia și au prădat toate țările începând de la marginile Hinii până la India. Adevărat că el prădind au intrat în India, dar de au domnit atunci în India Jundadel, cum zice poetul, și de au purces Parpangel din vița aceluiași Jundadel, aceasta n-am cetit nicăiri, afară de cronica mănăstirii de la Cioara, care să vede a fi foarte părtășitoare țiganilor. Însă aceia-i dovedit lucru că țiganii nu-s eghipteni, cum s-au ținut până acum, dar adevărați indieni, ce s-au dovedit prin englezi, ce neguțătoresc în părțile acele și au aflat că limba țigănească să vorbește până acum în Siam și în Malabar.

Ion Budai-Deleanu

74

Ian căutați la țigănescul soiu
Cum-i astăzi de ovilit, cum el
De cătră toți să împinge în gunoiu;
Dar când trăia craiu Jundadel
Și stăpânea în India bogată,
Vița lor era mult luminată.

75

A lor preste toți nalt împărat
Să numea în ferman¹ a lunii frate
Și a soarelui fiu pre luminat;²
Iar lui să închina nenumărate
Noroade, țări, crai și mari ostroave.
Aceste nu-s deșerte voroave!

76

Parpangel de pe moș să născusă
Din cea mai frumoasă țiiitoare
A lui Jundadel; așa să dusă
Apoi strălucind raza de soare
Păn' la dânsu; și care nu crede
Caute la el că în față i-o vede.³

¹ Ferman – firman, decret al sultanului

² Pentru titula crailor Indiii, că să numesc fiii soarelui și frații lunii, nu-i de a să mira, căci așa să chiema și să cheamă și astezi împăratul mogulul și a perșilor.

³ Lucru minunat zice poetul: care nu crede să-i caute în față. Dar cum va căuta în față la unul care nu-i mai mult pe față pământului și au murit de oarecâte sute de ani înainte! (Onochefalos)

a) De bună samă așa au aflat scris, iar acea scrisoare au fost făcută trăind încă Parpangel. (Musofilos)

ȚIGANIADA

77

Era nalt și ghizdav¹ la făptură,
Bun lăutariu, pre bun cântăreț,
La toate faptele cu măsură,
Iară de inele meșter ales.
Acest chip era voivodul mare
A zlătarilor, mergând călare.

78

Iară după dânsul, tot alese
Șireaguri din sânadura lui ceată
Să ducea, într-un rând tot câte șese,
Căror urma ceaialaltă gloată
În pielcuța goală-golișoară
Și sclipind de neagră ca ș-o cioară.

79

Cei armați avea buzdugane
De aramă și nește lungi cuțite,
Toți oameni nalți și groși în ciolane,
Cu păr îmburzit,² barbe sperlite³;
Haine avea lungi, scurte și-învârstate,
Unii fără mâneci, alții rupte-n spate.

80

În loc de steag purta ei o cioară
De argint, cu petele rășchierate
Într-acel chip, cât gândeai că zboară
Plesnind în arepi cu aur suflăte.

¹ Ghizdav - frumos

² Îmburzit - zbârlit

³ Sperlit - zburlit

Ion Budai-Deleanu

Musica făcea cu drâmbaie¹,
Zdrâncânind clopoței de cioaie².

81

A treia, cu pasuri măsurate,
Căldărarii mari de stat să iviră;
Toți căciulați, cu barbe afumate.
De tăria lor lumea să miră;
Taie în arămuri ca și în șindile
Și rabdă foame câte trii zile.

82

Armătura lor era ciocane
Ferecate; toți era călare
Dar unde mă tragi, Bălăbane,
Ducătoriul acestor, pre tare?
De asculta țigănia de tine
Era de dânsa cu mult mai bine!...

83

Ei încă după al său steag urmează,
Ce era de aramă o tâpsioară³
Strălucind în toate părți cu raze.
Ca și soarele de primăvară.
Marș sufla în trâmbiță răgitoare
Ș-în loc de dobă, bătea în căldare.

84

A patra venind să văzură
Fierarii cu ale sale baroase,

¹ Drâmboi - instrument muzical

² Cioaie - bronz

³ Tâpsioară - tavă

ȚIGANIADA

Arzători de cărbuni și zgură.
Înarmați era ei cu coase
Pe nește druguri lungi îndreptate
Și în chipul lăncilor ferecate.

85

Ducul lor era Drăghici cuminte,¹
Carele multe veacuri văzută
Și totuși din gură niciun dinte
Încă până atuncea nu-i căzută;
Acum ținea el a șaptea muiere
Și totuși să sâmțea la putere.

86

Trei sute de armați număra ceata,
Pedestime aleasă! Fieșcare
Mergea voios și de războiu gata.
Purta cu sine și de vânzare
Seceri, cuțite, foarfece, zale,
Și nu le lipsea numa parale.

87

Cinghia lor mergea înainte,²
Ce era de clopote și chimvale³.
Steag era tigaie de plăcinte,
Împodobită împrejur cu zale
Mărunte de oțel și scripitoare,
Aninată pe o lungă frigare.

¹ *Ducul*, adică ducătoriu sau povață. Aici să vede poeticu a imita pre Omer, când scrie de bătrânul Nistor.

² Adică musica.

³ Chimvale - instrument muzical format din două talgere de aramă

Ion Budai-Deleanu

88

Sosiră apoi în șireaguri groase
Lingurarii cu săcuri pe spate;
Toți bine îmbrăcați, cu barbe rase,
De-a brâuri purtând nește bărzi late
Ce toate soiuri de lemne taie,
Arme pre bune și de bătaie.

89

Povața lor și vrednicul jude
Era iubitoriu de dreptate
Neagul, ce numai de o parte aude¹
Și-i cel mai bun meșter de covate,
De scafe², cauce³, linguri, tăiere⁴
Hâmbare⁵, răvare și cuire.

90

Horicul⁶ lor în fluier și triște⁷
Cânta, lin tocănind pe o covată,
Cât putea sâmștirile să miște
Fieșcui. Iară de steag, o lopată

¹ Oarecum nu să lovește!... Zice că Neagul au fost iubitoriu de dreptate și apoi zice că n-auzea numai de-o parte. Deacă asculta el numa pe o parte, vai de judecata lui! (Mândrilă)

a) Ei! Deacă nu auzea de o parte, atuncea dar trebuia să-i vorbească de cea parte de care auzea. (Onochefalos)

² Scafă - strachină de lemn, căuș

³ Cauc - căuș

⁴ Tăier - taler

⁵ Hâmbar - ladă de alimente

⁶ Trebuie a lua sama că cuvântul acesta *horiu* aici să pune în aceeași noimă în care la latini să zice *horus*, adecă ceata cântăreșilor. (M. Perea)

⁷ Trișcă - fluier de trestie

ȚIGANIADA

Prelungă avea și cu dăscălie¹
Făcută de maistor Pintilie.

91

Dar cine-mi va spune cum să cade
Ceata slăvită care acum vine!...
Musă ș-Apolloane, drăguț bade,²
Șoptește-mi vorbe și graiuri line,
Că fără de a ta dulce însuflare
Poetul haz și priiță n-are.

92

Aceștia era, pre limba curată
Grăind, aurari, cea mai aleasă³
Ordie⁴ din țigănia toată.
Acestor nici de vodă le pasă,
Când ploao la munți și pot să spele
Aurul din apă, prin vâlcele.

93

Avea la dreapta sulite lunge
Și nește sabii de-a stânga scurte.
Care știa cum sulita împunge,
Cum de sabie trupul amurte,
Acela trebuia să aibă frică
Și groază de astă ceată voinică.

¹ Dăscălie - învățătură; meșteșug

² Apolloane. Poeticul cheamă pe Apollon întru ajutoriu, care era zieleul muzicii la elini și învățătorul muselor, făcând după obiceiul poezilor lătinești. (M. Perea)

³ Aurariu. Cuvânt adevărat românesc; adecă să numesc așa cei care spală aurul. Pe une locuri să zic *băiași*, de la *baie*, adecă aurărie, unde se sapă din pământ aurul. (M. Perea)

⁴ Ordie - oaste

94

Steagul o suliță era, toată
De aur, cu codorâște văpsită
Și cu fluturi de argint învrâstată.
Iar orchestra, bine rânduită¹,
Cânta marș în diuple ș-alăute,
Bătrând în dobe anume făcute.

95

Iară pe dânșii cu fală duce
Tandaler inimosul, de care
Nu cuteza nime să să apuce,
Așa era de harnic și tare;
Spun că nu cunoștea nicio spaimă,
Că ar fi fost cu dracul unii-l defaimă².

96

Pe urmă în rânduri groase neînchieiate
Merge lăieții, goleții droaie³,

¹ *Orhestră* va să zică horiul de musicari cu tot feliu de musică.

² Este o vechie întru norod credere deșartă, cum că unii oameni au legătură cu dracu, pe care îl poartă cu sine, și acela le dă putere ș.c.d. Într-această noimă trebuie să să înțaleagă și ce zice aici autoriul pentru Tandaler; însă adaugă și el cum că numa unii așa-l defaimă, adecă pizmașii. În urmă trebuie a lua sama că cuvântul *defaimă* să înțalege ca și *clevețește*, iar nu într-altă noimă. (M. Perea)

³ *Lăieți* să zic de la *laie*, adecă cea mai de pe urmă adunătură a norodului. Țigani lăieți pe unele locuri astăzi să zic cei care n-au loc stătătoriu, ci împlă pribegind dintr-o țară într-alta. Așijdere, și goleții să zic de la *golătate*, fiind ei mai de tot goli, mai vârtos copiii și copilele lor. Acește și acum sunt cei mai urgisiți dintru toți, căci nu au niciun meșteșug, ci trăiesc cu cerșitul și furatul. *Droaie* încă este un cuvânt doară la mulți necunoscut, care însemnează o grămadă nerânduită; adecă când să zice în vorba deobște *mergea cu doaia*, să înțalege în grămăzi. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Mâncători zadarnici de bucate,
Înarmați cu măciuci și cu maie;
Muierile cu prunci mici în spate
De tot goale sau de jumătate.

97

Corcodel pe dânși avea poruncă
Să povățuiască în rânduială,
Corcodel care cu bobii aruncă
Și cu vrăjitori oameni înșală.
Oricine ce va fura el știe,
Spuindu-i dracu din răspântie.

98

Iară steagul era, după care
Să ducea gloata, de mortăciune
Și de toate stârvuri mâncătoare,
O tearfă¹ aninată pe o prăjină.
Marșul suna în cornuri mugătoare,
Toți lolăindu-să² în gura mare.

99

După ce toți în giur s-așezară
Rânduindu-să ca ș-o cunună,
Lăudă principul adevară³
Ascultarea lor și voia bună;

¹ Tearfă - zdreanță

² Lolăi - a vocifera

³ Principul să afle și în limba noastră întrebuițat de către mai mulți alții învățați în deosăbite cărți. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Apoi tare le dete poruncă
Spre Inimoasa îndată să să ducă¹.

100

Toate ce până acum să cântară
Într-o vechie foarte pergamină
S-află, în mănăstirea de la Cioara,
Și pot avea credință deplină,
Fiindcă să cetesc și în hârtoaga
Din mănăsirea de la Zănoaga.

101

Cartea din Cioara nu spune aice
Mai multe, iar cea din Zănoaga
Mai adauge încă (prin un „să zice“)
Ș-o voroavă a lui Vlad Vodă întreagă,
Care el cu cea tâmplare zisă.
Iacăt-o precum o găsii scrisă:

103²

„Vitează eghipteană rămășiță,
De faraoni viță strălucită.
Din vechi iroi tinără mlădiță!
O, mândră țigănie cernită,
Ascultă ca să ții bine minte
Toate a Mării Mele cuvinte.

¹ Adecă țiganii să duc de la Flămânda (unde acum dobândiră bucate) către Inimoasa; adecă la bătaie!... Înțeleg acum încătro merge alegoria! (Mândrilă)

a) Dar cum s-au putut întâmpla ca Vlad Vodă să-i mâie la Inimoasa? Ce va să zică aceasta? (C. Onochefalos)

b) Dar bine, vere, nu știi tu că s-află satul acela și astăzi în țara muntenescă? (C. Idiotiseanul)

² Numerotarea greșită se datorește autorului.

ȚIGANIADA

104

Iacă Ț-am dat pământuri ș-olate,
Împărțitu-Ț-am arme voinice
Precum și tot feliul de bucate,
Vrând ca odată să să rădice
Și neamul tău dintru mișelie¹.
De răsul altor să nu mai fie!

105

Pentru că de acum ca și țăranii
Ceialalți în mândra Muntenie
Veți fi socotiți și voi Țigani,
Dacă veți arăta hărnicie.
Apărând țara cum să cuvine
De turci sau alte limbe străine.²

106

Între Bărbățești și între Inimoasa
Este un sat, care Spăteni să chiamă³.

¹ Mișelie - mizerie

² Acum, vere Idiotisene, o băgarăm toți în teacă! iacă că spune poeticul că toate ce-au cântat el până acum, așa le-au aflat în scrisori vechi; și ce avem să zicem mai încolo! (Chir Onochefalos)

a) Mai sus au zis poeticul că Țigani-s din india, și aici zice că sunt viță eghipteană și faraonească; să împrotivește una cu alta. (Părintele Filologos)

b) Trebuie a ști că aici grăiește Vlad Vodă, și pecum gândea el și după socoteala deobște de atunci; iar mai sus au grăit poeticul din sine și după adevărata cunoștință de acum. Deci nu e nicio împrotiveală. (C. Simplițian)

³ Eu tot am ascultat până aici. Măcar că multe vedeam împotriva crezământului omenesc, totuși mă îndoiam; dar acum văd că omul acesta, adecă poeticul, bârfește și ne spune nește pozne. Căci cum poate să fie ca Vlad Vodă anume să fie căutat aceste locuri, adecă să puie pe Țigani la Spăteni, între Bărbățești și între Inimoasa. Aceste

Ion Budai-Deleanu

Acolo va fi nespărioasa
Tabăra voastră, bătând de samă
De a face câte domneasca
Măria-mea va să-i poruncească.“

107

Atunci, într-o gură, gloata zisă;
„Mulțămim foarte mării-tale,
mai vârtos pentru mălaiu și clisă.
Ian vie acum dă hăi cu cealmale¹.
Să deie pă a noastră țigănie.
I-om sătura noi dă bătălie.“

108

Iar apucând Gogoman voroava,
„Luminate doamne! În țara toată -
Zisă - știm că ți-ai răzbătut slava
Și nu este cineva să poată
Călca porunca mării-tale,
Ba nice pe departe să te înșale.

109

Dar, să ierți măria-ta, să zice
Că ar hi dă tâlhari căile pline.
Noi n-am vrea să avem cu dânșii price,
Ci am trăi cu toată lumea în pace!
Deci ne temem să nu ne asuprească
Cumva pă drum laia tâlhărească!....

sunt cuvinte într-adins căutate, ca să arete doară cum că țiganii, de nu vor fi bărbați și inimoși, vor lua bătaie pe spate. (Idiotiseanul)

a) Ba nu așa, vere! căci deacă le-au aflat el așa în scrisorile de la Cioara și de la Zănoaga, trebuie să fie adevărate cele ce zice și n-ai ce mai zice. (Onochefalos)

¹ Cealma - turban

ȚIGANIADA

110

Rugăm dar pă Măria Sa foarte
Ca să ne deie pă drum v-o pază,
Ori oșteni ce n-au frică dă moarte
Sau și haiduci cu groazniciobrază,
Ca la primejdie să ne ajute;
Dă ar hi măcar numa doao sute!¹

111

La ceastă cerere minunată
Vlad zâmbind zisă: „N-aveți teamă,
Orice laie tâlhărească armată
Să deie pe voi; numa luați samă
Să n-arătați ca cum v-ar fi frică,
Și-ți vedea că nu vă o face nimică“.

112

Aceste zicând vodă, purceasă
Lăsând pe țigani porniți în cale
De la Flămânda cătr-Inimoasa,
După porunca Mării Sale.
Până aici cartea Zănoaghei spune
Ce în alte cronice nu să pune;

113

Iară cele ce de acum urmează,
Într-un chip s-află în cărțile toate.
Și fieșcare poate să crează
Cestor întâmplări adevărate

¹ Cu adevărat vrednică cerere de un gogoman!... Eu cred că de la acest Gogoman s-au luat pe unele locuri de zic nătărăilor gogomani... Însă oricum să fie, ori poeticul nostru, ori izvoditoriul cel dintâi, de la care au luat această poveste, au vrut de bună samă să șuguiască în batjocura țiganilor. (C. Simpliteanu)

Ion Budai-Deleanu

Ce să vor spune de acum nainte,
De nu cumva toată cartea minte.¹

Sfârșit

¹ Fiindcă văd că mulți cu multe felii de critice s-au sculat pe poetul nostru, am socotit să spui aici în scurt tot scoposul autoriului și să arăt ce felie de izvoditură este aceasta.

Întâi trebuie a lua aminte că poetul, care-i unul dintre prietenii miei, au vrut să aducă în limba noastră un felie de poezie noao, precum să află la itălieni și alte neamuri; și fiindcă la noi până acum puțin au fost obicinuite alte stihuri afară de cele deobște, ce le numim vierșuri, și s-au obicinuit la cântece *de doru lelii și de frunză verde* și ca de-aceste.

Latinii și elinii încă au avut cântări de acel felie țărănești precum au toate neamurile ș-acum dară acest felie de verșuri sunt pentru gloata deobște. Însă elinii și latinii au avut și alt felie de stihuri, obicinuite numai de cei învățați și la cântările cu care să povestea faptele eroilor și a vitejilor, sau la imni alcătuiți spre lauda zielei, precum să pot vedea la Omer și Virghil (*Vreme ar fi să începem odată a ne cunoaște limba și a vorbi cum să cuvine. Cuvântul acesta: Dumnezieu este îmbinat din doao cuvinte, adecă *domnu și zieu*; ca când ai zice *domnu zieu*. Deci acea ce au zis latinii *deus*, noi români trebuie să zicem *zieu* și ce zic ei *dominus deus*, noi zicem *Dumnezieu*. Acum dar pre adevăratul zieu noi bine numim Dumnezieu, pentru ca să-l osăbim de toți alții ziei a păgânilor. Însă rău foarte au obicinuit tâlmacii cărților besericești a numi zieu păgânilor *bozi*, cu cuvânt împrumutat de la sloveni, având numele strămoșesc *zieu*. Mai bine au nimerit unii zicându-le *zâni*, precum Dositei la *Viețile Sfinților*. Aceiași are să ție și pentru *zieuă* sau *ziewa* de parte muierescă, cu mult mai vârtos căci la noi creștinii nu sunt dumneziele sau dumnezăoaie). Deci autoriul acestui poemation au socotit să facă o cercătură și să alcătuiască în limba noastră ceva cu un felie de stihuri noao. Dar n-au cutezat a face un poem eroic sau să cânte faptele vreunui viteaz izbânditoriu, căci limba noastră încă nu-i de ajuns lucrată și dreasă spre acel felie de izvodituri. Drept acea au ales un felie de izvodire de șagă, unde nu trebuiesc atâta înălțate gânduri și cuvinte alese.*

Cântecele II-III

Autorul istorisește peripețiile din tabăra țiganilor în drum spre Spăteni. Sfatul celor bătrâni hotărăște să fie trimisă o solie la Vlad Țepeș pentru a se scurta drumul oastei. Așezarea carelor cu mâncare în față dă curaj celor obosiți. Întâmplarea cea mai nefericită survine prin răpirea Romicăi de către Satana. Dezolat, Parpangel pornește în căutarea iubitei.

Și fiindcă limba italienească este mai aproape întru toate de a noastră, au luat forma de stihuri de la italieni, însă cu oarecare mutări. Adecă în loc de opt stihuri la o strofă, el a pus numa șese; și în loc de șese măsuri (metruri), numai cinci; sau câte măsuri încap pe o mână. Însă nu după metrul lătesc, după silaba scurtă și lungă numărând, ci numa după silabe, numărând la un metru doao silabe. Fiindcă dintru toate neamurile acum viețuitoare, niciuna nu face stihuri după metrul elinilor sau al latinilor, ci numai după râtă (lătenește *ritmus*, să zic viersurile ce se fârșesc asemenea; pecum *ele-mele* etc.; precum *o! vară frumoasă - vreme mângăioasă* etc.) sau asemenea sfârșire sau terminăciune a cuvântului, precum să vede din toată această lucrare. Nu să poate zice că au ieșit rău cugetul autoriului; dar totuși să vede neajungerea limbii în râtme, neavând atâte felii de râtme ca italienii. Deci ar fi dorit să să facă o cercare cu alt feliu de metru, după obiceiul elinilor și a latinilor. Întru alte poeticul, după regulile poeticești, au întrăbunțat mahine, adecă precum elinii și latinii pre ziei săi și zieuăle sau zânele și nimfele săle au întrebuințat, așa el, după credința deobște de acum, pre îngeri și dimoni.

Ion Budai-Deleanu

În continuare, scriitorul face elogiul lui Vlad Țepeș pentru statornicirea dreptății în Muntenia. La curtea sultanului încep însă uneltirile împotriva domnitorului muntean, care nu mai voia să se supună Porții. Dar cursa întinsă lui Vlad Țepeș de către turci nu-și atinge scopul.

Cântecul IV

Argument

Sfinții din raiu să gată să ajute
Muntenilor. Florescu mai spune
De a lui Vlad biruințe făcute.
Curtea măiastră, prin o minune,
Piere ca dracul de crucea sfântă.
Lui Parpangel rău cărțile-i cântă.

1

O, fericite veacuri trecute,
Când să mai pogorea câteodată
Pe pământ oamenilor să ajute
Sfinții, ori ca pe cei răi să bată,
Sau pe credincioși să mângâiască
La scârba și nevoia lumească!

2

Acum pare că ceriul de lume
Ș-au uitat cu tot; nice mai bagă
Samă de oameni, lăsând să-i sugrume
Nevoile întru viața întreagă.

Ion Budai-Deleanu

Îngeri nice în vis acu s-arată
Să ne învețe vre-o taină ciudată¹.

3

Cu adevărat, eu altă pricină
N-aflu, făr' că sau nicio credință
Noi avem acum sau prea puțină;
Iar a bătrânilor socotiință
Răzăma purure în lucruri sfinte,
Ceriul având în inimă și minte.

4

Ori de unde aceasta să purceadă,
Destul că pe vremea lui Vlad încă,
Sfinții oblicind atâta pradă
Ce făcea turcii în creștini ș-adâncă
Răutate, pe pământ veniră
Și multe suflete mântuiră.

5

Aceasta nu numai că să zice,
Ci s-au scris și la cronica vechie
Carea-i mai de mult fără de price
Și decât cronica lui Urechie;
Apoi să întărește prin hârțoaga
A mănăstirii de la Zănoaga².

¹ Aici, poetul să plânge de veacurile noastre, în care nu să aude de minuni ca mai demult, și zice că nu numai aiavea, dar nice în vis acum îngerii nu să arată. (M. Perea)

² Spune apoi că pe vremea lui Vlad Vodă s-au pogorât sfinții din ceriu și au ajutat oamenilor; și zice că aceasta este scris la o cronică, care-i mai vechie decât cronica vornicului Urechie. (M. Perea)

a) mă tem să nu fie o bârfeală despre autoriu; fiindcă nu aflu nice la o cronică de aceste minuni. (C. Criticos)

ȚIGANIADA

6

Acum o dată scăzusă luna
 Și crescând iară să făcea plină¹
De când oștile turcești întruna
 Jecuia² stăpânia română.
De cruzii multe și tâlhărie
Rămăsese țara mai pustie.

7

Numa țigănia noastră armată
 Între atâte valuri ș-asuprele
Era întreagă și nevătămată.
 Scăpând oarecum ca pintră ele,
Prin sfadă multă și hodini dese
Aproape de Inimoasa ajunsese.

8

Sân-Spiridon prin o tâmplare
 Din raiu privind, să mai vadă
Ce fac muntenii, „au, vaileo!“ tare
 Strigă înspăimântat; iar o grămadă
De sfinți ce cânta psalmi ș-antifoane
L-întrebară: „Ce-ți e, Spiridoane?“³

¹ Adecă va să zică poetul că acum era aproape de o lună de zile de când turcii întrasă în țară. (M. Perea)

² Jecui - a jefui, a prăda

³ Minunat lucru spune aici poetul, care cu nevoie este de a-l crede, căci cum au putut el să știe ce au făcut și ce-au vorbit sfinții în raiu? (C. Idiotiseanul)

a) Și mie așa-mi pare, vere! Dar nice poetul are vină dacă au aflat așa scris. (Onochefalos)

b) Aceste trebuie să să înțâleagă poieticește și într-acel chip cum povestește Omer că s-au sfătuit ziei în ceriu, unii să ajute troienilor, precum Mart, Vinerea, ba și Apollon; iar alții s-ajute pe elini, precum

Ion Budai-Deleanu

9

„O! zisă, dar nu vedeți ce-mi este?
Perit-au țara mea românească!
Nu e țară, sterpele neveste
Unde într-atâta să mă cinstească
Ca în aceasta; ș-acum, ian căutați
Cum o prădează turcii spurcați!“

10

Toți sfinții mirându-să priviră
La mulțimea taberii păgâne;
Din umeri și cu capu clătiră¹,
Iară Sân-Nicoară, adânc în sâne
Cugetând, din buzele sfinte
Următoare slobozi cuvinte:

11

„O, cuvioșilor! mie-mi pare
Că nu-i vremea de a clăti din spate
Sau a jelui fără-ajutoare
Ș-așteptând până vor fi surpate
A noastre beserici de păgâni;
Ci să ajutăm și noi pe români!

12

Drept aceasta, Spiridoane, dară,
Luând voinicii noștri în soție,

Minerva (Athina), Neptun (Posidoniu) și Vulcan. Poeticul nostru fiind creștin n-au putut să pomenească de zicii păgânești și să le deie vreo putere; pentru aceasta au pus la lucrare sfinții creștinești. Însă aceste să înțăleg, cum am zis, poeticește și alegoricește. (Cocon Musofilos)

¹ Clăti - a (se) clătina; a (se) urni din loc

ȚIGANIADA

Pe Jorgiu și pe Medru, gios te pogoară
Ș-ajută lui Vlad în bătălie;
Așa gândesc eu că ar fi mai bine.
Însă n-așteptați de azi până mâne.

13

Ci cât mai curund trebuie a merge,
Că amintere poate fi zădară
Ajutarea. Cești doi pot s-alerge
Degrabă, fiind călăreți, iară
Tu pedestru, precum din canoane,
Trebuie să mergi, o, Spiridoane!“...

14

Sân-Giorgiu cu Sân-Medru, fiind de față,
Întărea sfatul lui Sân-Nicoară;
Numai Sân-Spiridon avea greață,
Căci nu văzusă niciodinioară
Vreun războiu, având inimă blândă
Din fire și neiubind izbândă¹.

¹ Întâi, caută a lua aminte că poetul în voroava sa deobște să țâne pretutindene de chipul vorbei deobște și întrebuițază cuvinte obștite între țărani, afară de tâmplări când vorbește altcineva, căci atunci așa-și chibzuiește voroava ca să fie cuviincioasă persoanei care vorbește. Deci și aici, fiindcă sângur povestește, nu zice Sfântul Spiridon, Sfântul Gheorghie, Dimitrie sau Nicolaie, ci precum au fost obicinuit de demult și să obicinuieste astăzi la țărani, care sunt mai stătornici întru ținerea obiciaiurilor strămoșești. Și cu adevărat nu știu de unde au luat cărturarii noștri besericești acel cuvânt: *sfânt*, sfântă, când adevăratul cuvânt strămoșesc este *sânt*, -ă, care pururea au fost trăitoriu în neamul nostru, care ș-astăzi zice Sân-Petru, Sântă-Mărie, Sân-Giorgiu ș.a. (C. Filologos)

a) Dar ș-alta este a băga sama la locul acesta; că zice Sân-Nicoară (Sfântul Nicolaie) cum că Sân-Spiridon trebuie să meargă pedestru, fiindcă, după canoanele s. soboară, vlădicii și călugării nu putea să

Ion Budai-Deleanu

15

Sân-Giorgiu îndată sabia încinsă
 Și zaoa îmbracă nestrăbătută;
Coiful, scutul, sulița nevinsă
 Luă. Și luând toate sărută,
Nu pentru că-s bune și frumoasă,
Ci că acum de mult nu le purtasă.

16

Așijdere Sân-Medru s-armează,
 Amândoi de-aci suind călare.
Sân-Medru pe iapa sa cea brează,
 Iară Sân-Giorgiu pe murgul său, care
Îmbe¹ dobitoace minunate
Spun că ar fi măiestre ș-aripate.

17

Însemnându-să cu sânta cruce
 Cuvioșii călăreți plecară.
Sân-Spiridon după ei să duce,
 Pogorând pe cea tainică scară
Care Iacov, pribegind de acasă
De frica lui Isav, o visasă.

18

Dar părându-i cale delungată
 Pe încet a păși din spiță în spiță,
Măcar nu călărisă niceodată.
 Totuși, dacă ar fi vreo măgăriță

călărească numai pe asin sau catâr! Și pentru aceasta zice poetul că Sân-Spiridon au trebuit să pogoară pe scara lui Iacov, adică care Iacov, pribegind de frica frate-său, a văzu în vis.

¹ Îmbe - amândouă

ȚIGANIADA

Sau puiu de asin, socotea în sine
Că ar putea călători mai bine.

19

Și iacă, o, minune! ce zărește!
O asină despre mâna dreaptă
Grăind cătră dânsul omenește:
„Sân-Spiridoane, dar ian așteaptă!
Și de voiești a merge mai tare,
Nu întreba nimic, ci sui călare!

20

Asina lui Valam sunt eu, care,
Pentru că potignind odinioară,
Îngerului ferii din cărare
(Ai auzit povestea mea doară?)
Rămăsăi până acuma în viață,
Ca oamenii limbă având vorbeață.”¹

¹ Pentru această asină a lui Valam este scris la Biblie că mergând Valam pe această măgăriță, ca să blasteme pe Izrail, îngerul Domnului îi stete în cale, iar asina ferindu-l îngenunchie și bătându-o prorocul ca să meargă ea grăi cătră dânsul: „Ce mă bați?”... iară cele ce să zic aici pentru dânsa trebuie să să înțaleagă poeticește. (Eruđițian)

a) Toate ar fi cum ar fi, însă a scrie unele ca aceste nu să cade despre sfinți; mai vartos să să mestece la poveștile țigănești. (Părintele Desidemonescul)

b) Și ce rău au scris poetul aici? Toate cu cuviință! Că au vrut să ajute sfinții creștinilor, aceasta nu-i nimic rău, căci asemenea tâmplări sunt și la Biblie, unde împotiva necredincioșilor ajută îngerii. Ba să află și la cronicile noastre, unde să zice că lui Ștefan Vodă celui bătrân au ajutat un călăreț sfânt mergând asupra oștilor.

Apoi caută la *Viețile sfinților* și vei afla și mai minunate. Iar pentru măgărița, însuși Domnul Hristos, au intrat în Ierusalim șezând pe puiu de asină!...

Ion Budai-Deleanu

20¹

Sântul bucuros primi îmbierea
Și de-acelea mersă tot călare;
Însă așa-i fu sfatul și părerea:
Să nu să arete la fieșcare,
Ci nevăzut ispitind el toate
Să apere pre oameni de păcate.

21

Într-acea turcii încolea și încoace
Ca turbați alerga după pradă.
Țigani nu știa ce vor face,
Că între dâșii să scornisă o sfadă:
Unii voind să călătorească,
Iar alții pe loc să hodinească.

22

Din bătrâni încă mai mare parte
Sta pe aceaia ca cât mai degrabă
Să meargă la Spăteni, nici să întarte
Domnia prin zăbavă fără treabă.
Drept aceasta țigani grămadă
Strângându-să începuse la sfadă.

23

Unii striga că pentru o fată
A unui ciurariu nu să cuvine
Să zăbovească tabăra toată;

În urmă, în istoria aceasta nu să povestește numai de țigani, ci și de faptele lui Vlad, ce sunt luate din istoria vremilor acelora. Nu să poate deci dară zice că povestea aceasta pentru sfinți s-au mestecat cu povestea țiganilor. (Părintele Apologhios)

¹ Eroare de numerotare în original (n.red.)

ȚIGANIADA

Alții răspundea că fieștine
Datoriu e pân-atunci să rămâie,
Pân' să va ști de-i Romica vie.

24

Iar în cea curte mândră măiastră,
Voinicii zăuitându-și¹ de toate
Bea, mânca, juca, ședea în fereastră;
Parpangel fata-și găsi nu poate;
Florescul povestea ca nainte
Străinului cu ceste cuvinte:

25

„Iar când sosiră la locul unde
Grecul știa că-s mreșile întinse
Ș-unde Hamza cu oaste să ascunde,
Atunci, ca nește pârjoale aprinse,
Iacă zece mii de turci să scoală
Și lovesc pe munteni cu năvală.

25²

Iară logofătul cu sumeață
Sprânceană, lăpădând fățarie:
«Nu-ți fie - zise - de mir, nici greață,
O, vodă! Iepurii iacă îmbie
Pă câne să să dea legat, iară
Mieii cei blânzi pe lup împresoară!

26

Sosit-au de tine hotărâtă
Vreme, în care tu de voie bună

¹ Zănita - a uita

² Eroare de numerotare în original (n.red.)

Ion Budai-Deleanu

Vruși să te închini la Poarta mărită!
Tinerii tăi încă-s de împreună
Gata a merge departe de acasă;
Nice acum de patrie le pasă!»

27

Stete vodă cu mintea îndoită
De are în pieptul vânzariu¹ să împlânte
Fierul, dar socotind ovilită
Izbândă, ca singur să să încrunte²
Însuși cu el, hotărî să-l lasă
Spre altă pedeapsă mai ticăloasă.

28

Sabia smulsă, ochi plini de urgie
Aruncând la el, așa răspunse:
«Greculeț, mișel, născut la robie,
Învățat la viclenii ascunse,
Intriști a face, a meștere otravă,
Sâmțire neavând de onor și slavă,³

29

Voi să-ți arăt fără viclenie
Că nici mâna lui Vlad a să întinde.
Nici cap să să plece la robie
Sunt făcute; nice e lesne a-l prinde.

¹ Vânzariu - trădător

² Încrunte - a se umple de sânge

³ Onor, adecă cinstire, cuvânt lătesc, primit acum mai la toate neamurile, încă și la cele a căroră limbă nu purcede de la limba lătinescă; cu mult dară mai vartos putem să-l primim noi, fiind limba noastră fiica limbii lătinești. (P. Filologos)

ȚIGANIADA

Căci ai gândit, bagă samă bine,
Oare prinde-or iepurii pe câne!»

30

Apoi întorcând spre ai săi cuvântul:
«Nu-i vreme, o voinici! grăi, de a spune
Cu multe aici tot înșălământul
Cu care au cercat a ne răpune
Vrăjmașul ș-unde ne aflăm astă oară,
Căci înșii vedeți!... Pentr-acea dară,

31

Cred, o viteji, că nu-i trebuință
Să vă arăt cu mai multe dovede
Că scăparea-i numa în biruință.
Ceștii numa putem a ne încrede!
Deci acum, sau moarte cu dafine.¹
Sau izbândă: altă nu ne rămâne!

32

La arme dar!... S-arătăm vârtute,
Să stăm nefrânși, cu inima vitează.
Nu biruiesc multe mii și sute,
Ci cari a biruire cutează.
Alergați și vă luați izbândă;
Slava voastră fie a lor osândă.»

¹ *Dafin* este un feliu de lemn deobște știut, care lătimește să cheamă *laurus*. Din frunzele acestui arbure făcea oamenii cei de demult cunună și încununa pe biruitori care să purta vitejește la războaie pentru patrie. Deci noima stihului acestui este: acum n-avem altă ce aștepta, fără ori moarte încununați fiind cu slavă, sau izbândă. (Filologos)

33

Zice, și dând semnul de năvală
La oștile în ascuns pregătite,
El cu garda sa de-aci să scoală
Și în șiraguri bine orânduite
Lovi pe turci cu atâta iuțime,
Cum cade tunetul din nălțime.

34

Și cum povoiul, pe țarină coaptă
Căzând, cu năpraznă într-o clipită
Strică truda plugariului dreaptă
Și iacă zace gios cutrupită
Toată țarina, ș-în loc de grâne
Numa năroiu și baltă rămâne,

35

Așa lovind viteaza oștișoară
În turcime, trupuri polignește,
Rânduri întregi prăvale ș-oboară,
Taie, surpă, dar mai mult stropșește,
Ș-altă nu vezi făr' trupuri tăiate
Zăcând în bălți de sânge necate.

36

Vlad ca ș-un leu întărâtat foarte,
Ce, de vânători luat în goană,
Deacă să vede cu câni de-o parte.
Iar de alta cu mreaja vicleană
Împresurat, unde-i cea mai mare
Grămadă de câni, acolo sare

ȚIGANIADA

37

Și dorind să-și facă izbândă amară,
Pe care cumu-i vine nainte
Frânge, spintecă, încoalță ș-înghiară,
Când cu brânci groaznice, când cu dinte
Apărându-să, sugrumă și ucide
Și printre dânșii drumu-și deschide,

38

Așa Vlad văzând că de toate
Părți pe dânsul turcimea să scoală,
Unde vede că-s mai îndesate
Gloatele, într-acolo dă năvală,
Învârtind arma încoalea și încoace
Larg potec pintre păgâni-și face.

39

În zădar Hamza oști împrăștiate
Va să adune, războiu să întrejască;
În zădar a le îndemna să bate
Cu porunca tare împărătească.
Căci oastea în răsipă acum pornită
Să calcă fugind ș-e neoprită.

40

Iar Hamza, de cetele muntene
Împresurat, cade la prinsoare
Cu mai mulți din oștile agarene¹.
Grecu încă, nevăzând scăpare,
Lui vodă cu multă plecăciune
Cade înainte și să supune.

¹ Agarean - turcesc

Ion Budai-Deleanu

41

Atunci vodă amar zâmbind îi zise;
«Cum îți pare acum, Catavoline,
Urzitoriu de vânzării închise,
Sol fățarnic a Porții păgâne,
Ce nu te rușini cu tâlhărie
A vinde creștina stăpânie?»

41¹

Așa zicând, cu groaznică moarte
Porunci ca pe toți să-i înțape
Ce la tâlhărie avură parte,
În pădurea ce era de aproape.
Hamza fu înțăpat pe cel mai gros
Și mai nalt copaci; grecul mai gios.

42

Crudă poruncă, moarte îngrozită!
Dar acelu nevinovat pare
Că vânzarea-i și mai neomenită.
Om ticălos, totuși nu te spare
De la fapte rele câteodată
Pedeapsa, ori cu ce moarte așezată!

43

Dacă estea în Țarigrad s-auziră,
Sultanului nime nu cutează
A spune, măcar că el să miră
Unde logofătu întârziază:
Păn' ce odată viziriu îndrăznește
Și lucru cum e povestește.

¹ Eroare de numerotare în original (n.red.)

ȚIGANIADA

44

Iar tiranul aprins de mânia
Că au cutezat a grăi de-acele
Basne și care nu pot să fie,
Lucruri de rușine și mișele,
Porunci să-l bată peste față
Pentru vorba proastă și îndrăzneță.

45

Iar deacă din solii repezite
Să încredință, mai nu turbă în sine
De ciudă și de urgie. Ocărăte
Văzându-și porunci, nici să-și aline
Firea putu cu deobște târzie
Izbândă, ci cât mai tâmpurie.

46

Deci la pași de aproape, departe,
Porunci de sârg oști să-și armeză,
Și într-acela chip ei să să poarte
Ca să aducă cele mai viteze
Cu sine, iar pân' la primăvară
Să fie gata să iasă afară.

47

Abia pe câmp iarba răsărisă,
Iar codru noao frunză apucasă,
Din toate părți turcimea trimisă
S-adună: o parte pe mare în vasă
Alergând spre Țara Românească,
Cu totul acuși s-o jefuiască,

Ion Budai-Deleanu

48

Iar o parte duce cu pas iute
Sultanul păgân, suflând izbândă,
Cu care s-afla mii doao sute
De mulțime varvară neblândă.
Ș-acum la Vidin ajunsese
Stulurile¹ cele mai alese.

49

Era tocma în miez de primăvară
Când zăfiri cu florile să joacă,
Păsărelele vesele zboară,
Iar jivina și cea mai săracă
Voioasă saltă și să desfată
În dezmierdare nevinovată,

50

Când iacă vestea în trâmbiță sună
Că vin turcii cât frunză și iarbă,
Ca robiei țara să supună.
Toți să gată a lua fuga oarbă.
Boierii cei mari și mai cu minte
Luasă fuga mai înainte.

50²

Iară țăranii săraci, în pripă.
Ca ș-o turmă de oi fără pază
Cari încăturo purced în răsipă;
Plini de frică și cuprinși de groază

¹ Stul - stol, trupă

² Numerotare greșită în original (n.red.)

ȚIGANIADA

Toată-și lasă avere și sudoare,
Nedejdea puind numa în picioare.

51

Fug copii cu tinere copile,
Fug muieri cu mititei în brață;
Iară cei mai încărcăți de zile
Îi mângâie și le sunt povață.
De vaiet amar, țipete, jele
Plini-s codrii, câmpii și vâlcele.

52

Ici unul își poartă pruncii în spate,
Altul colea pe slabul părinte;
Cel-ar fugi, bietul, dar nu poate
Și stă ca zăpăcit de minte.
Neștiind cui mai curând s-ajute:
Pruncilor sau muierii căzute.

53

Nepotul duce pe moș de mână.
Moșa¹ pe nepoției și nepoate,
Iar nora pe soacră-sa bătrână.
Fieșcare din primejdie scoate
Pre cel mai iubit, mai de aproape,
Năzuind cătră munte să scape.

54

Numa Vlad, cu inimă nefrântă
Și înarmat, pre păgânul așteaptă.
Nimic de la scopos² nu-l dezământă;

¹ Moșă – bunică

² Scopos – scop

Ion Budai-Deleanu

Toate orânduiește, toate îndreaptă
Spre perirea păgânelor gloate,
Tocma să fie nenumărate.

55

Cu călărimea lui cea vitează
Prin locuri dosite, lui știute,
Oștilor turcești de-aproape urmează.
Din ascunziș cu năvală iute
Sărind pe șireaguri sângurate,
Neașteptat încungiuură și bate.

56

Ca lupul flămând, care supt deasă
Tufă ciulit pe pânțece zace
Când vede trecând o turmă groasă
De oi sau alte slabe dobitoace,
Iar văzând pre vreuna sângurată,
Sară, o răpește și fuge îndată.

57

Așa Vlad urmând oștii cei mare
Turcești, ordiilor despărțite
Neașteptat înainte le sare
De prin locuri ascunse, dosite.
Ș-atâta știe a-i zătigni¹ de bine,
Cât nici măcar unul viu rămâne.“

58

Florescu fârșind lunga poveste,
Mersă, fiind târziu după cină;

¹ Zătigni - a stânjeni, a lovi

ȚIGANIADA

Iar Parpangel după a neveste
Sale urmă în zădar caută, suspină;
Deci plin de necaz că n-o găsește,
Se culcă pe un pat ș-ațipește.

59

Însă lucru cel mai de mirare
Este că bietul țigan, aice
Unde să culcasă în supărare,
Află zioa cea mai de ferice,
Fiindcă a doao zi dimineață
Să trezi la Romica sa în brață.

60

Dracu nu doarme: cine întâi zisă
Bine o nimeri!... Că așa este;
Până noi durmim cu geana închisă,
El turbură fete și neveste
Și osăbite feliuri de năluce
În vis și în aievea le aduce.

61

Nu știu cum să tâmplă de astă dată
(De bună samă prin gevolie¹)
Că Romica era culcată
Într-acei pat ș-aceaiași chilie
Unde să culcasă Parpangel
Asară, mâhnit ca vai de el.²

¹ Gevolie - diavolie, acțiune drăcească

² Vezi lucru dracului! Cum au știut el a-i întâlni, ca să-i îndemne la păcat! (P. Sfântoievici)

Ion Budai-Deleanu

62

Când fu spre zio, el să trezește,
Fiind încă ea în somn afundată;
Caută împrejur și iacă oblicește
Că doarme lângă dânsul ș-o fată.
Să miră și nu să poate încrede;
În vis au într-adevăr el vede?

63

Dar apoi de pe semnele toate
Cunosc pe draga sa copilă.
Cine aici a povestire poate
Cu ce feliu de sâmțire și milă
O cuprinsă, o sărută și zisă:
„O, dragă, cine aici mi te închisă?“

64

Atuncea și Romica clipește
Și văzându-și ibovnicul față
Nimica de dânsul să sfieste,
Ci cuprinzându-l cu dor în brață
Îi răspunsă: „O, iubit Parpangele,
O, câtă-mi pricinuiși tu jele!“

65

Copila cu totul roși în față
Și-i arsără buzele ca focul;
Junele încă nu era de gheață.
Ș-acu dracu-și începuse jocul.
„Vai de mine, ce faci?“ – dânsa zisă
Spăimântată, vrând să să rădice.

ȚIGANIADA

66

S-apără ca când nu i-ar fi voia
Ș-apărându-să îl strânge la sine.
Ce-i de a face când vine nevoia
Pe om! Voi știți, dragi neveste, bine
Că la împrejurări cum este această,
Totdeauna vi să tâmplă năpastă.

67

Însă spre a Romicii norocire,
Tocma ca când ar fi fost chieamată.
A fecioriii sosi scutire;
Sân-Spiridon pe asină aripată
Trecea tocma într-aceeași clipită
Pe lângă ceastă curte vrăjită.

68

Și văzând de sus pe cea părechie
Care, încă fiind necununată,
Porunca întie din legea vechie
Era gata să îplinească, îndată
Trasă asupra curții un semn de cruce,
De carele pier toate năluce.

69

Și iacă peri curtea frumoasă
Ca când n-ar fi fost niceodată.
Oaspeții într-o baltă puturoasă
Să treziră. Și acea minunată
Întâmplare la toți au arătat
Că curtea n-au fost lucru curat.¹

¹ Pare că mi să rădică o piatră de pe inimă, căci gândeam că de bună samă s-au săvârșit păcatul. Dar, pecum să arată, sosi în vreme ajutoriul ceresc. (P. Sfântoiescul)

Ion Budai-Deleanu

70

Bunul Parpangel, până prin baltă
Plină de broaște silind să iasă
Înoată încoace, încoalea și saltă
Ș-orbecând prin ceața întunecoasă,
Iată pierde pe Romica dragă
Și în zădar o caută balta întregă.

71

Iar după ce cu multă trudă
Abia să vârgoli¹ din băltoacă,
Plin de tină și cu haina udă,
Scuturându-să stete o soroacă
Și încep a socoti² întru sine
Asupra cestor tâmplări străine.

72

Ci în zădar capu și minte-și bate,
Că niciuna-i vine la măsură.
Curtea peri cu casele toate,
Nice să știe ce să făcură
Oaspeții; patul și draga fată
Încă periră din ochi deodată!

73

Iar de altă parte știa bine
Și aceaia cum că astă dimineață
Au fost întru nește căsi străine

a) Ha! ha! ha!... bine le șade așa oaspeților acelora, în balta puturoasă!
Așa dăruiește diavolul pe cei care-l ascultă. (P. Disidemonescul)

¹ Vârgoli - a ieși zbatându-se

² În manuscris: *a socotindu-să* (n.red.)

ȚIGANIADA

Și în pat, țiind pe Romica în brață;
În urmă, că în balta puturoasă
Au căzut, haina-l muștra tinoasă¹.

74

Estea socotind, jelea-l cuprinsă,
Mai vârtos pentru biata Romică;
Iar inima cea de dor aprinsă
Mai numa că nu i să despică.
Strigă amar: „Dragă Romică, vină!“
Iha² din vale-i răspunde: „vină!“

75

Iha, cea răsunare deșartă,
Care din râpe și văi afunde
La macar ce chiemare să întartă,
Și ca când ar îngâna răspunde,
Aceași și lui Parpangel atunci
Răspundea din prăpăstii adânci.

76

Țiganul, care n-auzisë
Niceodată răsunare chiară
Ca aceasta, stete cu gura închisă.

¹ Tinos - noroios, glodos

Poetul spusă până aici cum Parpangel ieșind din baltă și nevăzând nici curte, nici oaspeți, nici pe Romica, să frângea cu gândurile și nu știa ce să socotească. (M. Perea)

² Iha este cuvânt formuit din firea lucrului și însemnează tot aceiași ce *iho* la elini, iar *eho* la latini, va să zică în sâne răsunetul ce dau unele locuri, mai vârtos unde sunt locurile între dealuri sau aproape de râpe afunde sau peșteri și răspund la fieștecarea strigat cu vorbe asemenea însă înjumătățate, poftorind mai vârtos silabele cele de pe urmă. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Gândind că cineva-l cheamă doară;
Însă neauzind mai mult pe nime,
Purceasă înainte prin desime.

78¹

În urmă, ieșind la o cărare
Și singur văzându-să, de jele
Ș-urât, rupsă a cânta cu glas mare:
„O, voi dragi, vesele păsărele,
Păraie limpede curătoare,
Copaci aducători de răcoare,

79

Voi mândre poiene și văi adânce,
Voi măguri și desișuri umbroase,
Vârtoase nesânțitoare stânce.
Și tu coadre verde, întunecoase!
Cine-mi va spune năcazul greu
Ce sântee acum sufletul mieu?“ Iha; „eu!“

80

Socotind că cineva-i răspunde
Ș-acum, iarăși cu d-inimă frântă
Zise: „Oricine ești, nu te mai ascunde;
Sau ești om, sau vreo ființă sântă,
Ieși la mine încoace și te arată,
O! spune-mi și mă desfată!“ Iha: „fată!“

81

„O! eu încă caut o fată blândă
Care sufletu-mi dusă cu sine,
Lăsându-mă întru năcaz ș-osândă;

¹ Numerotare greșită în original (n.red.)

ȚIGANIADA

Nice știu prin ce locuri străine
Va fi ea petrecând zile amare
Și de are vreo mângâiere!“ Iha: „are!“

82

„Cine știe? vedea-ne-om vreodată,
Și poate că după vreme lungă,
Că nu în zădar au fost ea răpită.
Doar în țări streine va s-ajungă
Și oh, amar! apoi cine mai știe
Cui va fi dragă soție!“ Iha: „ție!“

83

„Hăi, doară mă înșeli, copilă bună,
Alinându-mi puținel năcazul;
Că eu văd numa noori și fortună
De când soarele-mi ascunsă obrazul.
Deci, de-i adevărat graiul tău,
Ian jură-te pe Dumnezeu!“ Iha: „zieu!“¹

84

Aici el era să mai vorbească
Și să mai asculte ce-i vrăjește
Iha, fata cea pădurănească,
Când de o lature iacă zărește
Venind împotriva lui vrăjmaș,
Pe cal întetît, un călăraș.

85

Țiganul zărind sabia luce
Și voinicul sosindu-i aproape

¹ Ce țigan nebun! Dar nu putea el să cunoască că nimene nu-i răspunde, ci numai sunetul vorbelor lui să răzbătea? (C. Idiotiseanul)

Ion Budai-Deleanu

Tot înghieță; nici fuga s-apuce,
Nici în grabă oarecumva să scape
În pripă cuteză, că din vreme
Voinicul îi strigă: „Nu te teme!

86

Asupra nearmați și de a ta samă
Argineanul sabia nu poartă;
Pentru aceasta să fii fără teamă.
Ci tu-mi spune cu inimă neîntoartă¹:
Nu văzuși mainte pe oarecare
Trecând pe aici pe ceastă cărare?

87

Nu văzuși o copilă creștină
Tinără și dintr-o mie aleasă,
Ca ș-o mielușică fără vină,
Fugând repezită, spărioasă
Și năzuind undeva să scape,
După ea doi turci gonind aproape?“

88

Parpangel cu mintea înhemeită²
De cele care lui să tâmplasă:
„Drag - zisă - coconaș, o clipită
Numa văzui pă ha frumoasă!
Dară, ca să nu-ți vorovesc pleve³
Însumi nu știu: în vis sau aieve.“⁴

¹ Neîntort - neprefăcut

² Înhemeit - buimăcit

³ Pleve - fleacuri

⁴ Sărac Parpangel! Voinicul întreba de altă fată, iar el gândea că întreabă de Romica. (Mândrilă)

ȚIGANIADA

89

Voinicul cunoscă din cuvinte
Că bietul țigan ș-acu visază;
Stete puțin cu îndoită minte,
Dar murgul îi sare și rânțează.¹
Flutură cu capul, înpumate
Zăbele roade și pământul bate.

90

Acesta era viteazul de care
Oastea păgână se temea toată,
Doar cel mai harnic și mai tare
Din toți ce au purtat arme vr-odată;
Multe el făcuse vitejii în lume,
Jurat vrăjmaș turcescului nume.

91

Înțelegând el dară că vine
Sultanul cu toată a sa putere
Să jefuiască țările creștine,
Își părăsi tinăra muiere
Ș-îmbrăcat în zoao luminoasă
Asupra păgânilor purceasă.

92

Sângur, cu nespuse vitejii
Hotărî pe turci să năvălească.
De ar fi ei și macar câți să fie;
Ș-acum de trei ori, cu voinicească
Îndrăznire, asupra multor sute
Dete războiu ș-alungă pe tute.²

¹ Pe unele locuri zic *necăzește* în loc de *rânțează*. (M. Perea)

² *Tute* va să zică *toate*. Însă cele ce să povestesc aici de Argineanul

93

Niciunul poate mâna să pună
Pe dânsul sau rană să-i aducă;
Iară el ca fulgerul detună
Între dânșii, când sabia-și apucă,
Și pare că împrejurul lui ploao
Trupuri de păgâni tăiate în doao.

94

Tocma să tâmpinasă¹ cu o ceată
De arapi, pe care o dete în răsipă
Tăindu-i partea cea mai bărbată,
Iar el ostenit căutasă, în pripă,
Să odihnească a umbră răcuroasă,
Și veni într-astă pădure deasă.

95

Dar spre răul său și soarte amară,
Era pădurea cea blăstămată!
Cum întră și vru să să pogoară
Supt un păltinaș, iacă deodată
Doi turci vede, gonind o copilă
Carea-l ruga de ajutoriu și milă.

cu adevărat nu să află la cronică românească; dar preînvățatul Talalău face o luare-aminte, tot acoloși la izvod, precum s-au zis mai sus, zăcând că în copilăria sa au auzit cântând de faptele aceluși Argineanu; dar precum toate cu vreme cad în uitare, așa și cântarea aceea nu a pututu-o afla mai târziu. Pagubă (adauge învățatul) că nește cântări ca aceste nu să însămnează despre cei procopsiți a norodului, căci întru dânsele ar găsi multe fapturi istoricești, care ar putea să fie ocrotite de uităciunea vremilor. Și adevărat zice acest om învățat, că eu însuși multe cântări de viteji românești am auzit când eram tinăr, care acum nu să aud mai mult. (Erudițianu)

¹ Tâmpina - a se întâlni

ȚIGANIADA

96

El neștiind că este o nălucă,
După dânșii ne-ncetat aleargă
Și-i pare că acuși-acuși apucă
Pe gonaci, capete să le șteargă;
Iar sosind lângă țigan periră
Și de-aceasta el acum să miră.¹

97

Însă alt nenoroc îi stă în cărare,
Că tocma nimerisă la cele
Doao izvoară de împrativă, care
Din sufletele mari fac mișele,
Iar mișeilor dau vitejie.
El, săracul, de aceasta nu știe.

98

Acoleași lângă dânsul de o parte
Era doao supt un fag izvoară,
Din care curgea pe doao boarte
Doao păraie, ca și vioară,
Având limpede apă și dulcie,
Iar una-i de împrativă altie.

99

Care bea din cel pe mâna dreaptă,
Pe acel duhuri nalte-l împresoară;
Mintea nu știu cum i să deșteaptă

¹ Spune adecă poetul că Argineanu ostănit să culcasă în pădure supt un copaci să odihnească, dar fiindcă nimerisă în pădurea cea vrăjită, unde îndată i să arătă o nălucă, adecă o fecioară fugând și după dânsa doi turci gonind, el, vrând să mântuiască copila, alerga după turci, iar când sosi lângă Parpangel, fata cu turcii periră! (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Și pare că sus la nuori zboară;
Face dintr-un iepure fricos
Viteaz neînvins și leu inimos.

100

Iar apa de pe mâna stângă
Tot focul sufletului potoale,
Face mintea tâmpă și nătângă,
Ba toată firea trândavă, moale.
Cela și cesta părăuș mic
Era între țigan ș-ntre voinic!¹

101

Vede limpede ca și vioară
Apa voinicul și frânt de sete
De pe cal îndată să pogoară,
Neștiind, bea de saț pe îndelete,
Ah! și bea cu multă lăcomie
De-a stânga, dintru ticăloșie.

102

Sărace Arginene! ce minută
Nefericită acolea te adusă,
La cest urât părău ș-apă slută!
Iacă vitejia ta răpusă!
Dar ce folos: abia cât îngHITE,
Iacă toate într-însul schimosite.²

¹ În aceiași pădure, zice poetul, era un fag de supt care ieșea doao părăie cu apă foarte limpede, însă între sine deosebită fire și vârtute, căci apa din părăul despre mâna dreaptă făcea pe om harnic, îi da duhuri nalte și inimă vitează, iar cea din părăul de-a stânga strica toată firea omului și-i întuneca minte, făcându-l ticălos ș.a. (M. Perea)

² Schimosit - sucit, schimbat

ȚIGANIADA

103

Lasă capul, armele dezbracă,
Apoi merge și în codru s-afundă.
Parpangel tocmai era să treacă
Părăul și, văzând limpede unde
Curgând pe su' țermurile înguste,
Nu să putu răbda să nu guste.

104

Cât putu încăpea în palma cufundă,
Atât luă și sorbi îndată,
Și iacă în fața lui cea rătundă
Să vedea schimbarea minunată,
Căci ochii nu știu cum i să înfocară
Și într-alt chip cu tot să strămutară.

104¹

Cu privire mândră și vitează
Tocma ca ș-un altul acum stete,
Iar mintea-i să luminează cu trează
Istețime; ș-osăbită sete
Sânte el acum, nu de apă, ci de alte
Lucruri mai mari, de slavă și nalte.

105

Caută la sine și să rușină
Văzându-să în hainele mișele,
Toate ude și pline de tină;
Aruncă ceste și luă cele
Carele Argineanul lăpădasă
Una cu armătura frumoasă.

¹ Numerotare greșită în original. (n.red.)

Ion Budai-Deleanu

106

Cu ochiul lacom toate petrece
 Și una după altă le îmbracă;
Și părea că nu să teme de zece
 Dacă scoasă sabia din teacă.
Iară apoi, văzându-să călare,
Nici de-o oaste întreagă frică n-are.

107

De-aci zlătariul fără zăbavă
 Luând cărarea îmblată, porceasă
Prin cea necunoscută dăbravă.
 Acuma și de Romica-și uitasă,
De nu i-o pomenea lui o tâmplare
Groaznică, fără de-asămănare.

108

Măcar că calul inimos îl duce
 Rapede și cum să cade în spate,
Totuși el băgând sabia luce
 În teacă, la un tufariu să abate
Și rumpe o nuia; dar ah, vedere!...
Sânge pică cu glas de durere:

109

„Nu mă frânge, drăguț Parpangele!
 O, lasă-mă s-odihnesc în pace!
Tu nu știi că în aceste nuiele
 Trupșorul Romicii tale zace!
Soartea mea fu crudă și nedreaptă;
Libovul altii pe tine te așteaptă!”¹

¹ Ce aud! cum poate să fie! Măintea fu cu Romica și aici ea să fie moartă! Apoi, tufa să grăiască! (Onochealos)

ȚIGANIADA

110

Glasul tăcu; iar dacă înțăleasă
A logodnicii tristă tâmplare,
Stete nemișcat cu față jeloasă.
Inima su' piept bătându-i tare.
Izbucnind în urmă jelea închisă,
Râu de lacreme vărsă și zisă:

111

„Tu ești, dragă Romică dorită!
Vaileo, vai! ticălosul de mine!...
Cum de groaznică ți-au fost ursită!
Ah! nu pot eu trăi fără tine;
Eu încă a vieții fir mi-oi rupe,
Pe amândoi o groapă să ne astupe.“

112

Zicând aceste, sabia scoasă
Și vru în doao gâtlejul să-și taie,
Dar cu farmece trupu-i legasă
Mama sa, Brândușa, ca în bătaie,
La războiu sau măcar ce altă price
Nicio armă în lume să nu-i strice.

113

Deci sabia lunecă pe piele
Ca pe marmură nestrăbătută;

a) Vezi dară, vere, că nu toate ce să află scrise sunt ș-adevărate!

b) Aceasta o împrumutat-o poetul nostru de la Virghil, unde să zice: *Quid miserum, Enea, laceras... nam Polydorus ego* (Citatul e alcătuit din două fragmente de versuri din *Eneida*, III, 41 și 45, n.red.). (Erudițian)

Ion Budai-Deleanu

Iară de mult bănat¹ și de jele,
El în urmă la crieri să strămută
Și pare că nimica nu mai sânte
Ș-îmblă ca ș-unul fără minte.

114

De aci, întețindu-și calul, aleargă
Încoace și încolea cu iuțime,
Cruciș, curmeziș pădurea largă,
Cu tot feliiul de nebune shime².
Tocma ca ș-o sălbatecă fiară
Țipă, răcnește, spumegă, zbiară...

115

„Stați, tâlharilor fără de lege,
Strigă el căutând în toată parte
Suflete păgâne și pribege,
Pe toți v-așteaptă cumplită moarte!
Însă dacă-mi veți da pe Romica,
Iată că nu v-oi face nimica!“

116

De aceste lui în minte puiază
Fierbințala. Câteodată îi pare
Că vede pe Romica cu groază
De dânsul fugind; el pe cărare
Îi merge și purure o întețește,
Dară ea tot fuge bărbătește.

¹ Bănat - necaz, supărare

² Schimă - strămbătură, schimonositură, înfățișare

ȚIGANIADA

117

Așa făcând până când înnoaptă,
Adeseori zice: „Dulcea mea zână,
Nu mă fugi! – Deh, Romică, așteaptă;
Eu-s Parpangelu tău! Ian vină
Să mergem la țigănie acasă.
Vină, dragă Romică, frumoasă!“

118

Rău-mi pare, draguț Parpangele,
Că atâta pățești pentru o copilă;
Că nu-s vrednic de atâta jele
Copilele; ba nice de o milă!
Căci puține sunt, foarte puține,
Cu care să te nărăvești bine.

Cântecul V

Speriați de năvala turcilor, țigani
înaintau cu multă teamă spre Inimoasa.
Declarațiile de vitejie sunt însă repede
uite în fața muntenilor deghizați în
turci, care luaseră tabăra țigănească prin
surprindere. Țigani își cer cu umilință
iertare de la presupusul dușman, dar în
cele din urmă constată cu bucurie că se
găseau în fața lui Vlad Țepeș și a unei cete
de munteni, veniți să le pună la încercare
fidelitatea și vitejia.

În momentul în care are loc atacul real
al turcilor, țigani cred că gluma lui Vlad
Țepeș se repetă. Încurajată de vitejia lui
Parpangel, oastea țigănească luptă cu
îndrăzneală. Dar Parpangel cade într-o râpă
și este salvat de la moarte doar de farmecele
Brândușei, mama sa. Însănătoșirea lui
Parpangel se produce odată cu întoarcerea
Romicăi din misterioasa călătorie.

Cântecul VI

Argument

Satana cade în melanholie
Socotind scurta sorții sale;
A iadului s-adună boierie
Și să sfătuiască cu ce cale
Va să ajute turceștilor gloate;
Țiganilor să fârșesc bucate.

1

Acum peste ocean șoimanul¹ soare
Strălucea dositelor ostroave;
Noaptea cu neagra sa învălitoare
Câmpi acoperisă și dumbrave;
Iar de grele ostăneli obosita
Dulce răpăusa prin staure vita.

¹ Cuvântul *șoiman* doară nu este pretutindene obicit ca în Ardeal, pentru aceasta trebuie a ști că prin acest epiteton să înțeleg numa lucruri bune, curate și oarecumva sfinte. Nice deobște să zice șoiman, fără numa soarele, albina, pânea ș.c.d. Să vede a fi cuvânt turcesc. (P. Filologos)

Ion Budai-Deleanu

2

Numa fieri priveghia răpitoare
Și bărbații cu cugete rele;
Lupul gonea după căprioare,
Buha vâna în tufe păsărele,
Ș-îmbla ș-alte jivine stricătoare,
Ce întunerec iubind, fug de soare.

3

Era vremea tocma întiași dată
Când cântă cocoșii de cu sară,
Ș-încălecând măhuri sau lopată
La Rătezat strigoile zboară;
Când să preîmblă cele frumoase
Strâmbind oamenilor dreptele oase.¹

4

Toate adecă odihnea cele bune,
Numa cele rele blăstămate
Îmbla după a lor înșelăciune,
Cum sunt duhurile necurate,
Care nu dorm niceodinioară,
Ci noaptea în toate părțile zboară.

¹ Poetu vrând să obrăzuiască vremea de noapte spune pe rând toate ce se tâmplă pe acea vreme; într-altele, fiindcă el unde poate, bagă și poveștile deobște, pomenește aici și de strigoi, care după crezătoria deobște încalecă măhuri și lopate și cu acele zboară la Rătezat, adecă la un munte ce este între Țara Românească și între Ardeal.

a) De aci să cunoaște că izvoditoriul cel de întâi acestor stihuri au fost ardelean, căci almintre nu ar fi pomenit de Rătezat. (Criticos)

b) Așadar ar trebui să fie și din Thesalia, căci pomenește Parnasul, muntele Thesalii; ar trebui să fie și muntean, că pomenește Cetatea Neagră ce este în Țara Muntenească. (Mândrilă)

ȚIGANIADA

5

Tocma pe acea vreme, supt afunda
Tartarului peștere, Sătana,
Scoțind capul afară din unde
Văpăii nestânse, cu tirana
Sa privire pe diavoli învită¹
Să muncească făptura osândită.

6

Iar el prin aceasta să desfată
Ca ș-un craiu tiran după bătaie,
Când vede oastea vrăjmașă junghiată,
Când noroade întregi strică și taie,
Și e mâhnit numa că nu poate
Așa tăia noroadele toate.

7

Însă într-această noapte de care
Zic eu, după ce oar'câtă vreme
Sătana căută cu desfătare
Cum chinuita făptură geme,
În gânduri căzu și socotele
Ce-i pricinuiră amară jele.

8

Pentru că, cugetând el în sine
Cumplita din ceriu scăpătare,
Apoi tot pierdut vecinicul bine
Potrivind cu a sa de-acum stare,
Așa răcni de jele și urgie,
Cât clăti iadul din temelie.

¹ Înviata - a îndemna

Ion Budai-Deleanu

9

Crunți învolbind ochi apoi: „Oh mie!
Strigă. Cu totul nesuferită
Viață și nemuritorie!...
Mai bine era într-acea clipită
Când fui surpat cu mândra mea ceată
Să fu perit cu totul deodată!¹

10

Căci măcar muream eu fără vântă²,
Dar mergându-mi în nimică firea,
Durerilor încai să punem țântă,
Nici mă ar ghimpa tristă pomenirea
Fericirilor mele trecute,
Curmată fiind prin moartea iute.

11

Ci nu mi-au priit varvara soarte
Ș-în războiu îmi fu protivitoare;
Nice a vince-mi³ dede, nice moarte,
Lăsându-mi această rozătoare

¹ Aici, pentru mai bună înțelegerea, trebuie a lua sama că poetul, obrăzuind noapte, hotărește vremea când cântă cocoșii întâiași dată, adecă cu un ceas sau doao înaintea miezii-nopții; căci, precum spun cărțile babelor, atunci au putere duhurile necurate. Deci poetul, vrând să vie cu povestea și la Sătana, zice că tocma pe acea vreme și el au obicinuit a scoate capul de supt unda focului și a-și petrece, căutând cum să muncesc sufletele păcătoase. Însă - adauge poetul - în acea noapte îi viniră Sătanei nește gânduri de care foarte s-au scârbit. Adecă, socotind el că oarecând era în raiu și întru fericire, iară acum în iad supus chinurilor, să mâhni și așa răcni, cât tot iadul să cutremură. (M. Perea)

² Vântă - glorie

³ Vince - a învinge

ȚIGANIADA

Și nesuferită pomenire,
Oh! crudă, nespusă chinuire!

12

Această dar aducere-aminte
M-apasă acum... nu tu, Savaoate!
Căci însuși a ta de-acu nainte
Atotputernicie nu poate
Alta să facă asupra-mi izbândă
Mai mult ocarnică și neblândă.

13

Deci sus, Sătano! Scoală și arată
Celui-de-sus că ai încă putere;
Și măcar nu poate el să pată,
Nici să sâmțască vreo durere,
Totuși cere a ta pe dânsul ură
Să-ți izbândești pe a lui făptură.⁴¹

14

Aceste zicând, groaznic urlă; iară
Tot iadul răsună cu greu muget.
Însuși diavolii să spăimântară
Și, vrând să știe a Sătaniei cuget,
Boierimea Tartarului toată
Într-o clipită fusă adunată.

15

Ochii Sătana își întoarsă roată
Cercetând pe tot însul în față;
Inima pare că să desfată

⁴¹ Monologul acesta nu să poate înțălege de toți, numa de cei ce sunt procopsiți la S. Scripturi. (Musofilos)

Ion Budai-Deleanu

Văzându-și boierimea sumeață.
Apoi, după puțină tăcere,
Acest chip grăi, rozându-și ghierre;¹

16

„O, soți credincioși ursitei mele,
Viteji protivnici naltei lumine
Ce stăpânește mai sus de stele
Știu că vă aduceți aminte bine
De cea vecinică zio cumplită
Domnia mea când fu cutrupită.

17

Biruiți fum cu drept, în bătaie,
Iar nu supuși, asupriți; iară
Nice într-astă pucioasă văpaie,
Cu vecinică și nestânsă pară
Suntem plecați, unde fără spaimă
Făptura pe făcătoriu defaimă.

18

Știți dară că a noastră mângăiere
Este în izbândă singur ș-ură
Asupra celii de sus putere,
Ce pedepsește și nu să îndură!
Dar, pecum văd, să pare mie
Că vă au apucat o trândăvie!²

¹ Ghierre va să zică brâncă (*Brâncă* – mână, labă, n.red.) cu unghii mari cum au vulturii sau și urșii. (M. Perea)

² Sătana aici să închipuiește, precum am zis la cântecul dintii, căpetenia duhurilor necurate, care mai nainte de osândire era în ceriu cel mai întâi arhanghel și să chieama Luceafăr, adică purtătoriu de lumină. El aici grăiește către ceialalți soți ai săi. Însă ce poate să grăiască Sătana altă fără numa blăstămuri; însă poetul vrând să-l arete poeticește precum este, foarte bine l-au nimerit. (Erudițian)

ȚIGANIADA

19

Nu văd eu acum bujdind¹ pe poarta
Iadului suflete ca nainte,
Ș-acuși va fi doar deșartă boarta
Această întunecoasă, fierbinte,
De n-om mai îndrăznire o dată
A lupta cu oastea luminată!

20

Fost-am în lume și de-amănuntul
Toate am iscodit. Adevărat
Cum că încongiurând eu tot pământul,
Mai cu samă-l văd noao plecat;
Iară țări adevărat creștine
Sau nu văzui, sau foarte puține.

21

Dar ce folos! când văd omenirea
Care fu în pizma noastră zidită,
Înălțându-și până la ceriu firea
Și până la partea cea mai fericită,
Râvnind a fi oarecândva părtașă
Deșertelor noastre în ceriu lăcașă.²

a) Așa, foarte bine, când îl face să grăiască hule asupra dumnezeirii!
(Părintele Desidemonescul)

b) Apoi ș-alta este: de unde au știut poetul acesta cele ce au vorbit
dracii în oad? (C. Idiotiseanu)

c) Dar că nu-i așa, vere, căci Ț-am spus de atâte ori că le-au aflat așa
scrise. (C. Onochefalos)

¹ Bujdi - a țâșni

² Satana zice că Dumnezeu a făcut omul în pizma lui și a soților lui,
ca oarecând să lăcuiască acolo unde au lăcuit ei fiind încă îngeri.
(Simplițianu)

Ion Budai-Deleanu

22

Însă, nu fie asta adevărată!...
Ca marele Sătana să vadă
Urgisita făptură v-odată
Colo sus în cereasca livadă
Mai mulțindu-să de acum nainte,
Juru-mă pe Tartarul fierbinte!...

23

Întâi creștinătatea să piară;
Războiu în tot pământul să fie,
Întunerecul să întoarcă iară
Cu tot feliul de păcat ș-urgie –
Aceste-s în scurt poftele mele.
Ce răspundeți voi acum la ele?¹

24

Atunci Velzävuv, hatmanul mare
Oștilor negrii Mării Sale;
„Întunecate doamne, mie-mi pare –
Crăi – că ar fi lucru mai cu cale
Lăsând aceste pe alt îndelete
Să strângem îndată a noastre cete.”²

¹ Ce mânie sătănească! (Simplițian)

² *Velzävuv* este un nume deosebit care s-află și la Evanghelie. Însă fiindcă Sătana este împăratul întunericului pentru aceiași Velzevuv îi zice întunecate doamne! apoi neagra Măria Sa.

a) Oare nu este aici ascunsă sateră? Că întru multe până aici am luat că poetul acesta multe zice care nu să pot înțelega într-alt chip, însă așa știe acoperi satera sa de bine, cât nu fieștecare o cunoaște. (C. Criticos)

ȚIGANIADA

25

Căci eu din iscoade încredințate
Care trimisesem sus pe lume,
Am înțăles că vor a să bate
Vlad Vodă cu Mahomet; și anume
De cereștii călăreți să zice
Că vor pe agareni de tot să strice.

26

Nu să ar cuvini să lăsăm dară
Nice noi pe cei de a noastră parte.
Ci îndată să purcedem afară
Purtând și noi creștinilor moarte;
Căci de va birui Mahomet,
Cade și creștinia pe încet.“

27

„Bine, hatmane, că-mi dai de știre!
Zisă, mușcându-și negrele buze,
Craiul întunecat cu răstire.
Acum Măria Mea va să auză
Cum e și a celor alalți socoteală;
Ce au să-mi spuie fără sminteală.¹

28

Întii cum dintru voi fieșcare
Să sâlește spre a iadului bine,
Amegind pe om din dreapta cărare;
Apoi în ce chip ni să cuvine
Să ajutăm lui Mahomet îndată;
Prea ascuns, ori cu sâlă vederată?“

¹ Acum precep eu povestea. Adecă Sătana au strâns sfetnicii săi, ca să sfătuiască în ce chip are să ajute păgânilor!

Ion Budai-Deleanu

29

Aici Mamona să sculă, mare
Visternicul domnului Sătanei;
Pe mâna lui sunt toate comoare
De supt pământ, aurul și banii.
„Tot iadul – grăi dânsul – bine știe
Cât îi face a mea dregătorie!...

30

Zieu! mai mult decât toate îi ajută
Și mai multă dobândă-i aduce
Chipul și cărarea mea bătută,
Care pre om la strâmbătate duce:
Este pofta de averi desfrânată.
Într-alt chip lăcomie chieamată.¹

¹ *Mamona* încă nume de diavol și să află la Evanghelie. Deobște să zice el duhul lăcomiilor.

a) Pe Velzāvuv zisă poetul că este hatmanul Sătanei, iar aici pe Mamona face visternic, ca când și diavoli ar avea în iad acest feliu de dregătorii! (Idiotiseanu)

b) Bagă-te în teacă, vere, ți-am zis nu o dată, nu mai vinui poetul, când el așa au aflat scris! (Onochefalos)

c) Vedeți dară că bine zisăi eu că aici este o sateră ascunsă! (Criticos)
d) Acum și mie-mi scapă răbdarea când văd luări-aminte de acest feliu; am luat sama mai înainte că are nu înțalege ce este poesia și ce va să zică poetu, acela mai bine să tacă și mai bine să ție cu dumnealui Chir Onochefalos, căci mai multă cinste-ți va face. Unde ar fi izvodirile poeticești a lui Omer, a lui Virghil și în vremile noastre a lui Milton la englezi, a lui Tasso la italieni și a lui Klopstock la nemți, de ar fi socotit aceste învățate noroade de dânsii cum socotesc acești mai sus cârtitori asupra poetului nostru? (Musofilos)

e) Nu ți-am spus, vere, că așa este? Iacă dum. Musofilos înțalege mai bine decât noi amândoi.

ȚIGANIADA

31

Omul e plecat spre lăcomie
Din leagăn, căci firea bună-i dede
Îndemnul curat de a prii șie,
Din care, ca din izvor, purcede
Cruțarea vieții și o sâlânță
Spre a-și plini trupeasca trebuință.

32

Dar eu astă fireșe¹ plecare
Cu totul o stric prin lăcomie
Și fac pe om de în urmă el n-are
Hotar în pofta sa. Iacă o mie
De acolea să nasc fapte rele,
Tot fice a lăcomiii ș-a mele;

33

Tâlhăria, furatul, votria²,
Înșelarea, strâmba judecată,
Ucigării, vânzări, tirănia,
Fățăria, camăta cruntată,
Și pe rând faptele rele toate,
Mai vârtos ce trag spre bogătate.

34

Aurul acum stăpânește în lume;
Prin acesta cumpăr eu toate
Inimile; cu mici sau mari sume
Neguțez tot feliu de păcate.
Cela-și vinde patria pe mită;
Cesta spre ucidere să învită.

¹ Fireș - natural

² Votrie - îndeletnicirea de mijlocitor al prostituției

Ion Budai-Deleanu

35

Papa vinde darurile sfinte
Pentru gălbănași; iar patriarhul
Din Vizant le cumpără înainte.
Din episcop până la eclisiarhul,
Toți își prevând cele cumpărate
Ce trebuia să fie în dar date.

36

Craii și miniștrii, având sete
De argint, ațâță războaie crunte.
Aurul ia cununa de la fete,
Sparge căsătorie și nunte;
În scurt, lăcomia nesătulă
Toate ce-s bune le întoarce în hulă.¹

37

Și cu aceasta orbind cu prăsila
Lui Adam, o întorc de la cărare
Bună ș-o duc pe încet la topila²
Noastră aici. Pre pământ, pre mare,
Mai toți muritorii despre mine
Cu înaurite-s legați cătine³.

38

Iar încât privește ajutorința
Lui Mahomet și a turceștii gloate,
Eu spun drept că nu-s în socotința
Lui Velzävuv; dar nice să poate,

¹ Aici Mamona spune toate faptele rele care izvoresc din lăcomie.
(M. Perea)

² Topilă - baltă unde se topește cânepa sau inul.

³ Cătină - lanț

ȚIGANIADA

O! hatmane viteaz, asta face
Care spui și, cum văd, îți place.

39

Lângă cine puterea și slava
 Au rămas, hotărât lucru este.
Au gândești că Cel-de-sus lăsa-va
 Să săvârșim, cum grăiești, aceste?
Foarte te amegești, de cu putere
Vrei a da turcilor mângăiere.¹

40

Ce ajunge oșteneasca ta îndrăzneală
 Asupra puterii înzăciuite!
Vitejia înceată a fi de fală
 Și faptele ei cele mai vestite
Să numesc oarbă numa dârzie,
Când lucrează fără înțelepție.

41

Deci împotriva celui mai tare,
 Nu vârtute, ci minte măiastră
Trebuie a folosi. Mie-mi pare
 Că nu cu vedită și buiastră²
Tărie noi să dăm ajutorare.
Ci pre ascuns, cu multă suptiare³,

¹ Sătana făcu doao întrebări la boierii și voievozii său - adecă să-i spuie fieștecare în ce chip el lucrează spre binele deobște a iadului, amegind pre oameni; apoi în ce chip socotește ca să să deie ajutoriu turcilor. Mamona la cea de întâi întrebare spusă cu de-amănuntul laudele sale, iar la o doao dă sfatul său, ca să nu să deie turcilor ajutor cu chip vederat, ci pe ascuns. (M. Perea)

² Buiestru, f. buiastră - agitat

³ Suptiare - tactică, diplomație

Ion Budai-Deleanu

42

Înși oamenii prin noi să lucreze
Spre a lor perire neconținută.
N-ajută acum armele viteze
Cum punga cu galbeni tecsuită;
Aceștii, numa să fie plină.
Acuma toți oamenii să închină.¹

43

În urmă rușinea mea să fie,
Deacă eu cu banii nu voiui face
Mai mult decât în voinicie
Altora să lăuda place!“
Mamona fârșind, Asmodeu răsă
Și căutând împrejur așa zisă:

44

„Nu pentru că eu sunt logofătul
De taină a Mării Sale, dară
Pentru că mă țin șeretul
Cel mai mare în astă neagră țară
Îndrăznesc a-mi arăta și eu
Adânc și măiestru sfatul mieu.

45

Însă, mai nainte de a răspunde,
Voia să fac Mamonii o întrebare:
Pentru ce să însumeată și de unde
Vin acele cuvinte sprințare

¹ Vezi, vicleanul, ce sfat au dat! (Simplițian)

ȚIGANIADA

A lui? Drept ce atâta să rădică,
Socotind pre alaltî întru nimică?¹

46

Nu voi să-i întunec vrednicia,
Căci banii au în lume căutare;
Dar ce ajunge numa bogăția.
De n-ar fi și o vârtute mai mare
Cui ș-înșa bogăție să închină?
Și aceasta e mintea cu sfat plină.

47

Mamona cu banii face toate,
Dar numa la cei cu lăcomie,
La suflete de argint însătate²,
Iar Mamona doar încă nu știe
Că multe și mari trebi pe pământ
Nu să pot isprăvi prin argint,

48

Ci prin tehne ascunse și înșelăminte;
Prin intrige, cu sfaturi viclene:
Ceste surpă și pe cel cu minte,
Ceste să ajute oștile agarene.

¹ *Asmodeu* este nume de diavol, cunoscut la S. Scripturi, și mai cu samă să cheamă duhul înșelăciunilor; iar cuvântul *șeret* nu este pretutindene cunoscut; pentru aceasta românește să poate zice *amegeu*. Apoi cuvântul *sprințariu*, *sprințare* încă să vede a fi românesc, ce să poate zice amintire îngiurătoriu, defăimătoriu. (Filologos)

² *Suflete de argint însătate*, aceasta întru o altă limbă doară nu s-ar putea zice, dar în limba noastră nu știu de unde s-au obicinuit a să zice, în loc de foame de aur și de argint, sete de aur sau argint. Apoi cuvântul *tehne* însemnează *meșterșug viclean*. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Și acuși vom vedea prin ispitire
Care știe mai bine a gâcire.“

49

Velial, ce peste politie¹
Are în iad pază și priveghiere,
Cel ce cu totul feliul de măiestrie
Lumească care domnia cere
E procopsit, fârșind Asmodeu,
Să sculă, începând cuvântul său:

50

„Adevărat! nu să ar cădea mie
A muștra pe cei ce au zis nainte
Doară cevași cam cu sumeție;
Dar, ca să arăt cât poate să alinte²
Pe cineva iubirea de sine,
Voi muștra cu vedite pricine.

51

Fieșcare să laudă întru ale sale
Și cu oareșcare micșorare,
Pe ale altor socotind tândale;³
Și toți vă înșelați, precum îmi pare,
Căci vrednicia voastră împreună,
Iar nu despărțită, să află bună.

¹ Politie – stat, organizație statală

² S-alinte, adică: să măgulească.

³ *Tândale*. Acest cuvânt este obicinuit pe unele locuri și înșămnează nimicuri sau lucruri de nimica, jucării. (M. Perea)

ȚIGANIADA

52

Voi sunteți naltele mădulare
Aceștii împărății de aice;
Deci a voastră împreună lucrare
Trebuie să o ție, să o rădice,
Zădarnică-i a voastră putere
Deacă veți lucra cu împărăchiere.

53

Deci socotind cu cele din lume
Care vă aduc voao supărare,
Îmi par ca nește deșerte spume
Și fumuri fără de flăcărare.
Pentru-aceasta-i și a mea socoteală
Ca să nu ieșim noi la iveală.

54

Să nu ne amestecăm la bătaie
Cu puterea noastră vederată,
Ci mergând din odaie în odaie,
Să vedem pe cine ce desfată,
Și apoi pe om în tot chipul rău
Să-l otrăvim în cugetul său.

55

Iar încât e pentru Mahomet
Ș-a lui Vlad mândrie deșartă.
Eu am chieia de la cabinet¹

¹ Cabinet este cuvânt franțozesc și semnează cămară, cămăruță sau, cum zic pre aiure, odaie. Însă apoi s-au luat deobște de să zice locul unde să face sfatul de taină la curțile domnești sau împărătești. Pentru aceasta zice Velial că el știe sfaturile cabinetelor și știe ce sfârșit va fi între Vlad și Mahomet. (C. Filologos)

Ion Budai-Deleanu

Și mai bine cunosc a lor soarte
Decât toți alții. Știu ș-acea bine
Cui biruința în urmă rămâne!

56

Intrigele sunt acum făcute
Tocma să piarză turcii războiul
Și să să vincă mii despre sute,
Căci lung nu va sprijini¹ povoiiul
Oștilor păgâne o țărișoară
Când va fi să întoarcă adoaoară.

57

Iar Vlad dintru a sa biruință
Nu poate trage niciun folos,
Fiindu-i țara cu nepriință,
Dar dintru toate mai vârtos
Pentru că din țările vecine
Într-ajutoriu nime nu-i vine!“

58

Velial fârși, dar Moloh² încă
Rostul său după dânsul deschisă,
Moloh, fântâna cea mai adâncă
A dezmierdării trupești, și zise:
„Nimic pe om așa supus nu ține
Întru rele năravuri, ca mine.

¹ Sprijini - a opri, a para (o lovitură), a se apăra

² Moloh încă este nume de diavol și numit la Scriptură.

ȚIGANIADA

59

Știți voi bine că eu prin a mele
Măiestrii lunecoase ș-ispite,
Măguliri, gâdăli și momele,
Ochituri, zâmbiri, glume îndrăznite,
Pofte fierbinți ș-îndemnul trupesc
Acum toată lumea stăpânesc.

60

Tinerii mă poftesc cu înfocare;
Bătrânii pe ascuns îmi voiesc bine,
Fetele m-așteaptă cu oftare;
Neveste să topesc după mine;
Ba și călugărul mi să îmbie
Pitulându-mă într-a sa chilie.

61

Deci nu precep ce-i această frică
A voastră, temându-vă ca doară
Oamenii fiind făptură mică
Să nu să rădice odinioară
La acătare spiță de mărime,
Cum voi ați fost într-u cea nălțime!..

62

Gânduri deșerte! Doar nice a zece
Parte din făptura cea iubită
A lui Savaot nu va petrece
În grădina raiului slăvită!
Noi om avea partea cea mai mare.
Ș-aceasta-i destulă izbândă îmi pare!..“

Ion Budai-Deleanu

63

Iar Val¹, stolnicul mare, ce peste
Mâncări și băuturi era pus,
„Adevărat - au zis - lucru este
Că v-avem să așteptăm colo sus
Oarecând ca să ajungem la cele
Nalte lăcașuri mai sus de stele.

67²

Pentru aceasta și eu socotesc
Ca zădarnică toată cercarea
Vreunui războiu cu soiul ceresc;
Însă pe care îl mână spinarea
Cerce ș-a vedea din apucare³
Că nu-i lucru lesne cumu-i pare.

68

Drept ce să ne punem fără treabă
La primejdie? Să dăm și cum că
Pre Mihail vom birui în grabă;
Dară cel ce cu fulgere aruncă
Nemuritoare va răbda doară
Să vă apropiați de nalta sfiară?⁴

¹ *Val* sau *Bal* încă este nume drăcesc la Scripturi.

² Trecerea de la 63 la 67 figurează în manuscrisul original (n.red.)

³ *Apucare*, adică ispiteală și începutul (În manuscris: încetul, n.red.) lucrării. (M. Perea)

⁴ *Sfiară* sau mai bine *sferă* este o figură rătădă, prin care să închi-
puieste lumea sau și pământul; pentru acea să zice *emisfer* jumătatea
sferii sau a pământului. Aici *sfera naltă* va să zică ceriul cel mai de
sus. (Erudițian)

ȚIGANIADA

69

Un tunet, ca în ziua cea îngrozită
Când furăm surpați dintru nălție,
Și toți iacătă-vă într-o clipită
Zvârliți supt Tartar!... ba cine știe
Câte mii de miluri mai afund,
Unde acum nice dracii pătrund.¹

70

Pentru aceasta cu Velial și eu
Depreună socotesc și deacă
Vreți doară a cunoaște chipul meu
Prin care suflete vânez, iacă
Vi l-oi spune: tot ce întră în gură
Fără treabă și fără măsură,

71

Tot aceasta este de la mine;
Beția și grasa îmbuibăciune
Sunt a mele și trag după sine
Trândava cu totul uităciune
De lucruri bune și cuvioase.
Fac minți tâmpite și trupuri grase.“

72

În urmă Velfegor vorbă apucă,
Stăpânul credințelor deșerte,

¹ Va să zică val de tocma să poată birui pe înger, însă - zice el - cel care cu fulgere aruncă, adică Dumnezeu (căci dracii nu cutează a numi pe Dumnezeu), oare suferi-va el să ne apropiem de ceriu? Mai încolo zice; căci numai un tunet să cază pe voi de cei ce cădea în zioa când furăm izgoniți din ceriu, și iacătă-vă aruncați mai afund de iad și acolo unde acum nici noi putem pătrunde. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Zicând: „Nu-l opresc eu să se ducă
Cărui-i voia să să mai certe
O dată; dar mie la împărțire
A fi cu dânsul nu-mi vine în fire.

73

Eu mă sânguiesc în tot adinsul
Ca cea mică rază de lumină
Care în om fu născută cu dânsul,
Să o întunec să nu fie sărină;
Ș-am făcut acum multe ispite
Cu tot feliu de arătări măiestrite.

74

Fieșcare crede în vreo lege
Care o socotește preste toate
Și tot însul prin mine s-amege
Sau lăturiș din cale s-abate.
Așa-l întunec, de nice sâmta
Că are vreo precepere sau minte.

75

Fanatismul și suprăstăciunea,
Ceste a mele doao slujitoare,
Toată adevărată închinăciunea
Dumnezeierii ceii făptoare
În shime o prefac necuvioase,
Nevrednice, ba și rușinoase.“¹

¹ Pentru înțălesul tuturor ce zice Velfegor aici, trebu a să tălmăci întâii că el să zice a fi diavolul credințelor deșerte; deci, zice el: eu mă sânguiesc totdeauna ca să întunec raza minții și a preceperii adevărate, care Dumnezeu dede omului când îl zidi. Eu, ducând pe om de la legea adevărată, care mintea curată a lui poate să o cunoască, îl abate de la cale, întunecându-l cu năluciri, și spre aceasta am

ȚIGANIADA

76

Sătana, care cu suferință
Până acum ascultă: „Tot viclene,
Zise, dar nu spre ajutorință
Grabnică oștilor agarene
Sfaturi mi-ați dat! Însă mie-mi place
Acum după gândul meu a face!

77

Deci tu, hatmane, pasă¹ ș-adună
Din cetele cele mai viteze,
Întru tot, o leghioană bună
Ce are poruncii mele s-urmeze.“
Aici tăcu Sătana; și îndată
Adunarea mersă împrăștiată.

78

Dar ce mă trași de guler, o musă!
Iarăși cătră dalba țigănie.
Care acum, ca și friptă de spuză,
Nu știa de ce să să mai ție,
Că cu toate sfaturile sale
Însă nu să pusese la cale.

79

Iar, dragă musă! scoate-mă afară
Din boarta iadului puturoasă

doao slujitoare, adecă fanatismul, ce va să zică râvna neadevăratei credinții și suprăstăciune, ce va să zică crezătorie deșartă, alții zic de pe greceie disidemonie. Aceste doao, adauge el, strămută toată adevărata închinăciune a unii adevărate dumnezeiri în shime necuvioase și de răs.

¹ Pasă - du-te

Ion Budai-Deleanu

Ca mă nădușesc de fum și pară
Și n-aș vrea sufletu aici să-mi iasă!
Mai bine sluga în tindă de raiu,
Decât pe tronul iadului craiu!¹

80

Apoi ți-oi cânta de bună samă
Și de biata noastră țigănie,
Ce acum n-avea nici carne, nici zamă,
Nice știa de astă nătărie,
Căci vrea cât mai de curund să facă
Rânduială în țara sa săracă.

81

Era tocma în sfatul mai fierbinte,
Când Corcodel supărat aleargă
Și le spune în puține cuvinte
Ca de-acu nainte să să șteargă
Pe buze de bucate: și zice:
„Șădeți acum întinși pă burice!...”²

¹ Un poet o zis odată că mai bine voiește a fi craiu în iad decât slugă în raiu, iar poetul nostru socotește de împotrivă, că mai bine voiește a fi slugă în tinda (pridvoriu, antișambură) raiului decât craiu în iad, cu care și eu mă învoiesc. (M. Perea)

² Am căutat la original, curios fiind de sunt acolo aceste cuvinte, căci socoteam că doară poetul le-au pus din capul său; însă pot asigura că așa află și la original, prostește. Bag de samă că autorul n-au vrut să puie alte cuvinte de cum au vorbit însuși Corcodel. Preînvățatul Talalău încă așa socotește, mai vârtos că la strofa următoare zice Corcodel: „sfātuindu-vă cu gura goală”, apoi zice că „au trecut babele cu colacii!... proverbie care și astăzi este în obicei, când va să zică cineva că acum s-au petrecut ce-au fost bun! (Eruđițian)

ȚIGANIADA

82

Sfātuindu-vă cu gura goală
 Și pânțele flămânde... trecură
Babele cu colacii!“ Să scoală
 Țigani, socotind că-i înjură
Corcodei; căci nu putea să creadă
Să fie în bucate atâta pradă.

83

Pe lăieți și pe goleți punea vina
 Toate celelalte rânduite
Cete; și ca să le crepe splina
 Îi blăstăma că au mâncat atâte
Clise râncede; mălaiu și zară,
Care ar fi ajuns și pentru o țară.

84

Tandaler, care acum apucasă
 Cârma de mult, strâgând să scoală:
„Mâncătoriu dă carne puturoasă,
 Lăieț spurcat!... Asta nu-i tândală!...
Și foarte te înșeli de crezi tu doară
A te mântui cu vorbe ușoare.

85

Pentru ce nu ne-ai spus tu din vreme
 Cum că pe fârșit merge bucată¹?
Dar lasă! acuși-acuși tu vei screme
 Toate ce ai mâncat! Numa fii gata;
Acuși vom alege pre un mai-mare,
Ș-atunci va fi vai de a ta spinare!“

¹ Bucată, pl. bucate – hrană, provizie

Ion Budai-Deleanu

86

Iar Corcodel cu zâmbire amară
Rângindu-și dinții zise: „De tine
Nu mă tem eu niceodinioară.
Tandalere! Să-ți fie rușine
O dată a grăi despre toți rău
Și a te gânfa ca și broasca în tău!”¹²

87

Aurariul tot să înfocă și pusă
Mâna pe cioarsa³ ruginită,
O trasă cu iuțime nespusă
Și, de nu-l ținea într-acea clipită
Bălăban, doară atuncea cu napul
Cu floace cu tot îi tăia capul.

88

Însă golătimea întărâtată
Multă acum împrejur să strânsese
Și era de bătaie toți gata,
Într-atâta treaba le ajunsese!
Dar deodată auziră departe
Dobe, sorle ș-uet mari foarte.

¹ Tău - baltă

² De aici să vede că Corcodel era învățat la vorbe proaste și foarte batjocoritoare, fără care el nu putea să vorbească și să vede că și cele mai din sus de care au pomenit Erudițian a lui Corcodel sunt adevărate. (Criticos)

³ Trebuie să știi că *cioarsa* să zice o sabie rea sau ruginită, și nu s-ar putea zice de altă sabie și la alt loc, fără numa la *Țiganiada*, ș-alte de acest feliu de izvodiri comicești. (Musofilos)

ȚIGANIADA

89

„Fugiți care încătro poate,
Că iacă turcii vin să ne taie!“
Strigară bătrânii cătră gloate;
Iar de frică amuțita laie,
În loc de a-și căuta în grabă scăpare,
Sta fără graiu și fără mișcare.

90

Atuncea strigă cu voinicie
Tandaler, cât putu tare foarte:
„Toți în arme cu mine să vie,
Ori la biruință, ori cătră moarte!
Mai bine să murim pe îndălete,
Dăcât să tragem foame și sete.“¹

91

Prin aceasta bieții mai luară
Inimă țigani; și în puține
Ceasuri după obicei ai să înarmară,
Măcar nu le părea pre bine
Și părea că inima le plânge,
Scârbindu-să de bătăi și sânge.

92

Dar totuși inimându-i² din gură
Tandaler, nu-și arăta ei frica.
După ce apoi înarmați stătură,
Părea că nu să tem de nimica;

¹ Tantalul socotea că a fi totdeauna așa cum au fost cu muntenii – sau doară și de nevoie îi vini acea vitejie. (Mândrilă)

² Inimându-i, adică dându-le inimă. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Iară scoțând sabia din teacă,
Tandaler le spunea cum să facă.

93

„Căutați la mine! Luați aminte! –
Le zisă. – Acum voi sunteți armați!
Dar trebuie a socoti nainte
Pentru ce? Unde mergeți? Ce căutați?
Ca să nu ziceți mâne-poimâne:
Tandaler au lătrat ca ș-un câne!¹

94

Copiii vă cer dă mâncare
Și cătră voi cu lacrimi strigă.
Aici nu vă este altă scăpare
Fără la mălaiu sau mămligă!
Căci gura pruncilor din tăciuni²
Nu să poate astupa cu minciuni!

95

Cui dară i voia să mai trăiască
După mine vie într-un noroc.
Numai trebuie să să păzască,
Cum l-au păzât mumă-sa dă foc,
Ca dând pă noi vreo străină gloată
Să nu steie cu gura căscată,

96

Ci, când oi striga eu de la frunte,
Toți în mâni să-și aibă armele gata;

¹ Tandaler să vede că precepea ceva de oștenie, precum om vedea mai încolo. (M. Perea)

² Copii din tăciuni va să zică care șed împrejur de foc și de tăciuni.

ȚIGANIADA

Și dă ar hi vrăjmașul cât un munte,
Să dea pă dânsul, dă-a dărămata¹:
Închizând ochii și dând pe moarte.
Cruciș, curmeziș, în toată parte.

97

Cu ochii închiși e bine a să bate,
Că nu cauți vrăjmașului în față,
Nici te temi dă a lui înfricoșate
Arme sau și căutătură îndrăzneată;
Nu vezi cine lângă tine pică
Și pân' la moarte nu știi de frică.

98

Răcniți, chiuți, strigați din gură,
Cât vă a încăpea pe grumași dă tare:
Asta-i încă o bună învățatură;
Că așa să îmbărbată fieșcare,
Iar neprietenul să spăimântează
Ș-a să băga în războiul nu cutează!“

99

Tandaler fârșind învățătura
Porunci să meargă după sine
Toți armații, strâgând: bura! bura!
Merg țiganiile spre rău, sau spre bine,
Cu inima de frică înghiețată,
După Tandaler, ca după un tată.²

¹ *De-a dărămata*, adică dărămând, oborând, cuvânt vulgar. Însă Tandaler avea bună cunoștință a neamului său, că-i învață a închide ochii, să le fie mai ușor la bătaie, netemând așa tare. (M. Perea)

² Cu adevărat un chip de a să bate nou și minunat și - cine știe - doară pentru țigani cel mai bun! (Simplițianu)

Cântecelile VII-VIII

Pentru a cunoaște mai bine tabăra turcească, Vlad Țepeș pătrunde deghizat în interiorul ei. În același timp, turcii îl aduceau în robie pe eroul popular Argineanu, prins în timpul somnului. Dându-i-se calul și armele, înainte de a fi ucis, Argineanu se salvează, făcându-și drum cu sabia printre turcii care-i stăteau în cale.

Hărțuielile de noapte și atacul taberei turcești prin surprindere în timpul nopții se încheie cu succes. La lupte iau parte și cete de îngeri și demoni, unii protejând pe munteni și alții pe turci. Victoria muntenilor nu este însă deplină. În continuare, poetul istorisește întâmplări din tabăra Țiganilor, care ajunși într-o pădure își iau strașnice măsuri de pază. Tandaler îi învață să lupte cu dușmanul cu ochii închiși pentru a nu se speria. Pătruns în tabără în timpul nopții, un urs nevinovat îi îngrozește pe Țiganii oșteni. Potrivit tacticii recomandate de Tandaler de a ataca cu ochii închiși, Țiganii se războiesc cu o cireadă de boi ce se găsea în apropiere.

ȚIGANIADA

În episodul următor, scriitorul îl aduce pe cititor în interiorul unei mănăstiri, unde Satana în chip de fată îi ispitește pe călugări. Muza îl poartă însă din nou pe scriitor în tabăra sultanului care fugea spre Dunăre, cuprins de gândul morții.

Cântecul IX

Argument

Boierii necredința-și arată;
Sultanul pe un alt vodă numește;
Țigani la nuntă să desfată,
Unde Parpangel le povestește
Cum el prin o tâmplare nespasă,
Trecând prin iad, pân' la raiu să dusă.

1

Dacă vestea în târgoveți ajunsă
De a lui Vlad înaltă biruință,
Cum el oastea păgânească frânsă,
Boierii cei fără de credință
Ce cu turci avusă mestecare
Făcură între sine divan mare,

2

Sfătuindu-să pentru domnie
Și cum ș-ar drege trebile bine,
Ca de-a lui Vlad să scape mânia,
Nice să încapă la mâni străine.

ȚIGANIADA

Mulți în multe chipuri, socotele
Arătându-și și bune și rele.¹

3

Atunci Dănescul rostu-și ațiță,²
Râvna dându-i vorbă și priință;
Și fiind bogat de-naltă viță.
Auz la toți află și credință.
Iar după ce la divan să așază,
În chipul următoriu cuvintează:

4

„Măcar cum, cinstiți boieri, vă pare
De această biruință frumoasă.
Dar eu socotesc fără-apărare
Cum că ne așteaptă soarte jeloasă
Ș-amar în urmă! Mila cerească
Deie ce zic să nu să plinească!

5

Am învins adecă! Turcul fuge,
Vodă triumfă, muntenii saltă
Și gătesc păgânilor lăntuge.
Adevărat, biruința e naltă!
Însă cu toate aceste privele³,
Într-alt chip sunt cugetele mele.

¹ Mulți dintru boieri nu era prieteni lui Vlad Vodă și aceștea să strânsese la sfat, ca să hotărască ce vor să facă întru împrejurările aceste. (M. Perea)

² Dănescul acesta de bună samă era din neamul lui Dan Vodă, căci s-află la scriitorii ungurești de un Dan Vodă, pe care Ioan Huniadi (Hunedoreanul) l-a pus vodă; și acel Dan, să vede că au fost în frățietate cu dânsul Ioan. (Erudițian)

³ Priveală - privese, spectacol

Ion Budai-Deleanu

6

Voi știți câtă greutate trage
Țara de oștile însuși a noastre;
Iar când de războiu bucinul rage,
Nice poate cineva să-și pastre
Averea sa, nici dulcea viață;
Fieșcare-și poartă capu în brață.

7

Așa trăim de câțva ani încoace,
Tot întru bătăi primejdioase;
Tinerii ni se stâng, țara zace
Pustie, numa cu stârvuri ș-oase
Sămănată. Și dintru a cui vină?
Cine-i acestor toate pricină?

8

Vlad Vodă, din trufie deșartă
Și din ura lui Mahomet privată,
Asupră-ne pre păgâni întartă;
El apoi cu firea nealinată
Tinerimea la perire bagă,
Iar la primejdie țara întreagă.¹

9

Nu-mi zică nime că a lega pace
Cu păgânul mai rea treabă este,

¹ Ceste ce zice Dănescul au asămănare cu adevărul, căci prin războaie lungi țara să prăpădește; însă luând lucrul de altă parte, cine știe fire-ar fi fost în urmă rămas. Țara Românească și cu atâta slobozie cât are acum, de nu s-ar fi arătat atunci întâi unii dintre domni că sunt harnici a-și ocroti stăpânia sa ori de ce neprieten din afară! (Coconul Politicos)

ȚIGANIADA

Fiindcă de multă vreme încoace
Credința nu-și ține, și de aceste...
Că în zădar îl vinuim; și doară
Vina pe noi înșine pogoară.

10

Cine aleargă la turci cu făgadă
Că deacă-l va pune la domnie,
Țara-i va supune și în dovadă
De plecare cu haraci îmbie?
Românu!... Cine patria sa vinde?
Românu!... Cine a vrăjbii foc aprinde?

11

Cine ajutoriu de la păgân cere
Făcându-l hotărâtoriu și jude,
Iar el, răzămându-să în putere
După ce svezile noastre aude,
Celuia face dreptate care
I-au dat făgăduință mai mare?¹

12

Ce folosu-i acum a să pune
Împrotiva celia puțințe
Cării toată Asia să supune?
Nici zece de aceste biruințe
Ajung a ne pune în ocrotire
De toată temerea întru venire.

¹ N-avem ce să zicem; Dănescul spune tot adevărul. Adecă de ar fi fost familiile cele mai mari în țară unite între sine, spre binele deobște a țării, niciodată nu ar fi pututu-o supune turcii; dar fiindcă acele familii, sfăutindu-să pentru întiețime și domnie, însuși au alergat la turci și alte neamuri vecine, supuindu-să pe sine și țara pentru ajutoriu. (C. Criticos)

Ion Budai-Deleanu

13

Sultanul până la primăvară
Cu mai mare oaste decât aceasta
Asupra noastră va întoarce iară,
Și cine împotivă-i atunci va sta?
Și unde este scris că totdeauna
A noastră va să fie cununa?

16¹

O dată numa... sângur o dată
Deacă ne va fi fără priință
Norocul schimbaciu, iacă surpată
Țara din temei! Nici e putință
Ca vreodată să să mai rădice
Sau s-ajungă zile de ferice;²

17

Ci va rămânea de tot supusă
Ca și bulgărima cu Sârbia
Ș-alte robite țări.“ Abia spusă
Dănescul aceste, când solia
De la fratele lui Vlad sosește
Și cătră strânșii boieri grăiește:

18

„Sultanul prin mine vă trimite
O, boieri cinstiți, pace, iertare!

¹ Eroare de numerotare în manuscrisul original. (n.red.)

² Toate aceste sunt adevărate, însă ș-aceasta este și rămâne adevărat că dacă ar fi ținut cu Vlad Vodă țara cum să cuvine, el după această biruință putea să facă alt feliu de pace cu cinstea norodului românesc; și de aci încolo putea să să întărească țara cu legături ce ar fi închieiat cu alți crai creștinești de pre împrejur. (C. Politicos)

ȚIGANIADA

Afla-veți aceste adevărite
Ce vă spui cu gura și în scrisoare,
De cumva vorbeii mele n-eți crede,
În acest ferman“, și fermanul dede.

19

Acolo împăratul țării pace,
Iar celor care a lui Vlad parte
Lăsând, la dânsul să vor întoarce,
Iertare de robie și de moarte
Făgăduia, voind ca să fie
Pus un frate a lui Vlad la domnie.¹

20

Această solie fu primită
La toată boierimea ș-îndată
În toate părțile fu vestită,
Cu porunci ca țara să să abată
De la Vlad și să nu mai primească
De la dânsul poruncă domnească.

21

Apoi la sultanul cu plecare
Trimisă o de frunte solie
Să să închine, să-și ceară iertare
Și rugându-să ca la domnie
Pe acel să puie Poarta nălțată
Care a fi mai vrednic să-l socoată.

¹ Aceasta, cum că sultanul au pus în locul lui Vlad pe un frate a lui, să scrie și la istorie.

Ion Budai-Deleanu

22

Hăi, dragă musă! iară te apucă,
Pecum văd eu, strechea spulbărată!
Și va doar undeva să te ducă
Iarăși la vreo tâmplare ciudată,
De șagă sau bătaie necruntă¹.
Sau poate că și tocma la nuntă!²

23

Deci, dacă-i așa, mai bine abate
La vesela noastră țigănie,
Ce acuma prisosind cu de toate
Tăbărea³ la Spăteni pe câmpie,
Bea, mânca, juca zile de vară
Întrege, din ziori până în sară.

24

Parpangel încă să cununasă
Și fără de popă cu Romica.
La nuntă pe a doao zi chiemasă
Pe toți cei de frunte și voinica
Lui Tandaler oaste, de azi pe mâne
Toate gătând cum să cuvine.

25

Încă soarele nu răsărisă
Când era toate gata de nuntă;
În oale fierbea curechiu cu clisă
Râncedă și cu ceapă mărunță,

¹ Necrunt - neînsângerat, fără vărsare de sânge

² Poetul, sfârșind povestea pentru boierii adunați, să întoarcă cu povestea la țigani.

³ Tăbări - a așeza tabăra

ȚIGANIADA

Fierbea și alte mai multe bucate,
Dar cine le va număra toate!¹

26

Iar când răsărea frumosul soare
Era și mesele întinse toate.
Într-un blid mămăligă cu moare,
Într-altul fălci de porc afumate,
Apoi curechiu fiert cu râncezală,
Ciuci, lapte acru, păsat, cricală...²

27

Așa sta întinse toate bucate
Pe țelina verde și ierboasă
Denaintea șetrii desfătate.
Toți oaspeții ședeau ca la masă;
Numa Dârloiu, ce era nun mare,
Stând ura și bea tot din picioare.³

¹ Adecă țigani, după ce întorsese acasă cu tot felii de mâncări și vite ce aflasă în tabăra turcească, nu făcea altă, fără să ospăta întruna; iar Parpangel să cununasă și fără popă cu Romica ș-acum era toate gata de nuntă, care avea să fie a doao. Însă a doao zi, până a răsări soarele, fierbea curechiul cu slănină râncedă (aceasta-i gustul cel mai mare a țiganilor pă astă zi) și alte bucate. (M. Perea)

² Aceste sunt bucatele țiganilor cele mai dragi. Cricală este un cuvânt nu pretutindeni obicinuit și semnează tot aceeaiași care pe alte locuri să zice tocană.

³ Va să zică că Dârloiu, fiind nun mare, sta în picioare și așa stând bea. Însă la izvod, precum au însemnat Talalău, să află într-alt chip ș-alte cuvinte, care poetul aflând că nu este cu cuviință a spune cu aceleși cuvinte, le-au strămutat. Deci, precum zice Talalău, la original s-află aceste stihuri:

*Toți oaspeții șezând la masă
Bea din c..., dar numa nunu mare
Dârloiu ura și bea din picioare!...*

Ion Budai-Deleanu

28

Iară ceaialaltă tinerime
Juca și cânta pe lângă laută;
Ba și coapta la cap bătrânime
A sări să îndemna câteodată
Și mânea cu tinerii împreună,
Toată ziua și noaptea pe lună.

29

Mitrofan, poetul cel de frunte
Și vestit de pe vremile acele,
Care la cununii și la nunte
Făcea stihuri și bune și rele,
Scornisă, pe gustul lui Nason,
Mirelui un epithalamion,

30

Cărui dascal Chiriligordon
Au scos un viers lin din psaltichie
Alcătuindu-l după canon,
Iară Neanes pe podobie¹
Îl cânta nuntașilor voioși
De vin, și sătui de cârtaboși.

31

Hârțoaga Zânoaghei chiar ne spune
Din fir în păr, câte au fost cântate.
Scrie că Neanes avea strune

Poetul nostru, dară, s-au ferit a pune cuvânt de rușine bea din c... ; au pus într-alt chip, nestrămutând noima, căci, precum vorbea țiganii pe vremile acele, a bea din c... nu va să zică alta, fără a bea șezând. Cum au pus și poetul. Erudițian.

¹ Podobie - tip de cântare bisericească

ȚIGANIADA

De mătasă pe ceteră încordate
Și cum că, șezând pe o nocovală,
În acest chip el cânta cu fală:¹

32

„Tinăr vânătoriu, de mult fără sporiu
După un drăgălaș vâna sobolaș.
«De-ar fi să și moriu, zisă vânătoriu,
Drăguț sobolaș, ți-oi da de lăcaș.»
Haida, hăi, căpăi²; hai la la, hăi, hăi!
Prin desiș pe căi, hai la la, căpăi!

33

Așa din ziori cu multe sudori
Tânărul gonea, cu o săgețea
Printr-un făgețel, sobol mititel,
Ce încoace încoalea fugea, să învârtea,
Păn' la un țipiș³, unde lăturiș
Sărind pe furiș, să băgă în desiș.

34

Atunci iar și iar el strigă în zădar
Cătră soții săi și cătră căpăi,
Că ei merg și sar tot peste hotar.

¹ De acest poet slăvit Mitrofan, n-am cetit nicăiri. (Simplițian)

a) *Epithalamion* va să zică cântare de nuntă, iar Nason este Ovid, poetul romanilor care au scris de dragoste și pentru aceasta fu izgonit de August Chesariu la Tomos, pe malul Mării Negre. (Filologos)

b) Adecă Mitrofan au izvodit o cântare de nuntă pe gustul lui Ovid. Acum înțăleg! (Onochefalos)

c) Dascal Liripipion au scornit glasul la cântarea lui Mitrofan, și cântărețul Neanes cânta acel glas pe podobie. Simplițian.

² Căpău – copoi

³ Țipiș – râpă

Ion Budai-Deleanu

Haida hăi, căpăi! hai la la, hăi hăi!
Când fu spre sară, ieșind o fecioară
Din codru afară, cu frumsață rară,¹

35

Ca ș-amorul blând îi grăi zâmbind:
«Tinăr vânătoriu, vânezi fără sporiu.
Lasă, lasă-ți gând de-a prinde oarecând
Sobol fugătoriu, fără de ajutoriu.
Sobolii, să știi, s-află în vezunii
Și trebuie întâi ca să-i prinzi de vii.

36

Jură-te-mie, făr' viclenie,
Tare și vârtos, să-mi fii credincios;
Su' vezunie voi arăta ție
Ș-un sobol frumos, colea mai din gios!»
Tinărul uimit de bunul tâlnit,
Ș-uită de gonit, stă nehotărât.

¹ Acest feliu de cântări de nuntă și la neamurile politicite (*Politicit* – civilizată, n.red.), precum și la greci și la romani, au fost obicinuite cu multă slobozie, ba și țărani noștri astăzi au ale sale cântări de nuntă din bătrâni. Și toate asemenea cântări câte am cetit, toate le am aflat unsuroase, adecă cu multă slobozie, cu mult mai tare decât aceste țigănești, de care avem să mulțămim învățatului Talalău, care, întregindu-le, le-au însemnat la marginile izvodului, căci multe locuri care s-au părut unor evlavnici călugări de la Cioară cu prepus au fost cu totul șterse și au trebuit să se împrumute din izvodul Zănoaghei. (Erudițian)

a) Aceste încai se pot zice vierșuri, ca și cumu-s a noastre. Mai bine făcea poetecul acesta să fie scris tot cu de aceste. (Idiotiseanu)

b) Aceste-mi îmi plac și mie, vere! (Onochefalos)

ȚIGANIADA

37

Apoi cu milă zisă: «O, copilă!
Ah, sorioară, dragă fecioară!
De ai fi miloasă, cum ești frumoasă,
Lege n-ai pune, îndată mi-ai spune;
Iar eu jurământ ți-oi jura pre sfânt
C-oi ținea cuvânt până la mormânt.»

38

Prunca iubeață atunci roși în față
Ca vara bujor, apoi linișor,
Cu mâna isteată, arată și învață
Zicând: «Frățior, fie-ți după dor.
Ice su' poale de munte în vale,
Mergi tot pogorâș, pân' dai de țipiș;

39

De-acolea mai zios, supt un gruiu tufor,
Mergi pe părauț până-i da de-un puț;
Acolo vârtos stăi și nu da dos,
Că acolo-i drăguț ție soboluț,
Acolo gata fii cu săgeata
Ci cumu-i data să-i dai zăgneata¹.»

40

Voinicul marghiol² tot mersă domol
Păn' dede în vale de salbă moale,
Păn' dede de gol, unde era sobol.
Trebile sale păzând cu cale

¹ Zăgneată - (în expresia: *a da zăgneată*) a da foc (figurat)

² Marghiol - șiret, pișicher

Ion Budai-Deleanu

Fără de hăicaș¹, fără căpăuaș²
Prinsă-un sobolaș, blând și drăgălaș.

41

Atunci copilă zisă-i cu milă,
Suspînând mereu: «Ah, sobolul meu!
Ah, fie-ți milă, nu-i face sâlă,
Să nu-i cază rău, că-i cu tot al tău,
Dintr-astă oară, din astă sară
A ta-s fecioară și sorioară!»

42

Tinărul fecior grăi plin de dor:
«Dragă fecioară! fi-mi lelișoară,
Iară eu, mă jor, ți-oi fi bădișor!»
Să îmbrățișară atunci și strigară:
«Dulce clipită, zi fericită,
Fire-ai lungită, trei ori atâta!»“

43

Mireasa ce ședea lângă masă
Cu fetele, nănașă și fină,
Era din toate mai rușinoasă
Ca una din cele fără vină;
Totuși spun că bine au înțăles
Cele ce cântasă Neanes.

44

Iară cimpoieriul Viorel
Au cântat miresii pe cimpoi
O cântare scornită de el

¹ Hăisaș - hăitaș, om care stârnește vânatul

² Căpăuaș - diminutivul de la căpău

ȚIGANIADA

Când fusese încă la Dorohoi.
Fetele să făcea rușinoase
Ș-afară acum să găta să iasă.

45

„Eram tină ră și încă fragedă,
Mi-era lumea și zilele dragi;
Într-o zi fără nor și lucedă
Tocma pe vremea când să coc fragi,
Toate mersă ră prunce tinere
La fragi, vesele, cu a lor pinere¹.

46

Și eu ducu-mă cu a mea pinară,
Eu încă în codru la fragi roșii.
Dar ah! iacă-mă în urmă sângură,
De a mele soațe eu rătăcii.
Eu strig, chiemu-le, dar zădarnice
Sunt chiemările mele amarnice.²

47

Eu vărs lacreme, stau în cumpănă
Și mai că-mi vine de urât să moriu,
Iacă un tinăr când mă tâmpină,
Cu chip și haină de vinătoriu,
Care zise-mi: «Pruncă tină ră.
Ce verși lacreme, ce te supă ră?»

¹ Pină ră, pl. pinere - coș

² Trebuie a lua sama că aceste doao cântări sunt făcute tot pe aceiași măsură cu stihurile cele alalte, însă cu ritmă îndoită, adecă asemenea cântărilor deobște. (Musofilos)

Ion Budai-Deleanu

48

«Oh, mă supără – ziși – că iacătă¹
De a mele soațe eu rătăcii!
Acuși soarele mândru scapătă
Ș-încă eu drumul nu nimerii!
La drum scoate-mă; de oi fi trainică
O! bun tinere, ți-oi fi harnică.»

49

Zâmbi tinăru ca și zorile
Și-ți roși fața ca și rubin;
Cu dâns răsără dalbe florile.
Soarele răsă pe ceriu sărin².
El s-apropie și mă împresură,
Biata d-inimă mie-mi tremură.

50

Iar în pinăra³ mea cu fragile
El pusă o mură lin-linișor,
Nu de cele ce culeg dragile
Fete prin codru cel verdișor,
Dar cu murele foarte seamănă.
Poți-i zice tu mură geamănă.

¹ *Ziși*, adecă zisăi; la poesie poate să să trebuințască acest cuvânt învechit. (M. Perea)

² Sărin – cenușiu, sur

³ *Pinără*. Mult mi-am bătut capu ce va să zică acest cuvânt! Am căutat anume și eu la original și am aflat tot așa. Însă preînvățatul Talalău însemnează că ar trebui să să zică *paniră*, fiindcă este de la *panis* și va să zică corfă sau corfiță; am aflat și la unele manuscripturi scris tot același cuvânt, dar almintrele, adecă pinăr, de unde s-arată că cuvântu acesta s-au scris în multe feliiuri. Însă eu socotesc că după firea limbii românești ar trebui să să zică *pinără*. (C. Filologos)

ȚIGANIADA

51

Nu e fagure, mursă¹ proaspătă
Așa de dulce, nice zăhar.
Zieii poate că numa s-oaspătă
În ceriu ș-închină cu cel păhar.
Nu-s a luncilor toate murele
Așa bune și mai mult vesele!

52

Strigai: «Tinere, drăguț pretene,
Spune-ți numele, dulce prunșor!»
Iar el: «Verzile ceste cetine
Mă cunosc numa ca vânătoriu;
Maica este-mi dulcea Vinere,
Vânez inime blânde, tinere!

53

Iar tu jură-te, pruncă tinăvă,
Că-mi vei fi bună; eu-s Amor!»
Zisăi: «Juru-mă pe astă pinăvă
Că pentru tine eu viiu² și moriu!
De-atunci pare că nu-s dulci fragile
Cum-s murele de-amor dragile!...»“

54

Cântând Viorel, fetele toate
De rușine față-și ascunsese
Celor alte femei după spate;
Dar urechile nu-și închisese

¹ Mursă - apă îndulcită cu miere, nectar

² Via - a trăi, a viețui

Ion Budai-Deleanu

Și râdea pe ascuns de cele mure
A lui Viorel, mari, de pădure.¹

55

Bunul Parpangel cu cei de frunte
Voivozi și preteni ședeau la masă.
Povestindu-le de ramuri crunte
Ce văzuse în pădurea cea deasă;
Apoi cum își dedusă peste cap
De pe valul viteaz și sureap,

56

Și pe rând toate câte cu dânsul
Până într-aceaiași zi să tâmplasă:
Iar mireasa abia-și ținea plânsul
La povestirea ceastă duioasă,
Auzind cum au fost leșinat
Și ca din morți iar au înviat.

57

Astă tâmplare lăcrămoasă
Așa Parpangel atunci o spusă:
„Acum întorceam la voi acasă -
Zisă el scupind cu ceva tusă -
Căci mă trezisăm din buiguială²
Și venisăm iar la socoteală.

58

Mai multe ce să vă mai grăiesc;
Armat văzându-mă și călare,

¹ Eu nu știu drept ce să fie rușinat fetele, căci nu văd nimic de rușine. (Onochefalos)

² Buiguială - aiurare, halucinație

ȚIGANIADA

Însumețit cu portul voinicesc,
 Îmi veni ca să fac o cercare
Cum mi-ar ședeă să fu un voinic
Dă hăia care viteji să zic.

59

Gândind ahasta, smulsăi din teacă
 Sabia luce și strângând calul
Făr' de acea înfocat răcnii. Și iacă
 Într-un zbor trecui valea și dealul;
Iar cum îmi fu spaima și mirarea,
Când îmi văzui neașteptată starea!

60

Mulțimea de turci zării deodată
 Venindu-mi asupra vrăjmășește;
Eu cu inima dă frică înghiețată
 Trăgeam calul dă frâu bărbătește,
Vrând cursul să-i plec într-alta parte
Și să scap de ticăita¹ moarte.

61

Dar calul iute și înfierbântat,
 Cât adulmecă turceasca ordie,
Începu tocma ca ș-un turbat
 A sări ș-a mă duce în tărie;
Nici putui dă aci să-l mai opresc
Păn' să băgă în stulul păgânesc.

62

Atunci și fără dă îmbiere
 Fui sâlit a mă apăra dă moarte

¹ Ticăit - ticălos, nenorocit

Ion Budai-Deleanu

Ș-a da morțiș din toată putere,
Mai dă hasta, mai dă haia parte,
Până mă făcu biata nevoie
Un mare viteaz și fără voie.

63

Dă unele vedeți că calul bun
Face și el viteji câteodată,
Dar mai multe ce să vă mai spun?
Văzui fugind oastea spăimântată
Dă un sângur voinic dă cal răpit,
Lucru doar încă nepomenit.

64

Toate aheste era minunate,
Dă nu da beleaua peste mine.
Văzând eu că turcii-și întorc spate,
Că când mă ar hi învitat oarecine,
«După mine, copii, sus o dată!» –
Strigai cu sabia rădicată.

65

Ș-înțeții calul așa dă tare
Cât gândii că în nuori va să salte,
Dar, oh, nenărocoasă tâmplare!
Mă zvârli în mijlocul unii balte.
Nici apoi știu ce s-au mai tâmplat,
Că eu îndată am și leșinat!...¹

¹ Parpangel să vede că au fost om de cinste și iubitoriu de adevăr, că deacă ar fi fost altul la o tâmplare cu aceasta, cum ne-ar putea minți de frumos! Ar spune vitejii neauzite ce au făcut, știind că nu era nime de față ca să-l facă de minciună; însă el spune toate și împotriva sa. (C. Criticos)

ȚIGANIADA

66

Însă câte văzui minunate
 Și pă unde mersă sufletul meu,
Nu vi le-aș putea eu spune toate
 De vă aș grăi trei zile mereu.
Totuși dintr-ahele o părțișoară
V-oi spune acum: alte, dă altă oară.

67

Și să păru ca când oarecine -
 Nu știu alb, negru sau pestricat -
Apropiindu-să cătră mine
 Unde eu căzusăm leșinat,
Mă dusă cu sine tot zburând
Pă cum acuși v-oi spune pă rând.

68

Dusă-mă pântră peșteri afunde,
 Prin groape, vârtoape întunecoase,
Ah! și cine mai știe pă unde
 Păstă nește lacuri puturoase,
Până când ieșirăm dân strâmtoare,
Unde ni să arătă cevași zare.

69

Atunci purtătoriul mie zise:
 «Aicia să începe haia lume,
De care premulți într-alt chip visă;
 Drept aceasta eu te-am adus anume
Ca să vezi tu cu ochii tăi toate
Și să spui la țiganele gloate».

Ion Budai-Deleanu

70

Apoi îmi arătă de departe
O văloaie foarte mare, mare,
Tot grăind: «Asta-i care la carte
Să zice Gheena și dă care
Mulți în multe chipuri socotesc,
Însă, într-adevăr, mai toți bârfesc.¹

71

Caută! Dă aici fără stricăciune
Te vei oblici tot ce să face
Ș-întorcând la viață vei spune
La fieștecare cumu-ți place!»
Așa zisă ducătoriul mieu,
Iar eu priveam la toate mereu.

72

Dar o! cum voi spune toate ahele
Ce văzui ș-auzii față dă față!
Că sângur pomenindu-mi dă ele
M-apucă nește fiori și greață,
Dă groază tot păru mi să înspică,²
Iar inima-mi tremură dă frică.

73

Niciun soare acolo luminează,
Nici pă ceriu sărin lună cu stele,
Ci numa văpăile fac rază;
Însă ce mai văpăi sunt ahele!

¹ Parpangel, precum s-arată, au avut mai multă cunoștință decât un om deobște, când știe el și de Gheena. (C. Criticos)

² Înspică - a se ridica vâlvoi

ȚIGANIADA

Dintr-însă nori dă fum să rădică
Și ploaie dă scânteii arzând pică.¹

74

Râuri dă foc încolo și-încoace
Merg bobotind² ca nește pârjoale,
Focul nestâns toate arde și coace;
Iar pe zios, în loc de iarbă moale,
Jar și spuză fierbinte răsare.
Nespusă din sine dând putoare.

75

Văzui pe toți dracii în pielea goală
Cu coarne în frunte, cu nas dă câne,
Păstă tot mângiți cu neagră smoală,
Brânci dă urs avind și coade spâne,
Ochi dă buhă, dă capră picioare
Ș-arepi dă liliac în spinare.

76

Văzui muncile iadului toate:
Cum fiii Sătânii-și fac izbândă
Asupra celor morți în păcate,
Sau și care au căzut supt osândă.

¹ Ce spune aici sunt adevărate, căci așa scriu și cărțile, că cel mai groaznic este în iad. (Idiotiseanul)

a) Deacă a fost el în iad, anevoie să poate crede că au ieșit de acolo și au spus țiganilor, căci scris este că din iad nu este mântuire. (P. Evlaviosu)

b) Dar că nu-i așa, părinte! căci el au fost, precum să vede, numai ca oaspe acolo. (Mustrul ot Puntureni)

² Boboti - a arde cu vâlvătaie

Ion Budai-Deleanu

O, groaznică ș-amară vedere!
Vrând a spune, graiu în gură-mi piere.¹

77

Toate păcatele mari dă moarte
 Au și pedepse după măsură;
Căci prin aha și dă ahaia parte
 Își ia fieșcare certătură
Prin care au greșit și dă pre care
Tras fiind, s-abătu dân cărare.²

78

Vânzarii și hainii ce vând
 Sânge nevinovat pentru bani
Stau dă coaste spânzurați pă rând,
 Ca și în măcelării hăi cârlani;
Iar dracii calăi în gură d-arsă
Aur ș-argint fierbinte le varsă.

79

Tiranii crunți și făr' de omenire
 Șed legați pe tronuri înfocate,
Bând sânge fierbinte din potire;
 Iar din mațele lor spintecate

¹ Tocma așa-s zugrăviți dracii și pă păreții besericii noastre!
(Onochefalos)

a) Ar fi trebuit să adauge: cu coade de bălar, că așa sunt.

b) Așa va să zică și el când zice: cu coade spâne, carevasăzică coade fără păr. (Mândrilă)

² Adecă va să zică că fieștecare își ia pedepasa cu totul măsurată,
după greșala ce au făcut. (C. Criticos)

a) Ba nu așa, ci precum zice Scriptura; nas pentru nas, urechie
pentru urechie! Adecă cu ce mădulariu au păcătuit, prin același să
pedepsește. (P. Desidemonescul)

ȚIGANIADA

Fac dracii cârnați și sângereti¹
Ș-alte mâncări pentru drăculeți.²

80

Așijdere pă domni și boieri
Care jupesc pă bietul țaran
Iau la sine dracii măceleri
Făr-a da pentru dânșii vr-un ban,
Hrănindu-i cu cătran și, în loc de apă,
Ci fiere mult amară îi adapă.

81

Pântru tâlhari și ucigași ce-oi zice?
Acește pă câmpuri trași în țapă
Rămân vii și nu mor ca ș-aice;
Corbii și cioarăle crierii le sapă
Și scocioresc de sus, iar hierile
De zios le scobesc măruntăile.

82

Muirea care pă al său bărbat,
Pentru ibovnicul doară iubit,

¹ Sângerete - cârnat făcut cu sânge de porc

² Aici să mă ierte Parpangel! O face prea groasă! Că cine au auzit ca dracii s-aibă copii. (Simplițian)

a) Și pentru ce nu? Eu am cetit la Scriptură că în zilele de demult fiii lui Dumnezeu s-au îndrăjit cu fetele oamenilor și au făcut copii și din copiii aceia apoi s-au făcut urieși. Pentru ce dară să nu poată face dracii cu strigoile copiii! (Popa Ciuhurezu din Broșteni)

b) Popa Ciuhurezu să vede a avea dreptate, căci să cetește la un istoric foarte vechiu, anume Iordan (sau, cum zic alții: Iornand), care zice că un craiu a goșilor au izgonit din tabără un feliu de vrăjitori și strige, care apoi dând în pustietate de draci au făcut copii, și dintr-acei copii s-au născut hunii. (Erudițian)

Ion Budai-Deleanu

Cu venin ș-otravă au fermecat
Sau macar cum ea l-au omorât,
Pă ahaia dracii suind călare
O duc unde-i văpaia mai mare.

83

Străpungând-o prin gemănare
Cu tăciuni aprinși sau înfocate
Frigări, ș-în asemenea stare
Aflându-să purure va pate!...
O, voi muieri pre slabe dă minte,
Luați sama la heste cuvinte!¹

84

Iar hălor care pă alții dăfaimă
Și prin clevetiri numele strică,
Diavolii cu cârlije dă aramă
Limba vinovată le dăspică,
Purtându-i ca pe nește urși prin ha țară,
Făcându-i să joace dă măscară.

85

Judecătoria ce luă mită
Pentru ca să facă strâmbătate,
Acolo slujește pântru pită
Și numa sângur pântru bucate;
Dar a sa cuviincioasă plată
Nu o dobândește nicio dată.

¹ Tocma așa s-află zugrăvit și în beserica noastră! (Onochefalos)
a) Parpangel aici bate șaua să să preceapă iapa, adecă să auză Romica.
(Mustru ot Puntureni)

ȚIGANIADA

86

Că toți i-o tăgăduiesc în față
Și cu marturi îl fac dă minciună.
Toți judecătorii i să încreață,
Nice-l lasă jaloba să-și spună.
Ci când a jeluire să apucă
Ușile-i arată să să ducă.

87

Nemilostivii cătră săraci
Care a face milă nu să îndură,
Îmblă cerșind în iad pe la draci;
Însă pretutindene îi înjură
Și, fără a le da cevași în pungă
Sau în traistă, cu câinii alungă.¹

88

Lacomul ce pentru bogătate
Strinsă bani cu chipuri neînvoite
Îmblă acolo tot cu traista în spate,
Întinzând mânilor ticăite
După milă; ci făr' de folos,
Căci acolo toate-i merg pe dos.

89

Și măcar îmblând din ușă în ușă
El își împle straista dă bucate,
Totuși purure foamea-l sugușă²
Și nimic a lua în gură poate,

¹ Asta-mi place! Aceasta-i pedeapsa lor cea mai cuviincioasă, căci precum au făcut ei, așa li să face și lor. (Simplițian)

² Sugușa - a sugruma

Ion Budai-Deleanu

Că orice gustă dân haia ce-i place
Tot în aur ș-argint să prefacă.¹

90

Ce să vă mai zic dă helelalte
Pedepse a iadului ce văzui!
Icea supt nește șetri nalte
Stau cârcimele rînd și fieșcui
Dau dă mîncat și dă beut în dar,
Iar dracii își închină cu păhar.

91

Păcură, smoală, rășină aprinsă
Și cu topită piatră pucioasă
Este beutura lor întinsă;
Iar dă mîncat, jar cu spuză deasă.²

92

Iar dă crâcimărițe și crâcimari,
Pe aceia pun ș-acolo să fie
Care din drepte măsuri și mari
Au făcut mai mici prin viclenie
Ș-au băgat vrăjitori ș-apă în vin
Sau măsura n-au făcut dăplin.

¹ Asta-i ca și cum spune la mithologie, că Midas, un craiu lacom, au cerut de la ziei ca să-i deie acel dar orice va lua în mână să să facă aur. Și ziei l-au ascultat; iar el cu mare bucurie văzând că ori de ce s-atinge să prefacă în aur, când fu vreme de masă șezu să mănânce și cât s-atinsă de pâne să făcu aur, păharul cu vin așijderea. În urmă, tânguindu-să de nebunia sa, muri de foame. Erudițian.

² Această strofă nu are decât patru versuri (n.red.)

ȚIGANIADA

93

Dincolea vezi bolte¹ și dughiene
Tot cu marfă pentr-oamenii răi;
Cesta vinde obrăzare² viclene
Pentru fățarnici și farisăi,
Cela sâliman și rumenele
Ș-alte ape stricătoare de piele.

94

Altul strigă: «Brea! veniți încoace
La vrăjituri evtene și otrave,
La făpturi mestecate în pogace³,
În turte și în plăcinte jilave;
Farmece de tot feliu și vrăji
Cu învățătura cum să le dregi.»⁴

¹ Boltă - prăvălie

² Obrăzar - mască

³ Pogace - turtă de mălai, plăcintă

⁴ Cu toate acestea este de a întreba oare adevărate-s aceste ce ne înșiră aici Parpangel? Căci multe spune el care nu să împotrivesc credinții noastre, dar și multe alte care nu pot să fie crezute nice ca cum; spre pildă: că în iad fac cârnați și sunt dughiene cu marfă și ca de aceste. Deci eu socotesc că țiganul, auzind multe despre muncile iadului și văzând pe la une beserici zugrăvit iadul, după ce-au leșinat, întru fierbântăla sângelui mintea lui i-au buiguit (*Buigui* - a scorni, n.red.) aceste, care el le ținea aminte și în urmă însuși credea că au văzut acele. (C. Criticos)

a) Poate fi și aceasta, că el buiguind de acest feliu de lucruri, în urmă și-au făcut o sistimă (așezământ) ca să-și facă nume la țiganii săi și să să facă dătătoriu de lege, precum bine au băgat de samă mai-sus-numitul Talalău, care zice că Parpangel mai târziu la niciun sfat nu s-au mestecat cu țiganii și nici au vorbit la adunările lor, ci au tăcut numa și au ascultat, ca să să vadă mai înțelept. (Erudițian)

Ion Budai-Deleanu

95

De-acolo dracii neguțători
Iau marfă evtenă pă credit
Ș-oamenilor dă rău făcători
Pre scump o vând; căci prețul tocmit
Pentru hăst feliu dă marfe dășarte
Este sufletul lor după moarte.

96

După ce toate aceste cu groază
Văzui, fiind eu mâhnit în mine,
În toate laturi priveam cu pază
Și dă frică plin: oare nu vine
Vreun drac și la mine să mă iaie,
Să-și facă doară vr-o bobătaie?

97

Dar povața mea nu știu dă unde
Iarăși stete înainte-mi deodată;
Făr-a mă întreba, făr-a-i răspunde,
Mă luă dă guler și dă o spată
Și zbură în sus cu mine ca vântul,
Crepându-să înaintea lui pământul.

98

Așa trecurăm prin pământ ș-ape
Păn-ajunsăm la văzduhul rar;
Ne înălțurăm apoi păn-aproape
Colo de unde zodiile răsar,
Trecând pintre nește locuri puste,
Noao vămi și noao punți înguste.¹

¹ Între norod și acum este crezătoria că, mergând la raiu, trebuie să treacă sufletul prin noao vămi, și fiind că pe astă lume vămile

ȚIGANIADA

99

De-abia în urmă, cu multă trudă
Ajunsăm la poarta ha dă raiu,
Iar Sân-Pietru căutând pă o hudă,
Așa zisă cu sântul său graiu:
«Dar tu, măi țigane, ce cauți aici
În cămeșă cusută cu arniciu?

100

Nu știi tu că în trupul păcătos
Nu este slobod a întra nimăru
Aici în raiul nostru frumos?»
Eu, îngenunchind, mă închinai lui
Și zisăi: «Să mă ierți, Sântia Ta,
Eu n-am venit aici dă voia mea...¹

101

Ci, iacă! tot ahăsta mă dusă
Pă unde eu n-am fost niceodată!»
Eu zicând aheste-mi făceam cruce,
Dar povața mea scoate ș-arată

totdeună s-află pe lângă poduri, deci și noao poduri caută să fie.
(M. Perea)

a) Acum înțăleg pentru ce orbeții noștri pe la târguri zic: „Să-ți fie evangheliile cetite și vămile plătite!“ (Onochefalos)

b) Ba și banul care să pune pe piept mortului pentru aceasta să dă, ca să-și plătească vămile! (Popa Nătărău din Tândarânda)

¹ Dintr-aceste doao strofe să cunoaște fără îndoială că țiganul bârfește, căci socotește că raiul e îngărdit, ca și casa țăranilor.
(C. Criticos)

a) Acea n-ar fi nemic, căci prin *hudă* va să zică *ferestuică*, dar de cuvintele lui Sân-Pietru este întrebare, că adiafor (*Adiafor* - indiferent, n.red.) este ori în ce hai (*Hai* - *haine*, ținută, n.red.) merge cineva la rai! (Simplițian)

Ion Budai-Deleanu

Nește scrisori și dreptăți care avea
Dă la Sân-Mihai, precum el zicea.

102

Cum Sân-Pietru le zări dă parte
Nu mai grăi nimica, ci îndată
Deschise luminoasele poarte
Și iacă grădina desfătată
A raiului toată eu văzui,
Dă care voiu acuși să vă spui.

103

În raiu nimene nu să sloboade
Dacă nu e ca lamura curat;
Dăci pă care dinlăuntru roade
Dă ar hi cât dă mic ghimp sau păcat,
Întii trebuie pân iad să treacă
Și lungă pocăință să facă.¹

104

De-acolo venindu-i zioa scrisă
Scapă și, trecând din vamă în vamă,
Sosește până la poarta închisă
A raiului; dar nime nu-l cheamă
Și nu poate să să bage în raiu
Fără carte de la Sân-Mihaiu.

¹ Iată, precum am zis eu, să arată ș-aici că țiganul au auzit povestind de aceste pe țărani și în buiguială fiind apoi, mintea tot cu acestea i să îndeletnice; iar el însănătoșindu-să crede toate adevărate, ca când s-ar fi întâmplat. (Criticos)

a) Poate că el n-au fost în raiul nostru, a creștinilor, ci în raiul țiganilor. (Onochefalos)

b) Bine zice chir Onochefalos, căci de raiu nostru almintre vorbesc sînții părinți. (Popa Nătăroi)

ȚIGANIADA

105

O! dă iadul urât tot să fugi!
În raiul frumos tot să rămâi,
Tocma dă te-ar alunga cu drugii!
Ce desfătări și ce veselii
Sunt acolo, nu să poate spune,
Sufletul uimit dă minune!

106

Raiul e grădina desfătată
Între ceriu și între pământ sădită.
Dă trup pământesc neapropiată,
Dă minte omenească negăcită,
Care după vrednicii să împarte
Sufletelor drept după moarte.¹

107

Măcar de-aș avea eu limbi o mie
Și atâte guri bine grăitoare,
Nu vă aș putea spune, nice scrie
Lăcașurile dezmierdătoare
Și frumusețele raiului toate,
Care pentru cei buni sunt gătate.

108

Acolo vezi tot zile sărine
Și ceriu limpede fără nuori,
Vântucele drăgălași line
Dulce sufflând prin frunze și flori,
Tot feliu dă păsărele ciudate
Cu viersuri cântând pre minunate.

¹ La multe neamuri este raiul zugrăvit, însă în multe chipuri, spre pildă raiul turcilor.

Ion Budai-Deleanu

109

Acolo Dumnezeu așa fece
Să nu fie vară zădufoasă,
Nici iarnă cu ger, nici toamnă rece,
Ci tot primăvară mângăioasă;
Soarele încălzește și desfată,
Iară nu pripește niciodată.

110

Câmpurile cu flori osăbite
Ș-aici la noi încă nevăzute
Sunt pre desfătat acoperite,
Cu tot felii de roduri crescute;
Iară pă zios în loc dă pietricele
Zac tot pietri scumpe și mărgele.

111

În locul de arburi și copace
Cresc rodii, năranziuri¹ și-alămâi,
Și tot felii dă pom ce la gust place,
Cum și rodite cu struguri vii;
Iar în loc dă năsip și țărână
Tot grăunță dă aur iai în mână.

112

Râuri dă lapte dulce pă vale
Curg acolo și dă unt păraie,
Țărmuri-s dă mămăligă moale,
Dă pogăci, dă pite și mălaie!

¹ Năranziu - năramză, portocală

ȚIGANIADA

O, ce sântă și bună tocmeală!
Mânci cât vrei și bei fără-ostăneală.¹

113

Colea vezi un șipot dă rachie,
Ici dă proaspătă mursă un izvor,
Dincolea balta dă vin te îmbie,
Iară căuș, păhar sau urcior
Zăcând afli îndată lângă tine,
Oricând chieful dă băut îți vine.

114

Dealurile și coastele toate
Sunt dă caș, dă brânză, dă slănină;
Iar munții și stânce gurguiate
Tot dă zahăr, stafide, smochine!
De pe ramurile dă copaci
Spânzură covrigi, turte, colaci.

115

Gardurile acolo-s împletite
Tot cu fripți cârnăciori lungi, aioși²,
Cu plăcinte calde streșinite,
Iar în loc dă pari, tot cârtaboși;
Dară spetele, dragile mele,
Sunt la garduri în loc dă proptele.³

¹ Vezi dară că-i așa cum am zis eu, că țiganul, ca să să facă un dătătoriu de lege la țigani și doară să facă o relighie noao, au adaus aceste din capul său, știind că țiganior a lucra nu le place, ci a șede a ș-a mânca; și fiind că țiganii era iubitori de acest feliu de mâncări, și Parpangel le povestește după gustul lor, ca să aibă mai multă poftă. (Erudițian)

² Aios - cu usturoi (derivat de la ai = usturoi)

³ Acesta-i adevărat raiul țiganilor. (C. Criticos)

Ion Budai-Deleanu

116

Eu eram uimit întru mirare
Dă toate aheste lucruri dă frunte.
Când oblicii venind pă cărare
Doi moșnegi cu barbele cărunte,
Din carii unul zâmbind cătră mine
Zisă: «O! fiule, eu vin la tine!...

117

Căci pă haia lume ți-am fost tată,
Iară ahăsta e strămoșul tău!
Dacă-ți aduci aminte (ian caută
Dă e așa păcum îți spuneam eu
Când mă întrebai tu dă Jundadel!)
Ahăsta pă care vezi este el!»

118

O, Doamne! cum îmi fu dă ciudat
Pă lângă inimă, văzând aheste!...
Grai-u-mi stete în grumazi înecat
Dă bucuria fără dă veste;
Căzui la pământ să mă închin
Și vărsai lacreme cu suspin.¹

119

«O, tată, te mai văd o dată!
O, dă câte ori te-am plâns acasă!» -
Strigai: El cu fața însărinată
Răspunsă: «Lasă, fătu-mieu, lasă
Suspînul și toată voia rea,
Căci aici nu-i loc de a să supăra!

¹ Acum văd și eu că au fost raiul țigănesc, căci și moșu lui Parpangel era acolo, tatu-său. (Onochefalos)

ȚIGANIADA

120

Puține aici încă tu minune
Ai să zăbovești și multe foarte
Am să-ți spui tu ție necunoscute,
Ce să vor tâmpla după a ta moarte
Și toate câte are să petreacă
A voastră țișanie săracă!»

121

Heste zicând, mă luă dă mână
Și dăpreună cu Jundadel
Mă dusără aproape dă o fântână
Unde strămoșu-mi dete un inel
Și grăi: «Dragu meu nepoțele,
Hăi, multe așteaptă pă țișani rele!»¹

122

Dară sosi-va, măcar târzie,
Zioa, lung după a ta răposare,
Zioa ha plină dă bucurie,
În carea și lor va luci soare;
Iar până atunci supt robie amară
Purure vor hi și supt ocară.

123

Ian caută tu prin hăst inel
Aici în hastă fântână afundă!
Toate chiar tu vei zări prin el
Și prin cercura lui ha rătundă.»
Eu privii prin inelul ciudat
Și iaca ce mi s-a arătat:

¹ Poetul nostru de bună samă au vrut să imiteze pe Virghil, când scrie că Eneia a mers la Câmpii Elisei.

Ion Budai-Deleanu

124

Zării întiași dată trii fete
Dă împărat, ca când ar hi robite,
Amar plângând, nici voind să încete;
Pre tâlhari cu lacrimi umilite
Să sâlea să plece spre omenire,
Iar ei n-arăta nicio sâmtîre.

125

Doao dintr-înse era îmbrăcate
Ca nește doamne stăpânitoare,
Dar totuși făcea slujbă dă argate;
Iar una, în veșmânte ovilitoare¹
Dă roabă, era silită a face
Orice răpitorilor săi place.

126

După aceasta văzui dă dăparte
O grămadă dă oameni vrăjbiți
Aducând unul altuie moarte;
Gândeai că-s dă turbare porniți,
Așa era dă sălbătecoși,
Toți având pă cap căițe² roși.

127

La ceastă vrajbă din fundul mării
Iacă un voinic iese fără veste,
Armat cu un steag și haine nerii³,
Iar pe steag să cetea scrise aceste:

¹ Ovilitor - sărăcăcios

² Căiță - scufie

³ Neriu - albastru

ȚIGANIADA

«A treia oară vin să vă împac!»
Toți învrăjbiții caută și tac.¹

128

Cu șuier groznic feștecare
Căscă fălcile să-l îmbuce,
Iar el scoasă o căciulă mare
Făcând cu dânsa asupra-le cruce:
Și iacă bălaurii supt undă,
Cumplit răgnind, iară să cufundă.

129

De-aci purceasă încoalea și încoace
Gonind după vrajba nealinată
Și făcând pretutindene pace;
Iar prin o tâmplare minunată
Ajunsă într-o noapte spre ziori
Și la heste trei roabe surori.²

130

Atunci eu nu mă putui de răbdare
Să nu întreb pă strămoșul bătrân
Carele-mi zisă: «Ahăsta-i cel care
Obiciaiul va strica păgân
Și va da robilor slobozie
În vremea când s-a tâmpla să vie.

¹ Aceste sunt nește lucruri care eu nu le înțeleg. (Idiotiseanul)

a) Nici eu, vere. (Onochefalos)

² Cum poate să fie aceasta, că Parpangel căută numa oare-câte minute prin inel și văzu atâte; însă toate ca toate, iar cum putu el vedea că într-o noapte, spre zori de zioo, acel voinic sosi la cele trei fete de împărat? (Criticos)

a) Dacă așa i s-au arătat! (Onochefalos)

Ion Budai-Deleanu

131

Dar dacă vrei să știi pentru heste
Trei fete, pă cum vezi, dă împărat...»
Ahasta grăind, fără dă veste
Cuvântul îi rămasă curmat,
Căci îndată venind nu știi cine
Mă luă și mă dusă cu sine;

132

Și nice știi pă unde mă dusă,
Destul că eu mă trezii în pat.
Însă ce pagubă că nu-mi spusă
Jundadel mai chiar și mai curat
Pentru hăl voinic pre minunat
Cu hele trei fete dă împărat!“

134¹

Aici Parpangel fârși povestea.
Toți ascultătorii să mirară;
Dar cei tineri cu cele neveste
Tot își dănțuia pă lună afară.
Într-acest chip au fost prăznuită
Nunta lui Parpangel cea vestită.

Sfârșit

¹ Eroare de numerotare în manuscrisul original (n.red)

Cântecul X

Argument

Țigani, sfaturile deșarte
Văzând a deobștelui popor,
Aleg pe cei învățați la carte,
Cari între sine fac sobor
Să hotărască ce stăpânie
Ar fi bună pentru țigănie.

1

Cându-s pânțece bine sătule,
Atunci e și gura vorbitoare.
Sfaturi câte vrei și pre destule
Îți dă și te învață fieșcare;
Popa întorcând de la botăjune¹
Toată de rost cazania spune.

Dară când e lipsă de bucate,
Nu știu cum și mintea să tâmpește
Și n-are sfaturi așa curate.

¹ Botăjune - botez

Ion Budai-Deleanu

Iară limba tace ca ș-un pește.
Deci în pânțele pline stă toată
Filosofia cea lămurată¹.

3

Tu râzi!... dar eu mai zic o dată
Că a științelor izvoditoare
Au fost hrana cu bună bucată!
Cum din locul sterp nimic răsare,
Așa dintru mârșavul ajun²
Nu purcede niciun lucru bun.³

4

Spune-mi ce lucru bun făcură
Oarecând săhastrii prin pustie,
Ce nu primea toată zioa în gură
Făr' ierburi cu rădăcini măcrie⁴,
Mure, bureți, alune și poame,
Ruptoși, ciuhoși⁵, leșinați de foame?

5

Eu ți-oi spune: zilele, săracii,
Cu tăuni și țânțari neîncetate
Bătăi avea; nopțile, cu dracii,
Care îi învita cătră păcate;
În urmă din oameni buni cu crieri
Să strămuta în sălbatece fieri.

¹ Lămurat - limpede

² Ajun - post, nemâncare

³ Poetul iar începe cântecul cu un moral țigănesc, adică că în pânțele pline este toată învățătura. Om vedea cum va dovedi el aceasta. (M. Perea)

⁴ Măcriu - uscat

⁵ Ciuhos - zbârlit, nepieptănat

ȚIGANIADA

6

Zieul! aceia n-afară niciună
Dintru cele învățături alese
Ce pre oameni fericesc și minună;
Nu în pustii, nici în păduri dese
Avură ele început, ci în orașe,
Din oameni cu obiceiuri gingașe.¹

7

La Bactra, în Vavilon, Memfi ș-alte
Cetăți polite, în prisos de toate,
Nu în peșteri, ci în palațuri nalte;
Nu prin pustii, ci în curți desfătate,
Unde sunt cu mâncări pline mese
Și cu vin dulciu păhară drese!²

8

Omira Iliada minunată
N-o află prin codri, nice în munte.

¹ Poetul acesta eu văd că de nime bine nu vorbește. Acum s-apucă și de săhastrii, amărâțul, și nu știe că toată învățătura lumii aceștia e gunoiu înaintea lui Dumnezeu și acei precuvioși părinți, măcar că putea să să procopsască în științele deșerte, dar le defăima și să frângea cu posturi și tot feliu de netihnă omenească, ca să dobândească împărăția ceriurilor. (Părintele Evlavios)

a) Așadară bine zice poetul că ei nu o aflat nicio învățătură!... (Mustrul ot Puntureni)

b) Poetul aici vorbește de învățăturile lumești; deci lucrul precum îl socotește el firește, în sine, este adevărat. (Musofilos)

² Bactra au fost în părțile Midii despre răsărit și, precum s-arată din istoriile vechi, acolo au fost odinioară școla științelor și a învățăturilor; aceia au fost patria vestitului Zoroastru; de-acolo au împrumutat apoi Vavilonul în Haldea cunoștințele sale, apoi Finichia și Egiptul, unde era cetatea Memfi, și de-acolo mai târziu au venit la greci. (Mitru Perea)

Ion Budai-Deleanu

Ci vesel fiindu-și câteodată,
Cântând la ospete și la nunte;
Iar de vin când bea câte un păhar,
Să împlăa îndată de a muselor dar.

9

Dumnezeiescul Platon și el
Bea, mânca cum să cade, domnește;
Nici iscusitul Aristotel
Trăia fără vin, carne și pește.
Pentr-acea de a lor cărți învățate
Și acu ne mirăm; și cu dreptate!¹

10

Dar încătro râvna te răpede
Din țigănime păn' la pustie.
Dragă musă?... Cine nu-ți va crede
Că traiul bun face veselie,
Iar ajunul pe nime hrănește?
Însă tu de țigani povestește.

11

Păn' țigani n-avea ce să îmbuce,
Gândeai că nu știu îmbina doao;
Dar acum, tot să cauți să-ți faci cruce
Întruna, cu mânilor amândoao,
Cu câtă îndrăzneală ș-istățime
Sfătuiește sătula mulțime.

¹ Eu întâi mă minunai de teama poetului, socotind că nu va putea să iasă din lavirint; dar acum văd că are dreptate și nu-i de a zice împrativă. (Criticos)

ȚIGANIADA

12

De când Tandaler bucate adusă,
Tot în jocuri, în cântări ș-ospețe
Multe zile vesele petrecusă;
Iară cele mai de vârstă fețe
Tot întins sfătuia cum să facă
Rânduială în țara lor săracă.

13

Însă din acele sfaturi toate
În urmă nu să alegea nimică;
Căci care cum vinea, pe apucate,
Necăutând alta numa să zică
Și el ceva, sau bine sau rău
Spunea de împotrivă sfatul său.

14

Unul zicea că nu-i trebuință
De a face vreo rânduială în țară,
Căci, după direapta socotință,
Toată rânduiala-i o povară
Și nu s-ar cădea să să supună
Ei nimene de voie bună.

15

„Rânduiala-i bună pântru hăi mari,
Zicea, ce în frâu țin pă hăi mai mici,
Păcum pântru vozi, vornici, spătari,
Logofeți, visternici și păhărnici,
Care prin rânduială sânguri
Iau și împart a țării venituri.“¹

¹ Dintru aceste socoteli să vede că bine au zis oarecând neștine
(*Neștine* - cineva, n.red.) că nu este așa de fără minte socotință în
lume, care să nu fie avut patronul ș-apărătorul său.

16

Altul striga: „Ba să hie în țară
O tocmală, dar nu dă hele
Care nu plătesc nicio piară
Putrădă, dar cării pe su' steie
Asemene alta să nu mai hie;
Că amintrele faceți nebunie.

17

Adecă să him toți depreună
Țărani sau boieri făr' osăbire;
Asta-i rânduiala ha mai bună!
Toți avem ahălași trup și fire;
Toți dară asemene vrednicie
S-avem într-a noastră țigănie.“

18

Era și care poftea pe un vodă
Ș-un divan cu toată boierimea;
Pentru că așa fu până acu modă,
De care mândra țigănie
Nu să cade să să depărteze.
Ci mai vârtos are să-i urmeze.¹

a) Pre adevărat! că multe foarte sunt socotiște de acel feliu, care, certate bine după arătarea minții ceii mai lămurate, s-află în urmă că sunt himere și izvodiri buiguitoare (*Buiguitoar* – fantezist, n.red.); și totuși să primesc de neamuri înregi! (Alitofilos)

¹ Curios lucru! Deac-ar fi toți boieri, cine ar fi atunci slugă. (Mândrilă)

a) Numai să fiu eu boieriu, sluga să află îndată, pe bună leafă. (Onochefalos)

b) Că nu-i așa, vere! Căci cându-s toți boieri, atunci nu poți avea alt slugă fără pe boieriu; însă care-i boieriu ca și tine nu va merge să slujească la altul. (Idiotiseanul)

c) Mi să pare că aceasta-i totuna, ori să fie toți țărani, ori toți boieri; osăbirea este numa întru numire. (C. Criticos)

ȚIGANIADA

19

Unii poftea ca niciun sărac
Să nu fie în țara țigănească;
Alții ca de bir și dare în veac
Nimic să nu să mai pomenească.
Ceștia, ca nicio slujbă să fie;
Ceia, ca alții să le lucre moșie.

20

Destul că nu-i acea minunată
Păreră a minții buiguitoare
Care să nu fie fost lăudată
Într-acea precinstită adunare.
Dar ce folos... când ce astăzi le plăcea
Aceaiași mâne toți o hulea!

21

Într-acea de sfadă și gâlceavă
Nu era mai nicio zi deșartă;
Ba ș-alte lucruri fără ispravă
Să scornea după adunarea spartă,
Căci mergând pe acasă într-adevăr
Unii cu alții să lua de păr.

22

Puțin lipsea ca să nu să bată
Câteodată toată țigănia.
Să învrăjbisă acum ceată cu ceată
Și, neputându-și ținea mânia,
Tocma când era sfatul mai mare
Atuncea ei să sfădea mai tare.

Ion Budai-Deleanu

23

Deci, precum spun cărțile cioresți,
De șapte ori într-o săptămână
S-au bătut voinicii țigănești,
Că adunarea lor era fântână
Și izvorul vrajbelor totdăună;
Niciunul pe altul lăsa să spună.

24

Așa dânșii, prin chiară dovadă
A multor pățiri triste, văzură
Că prin vorbă multă și prin sfadă
Numa cât s-ațiță vrajbă ș-ură,
Care sfătuirii bune strică
Ș-în urmă nu s-alege nimică.

25

Căci întru adunările mai toate
Unde norodul fără osăbire
A vorbi și sfătuire poate,
Purure gălceavă, neunire,
Pricire cu vrajbă stăpânește,
Dar nimic bine să hotărește.

26

Cel mai obraznic și mai mișel
Acolo mai înțălept să ține
Decât Socrat, Platon și Aristotel;
Iar cel bun, cel înțălept rămâne
Deoparte, mestecat în mulțime
Și nebăgat în samă de nime.

ȚIGANIADA

27

Pentr-aceasta bătrânii gândiră
Să facă o rânduială mai bună;
Cu sfatul drept, apoi, hotărâră
Ca să nu să adune depreună
Toată gloata la deobștele sfat.
Ci din toată ceata un delegat¹.

28

Adecă toată ceata îndesine
Întru o adunare deosăbită
Din cetașii săi, cercetând bine,
O persoană s-aleagă cinstită.
Carea să le fie solitoare
La cea mare și deobște adunare.

29

În puține zile toate fură
După această poruncă făcute;
Tot oameni cu mare învățatură
Și cunoscuți de bună vârtute
Din drept sfatul a tuturor
S-au trimis la deobștele sobor.²

30

Acolo să văzură adunate
Mințile cele întâi și de frunte

¹ *Delegat*, adecă hotărât despre mulțime și *solitoriu*.

² Adecă bătrânii socotindu-să că unde să adună tot norodul fără osăbire nu să poate isprăvi nimica, pentru aceasta hotărâră ca dintru toată ceata să să aleagă unul care-i mai învățat și procopsit dintru toți și fieștecare ceată să-și trimeată omul său ales la soborul deobște; la care sobor să nu fie alții fără numai acești delegați. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Alcătuind o noao cetate
Ca ș-acum în Paris cei din munte,
De socoteli nalte ș-învățate
Să minunară neamurile toate.¹

31

Deci, precum spun cărțile ciorene
Multe ei lucruri bune așezară;
Dar n-ar ajunge o mie de pene,
Nici toată hârtia din țară
Ca să să poată scriere toate
Rânduielele lor așezate.

32

Mulți oameni înțălepti să sculară
Cu voroave suptiri ș-învățate.
Carii de-amăruntul arătară
Că monarhia este din toate
Cea mai bună și mai potrivită
Pentru o soțietate omenită.²

33

Baroreu, unul din delegați,
Să sili cu multă învățatură
Ca să arete celor adunați
Din istorie și din Scriptură,

¹ Acolo zice poetul că s-au tâmplat de au fost aleși oamenii cei mai înțălepti și cu minte, ca și pe vremea răvoluțiii franțozești în Paris. (M. Perea)

a) Dintr-acest loc să știe că autorii cărții au scris pe acea vreme. (Criticos)

² Zice autorii că, după izvodul cărților din Cioara, foarte multe lucruri bune au așezat acești învățați țigănești, dar toate nu s-au putut scrie. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Cum că stăpânia monarhică
Este dintru toate mai harnică.

34

„Unul este adevărul, el zisă:
Un Dumnezeu, un suflet, un soare,
Precum și mândru Solomon scrisă.
Deci numai o vâlfă¹ stăpânitoare
Și împărăția unui să fie
Ș-întru dalba noastră țigănie.

35

Cea pre-naltă vecinică ființă
Ne-au dat pildă în toate vederată,
De a cunoaște sfânta sa voiță.
Însuși mama natură ne arată
Că toată chivernisirea bună
Vine și spânzură dintr-o mână.

36

Cum trupul omenesc un cap are,
Care poartă și povățuiește
Toate celelalte mădulare,
Așa noi, voind înțăleptește
A tocmire o dreaptă stăpânire,
Un cap s-așezăm de temelie;²

¹ Vâlfă - autoritate

² Baroreu adecă grăiește pentru monarhie sau stăpânia unuia și ia dovada sa din fire, zicând că firea întru toate ne arată că toată oblădirea bună stă întru o putere cârmuitoare și nu întru mai multe; precum zice că capul la om cârmuiește toate celelalte mădulări, așa și întru o țară numai unul să fie care cârmuiește, iar nu mai mulți. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

37

Adecă trupul cetățănesc
Prin sânгур unul să să cârmeze,
Așa, buni bărbați, vă sfātuiesc;
Și de ar fi până mâne să vă ureze
Cineva pentru altă stăpânire,
N-eți afla mai bună după fire.

38

Unde unul trebile direge,
Toate merg în bună rânduială;
Voia lui pentru toți este lege,
La toți e poruncă a lui clipeală,
Toate orânduielele făcute
Să duc în sfârșit lesne și iute.

39

Fiind puterea oblăduitoare
Într-un punt singur împreunată,
Mai deplin lucrează și mai tare;
Prin însa toată partea-i legată
Cătră totul său și cătră sine,
Iar domnia mai sigur să ține.¹

40

Un monarh dară vă sfātuiesc,
Ori supt ce numire și poreclă,
Să puneți pe tronul țigănesc;
Celelalte domnii sunt de steclă,
Pe care le frânge o lovitură
S-izvoresc numai nepace ș-ură!

¹ Eu nu-l înțăleg; îmi pare că vorbește într-altă limbă. (Idiotiseanul)

a) Eu încă nu-l înțăleg, măcar vorbește românește. (Onochefalos)

ȚIGANIADA

41

Cine toate relele nu știe
În care pe cetățeni împlântă
Neodihnită democrație?
Unul cu alt luptă, să frământă,
Unul pe altul surpă, micșorează,
Cetățean pe cetățean s-armează.

42

Rogu-vă, norodul ce înțălege
Pentru cârmuirea vreunui stat?
El purure pe acela ș-alege,
Au dictator sau consul în sănat,
Care-i dă, l-măgulește, i să îmbie
Măcar să n-aibă altă vrednicie.¹

43

Așa la dregătorii primare²
Vin intriganți ș-amegei nehnarnici,
Trufași bogătari cu punga mare
Și minte mică, pentru că-s darnici;
Iar a celor buni și cu vârtute
Vrednicii rămân necunoscute.

¹ *Monarh* va să zică sânгур, stăpânitoriu. Însă trebuie a lua sama că cuvântul *cetate*, vorbind politicește, nu să înțălege locul cel întărit cu ziduri sau țaria, precum la vorba deobște; ci în noima învățată și politicească să înțălege adunarea tuturor oamenilor de supt o stăpânire sau, deobște vorbind, toată țara, căci vine de la cuvântul lătinesc *civitas* (țivitas), carea să alcătuieste din *cives* (țives), adecă cetețeni. Iar democrația va să zică stăpânia norodului, când adecă norodul stăpânește. (C. Filologos)

² *Primariu* va să zică de rândul dintii.

44

Iar când unul s-ajungă odată
Bun, drept, înțelept să poruncească
Și va săli gloata desfrânată
Ca pre strâns legile să păzască.
Atunci gloata nu știe măsură,
Ci defaimă toată legătură.

45

Pentru că învățată în volnicie¹
Nu suferă nicio contenire,
Iară de altă parte bine știe
Că a sa este toată stăpânire;
Deci leapădă, calcă și cele
Mai drepte și mai bune tocmele.²

46

Iar pe cel bun, care vru s-o facă
Ascultătoare, îl mână în urgie
Prin a mișca lăpădată ostracă³
Aristid de pildă să vă fie,

¹ Volnicie - despotism, tiranie

² Adecă va să zică Baroreu că democrația, sau când putere poruncitoare este în mâna norodului, atuncea să rădică la dregătorii cele de întâi intriganții ș-amegeii, pentru că acește știu măguli mulțime și a o trage în partea sa prin daruri; și acești apoi dau voie norodului și volnicie. Apoi când se tâmplă de ajunge unul întreg și îmbunătățit la cârma democrației și va să-i stringă spre ascultarea legii, atuncea gloata învățată la volnicie, știind că ea stăpânește, nu păzește nicio măsură și strică toate, încă și cele mai bune tocmele. (M. Perea)

³ Ostracă - scoică pe care, la vechii atenieni, se vota ostracizarea, adică scoaterea din viața publică a cuiva

ȚIGANIADA

Cel mai bun și mai drept în Atina,
Cui dreptatea i-au fost toată vina.

47

Deci care poporului în mână
Lasă cârma și puterea întie,
Acel unirea deobște dejghină,
Pierde țara, după a mea părere,
Dă sabia în mână la turbat
Și cuțit pruncului neînțârcat.

48

În scurt, la macar ce republică
Tu n-affli liniște adevărată;
Toate să strămută, să înduplecă,
Nu e lege statornică, așezată.
Nici poate fi că porunci-s multe
Și puțini care vor să le asculte.¹

49

Republica-i țarină pustie;
Care cum vine roada-i culege.
Cel puternic răpește în tărie,
Că nu-l contenește nicio lege;
Așa venitul deobște pierie
Între mai multe răpace ghiere.

50

Oameni-s așa făcuți din fire
Ca între cei asemenea cu sine

¹ Iară - merge Baroreu zicând - pe cel om bun, care vru să facă bine țării și să aducă rânduială, îl trimite în urgie, precum trimisără atenienii pe dreptul Aristid.

a) *Ostracă* este cuvânt grecesc.

Ion Budai-Deleanu

Să poftească a fi cu deosăbire;
Fieșcare el mai bun să ține
Decât pe cei alalți; de-acie
Tot însul trage pe întieție.

51

Pentr-acea în republice să scoală
Unul pe altul pentru întiețime
Și pururea vrajbă cu răscoală
Turburează și biata mulțime.
Asta-i izvorul a neîncetate
Rele în democrateca cetatea.¹

52

Iar unde s-au hotărât o dată
Ca singur unul să stăpânească,
Toată acest feliu de pricire înceată,
Toată vrajbelor să stânge iască.
Căci niciunul pre monarhul ține
În cevași asemenea cu sine.

53

Ci caută la dâns întru nălție
Ca la un Dumnezeu pământesc,
Nici poftește asemenea să fie.
Deci, mai mult ca să nu mă lățesc,

¹ *Republică* va să zică lucrul deobște sau interesul al tuturor deobște; pentru aceasta stăpânia unde fieșcare din nord și toți depreună au parte la cârma împărășii sau a țării s-au zis de la latini *respublica*, adică după chipul voroavei noastre de astezi *republică*; și să osebește de la monarhie prin aceasta că la monarhie, precum noima cuvântului grecesc arată, numai unul poruncește și pune legi, iar toți cei alalți trebuie să asculte. Pentru aceasta zice Baroreu că unde mai mulți sau toți poruncesc, acolo totdeauna vrajbă și gâlceavă este.

ȚIGANIADA

Închieiu cuvântul și vă zic iară:
Monarhia-i cea mai bună în țară.

54

De aristocrație n-am ce zice,
Că știu cum că nime dintru voi
Înadins va voi să rădice
O stăpânie de trei sau de doi,
Sau doară și mai de mulți împreună,
Căci ar fi pofta cea mai nebună.¹

54²

Acel pe care ursita neblândă
L-au predeștinat³ ca să slujască.
Au n-are el mai multă dobândă
Când unui a șerbi să voiască
Decât la mai mulți? Pentru ce dară
Să voim noi mai mulți domni în țară?

55

Precum n-au fost nici odinioară
Mulțimea bună sfătuitoare,
Așași aristocrația; doară

¹ Deci - adauge Baroreu - mai bună este monarhia, unde nu pot fi acest feliu de gălcevi pentru întiețime. De aristocrație - zice el - nu-i teamă, căci nime nu este așa nebun ca să vrea mai mulți domni asupra sa. (M. Perea)

² Eroare de numerotare în manuscrisul original (n.red.)

³ *Predeștinat* este cuvânt lătinesc și poetul, neavând asemenea cuvânt românesc ca să-și tălmăcească gândul său, au împrumutat de la lătenie. Acest cuvânt va să zică: mai nainte orânduit sau hotărât spre ceva. Deci va să zică poetul cu alte cuvinte: a cărui este ursita să slujească, acel mai bucuros voiește a sluji unui, decât la mai mulți. (C. Filologos)

Ion Budai-Deleanu

Încă și mai păgubitoare
Totdeuna fu pentru cetate
Ș-întru soțietățile toate.

56

Care au cetit istoria vechie
De la început din epoca întie,
Sau de la cea mai dintii părechie,
Când încă nu era vreo domnie,
Va băga de samă că într-întii
Era numai părinții și fii.¹

57

Adecă stăpânia firească
Care au părinții asupra filor.
Astă oblăduire părintească
Nu era pusă de niciun sobor,
Ci cădea fără de împotivie
Pre cel mai bătrân din familie.

¹ Baroreu începe tocma de la Adam și Eva și zice: istoria vremilor ne arată că la epoca (adecă începutu vremii) întâi a neamului omenesc n-au fost nicio stăpânie pe lume, numa stăpânia firească ce au părinții asupra filor săi; atuncea fiind toți cei mai mici supuși din firea celui mai bătrân, bucuros să supunea și cu voia lor, fiind între dânșii și legătura de sânge, căci să oblăduia de cătră cel mai bătrân părintește și cu blândețe. Iară după ce oamenii să mulțiră pe fața pământului, atunci și familiile să înmulțiră, că să născură feciori din feciori și din nepoți strănepoți. Acestor strănepoți le era mai aproape tatul lor și frații decât strămoșul și al triile veri: deci mersă răcindu-să legătura de sânge întru dânșii și iară să împărțiră în mai multe familii părintești. Atuncea - zice Baroreu - începu dreptul celui mai tare, adecă dreptatea mergea după tărie, căci cel mai tare făcea ce-i plăcea și nime nu putea să-l contenească, nefind încă legile; iar vâlfa părintească rămasă fără energhie (putere). (M. Perea)

ȚIGANIADA

58

Atuncea, prin legături de sânge
Și prin de-aproape frățietate
Era supuși, fără de-a să plânge,
Oamenii supt astă autoritate,
Unei, ceii mai bătrâne fețe
Și să chivernisea cu binețe.

59

Iar după ce foarte să mulțiră,
La familiile deosăbite
Legături de sânge să răciră,
Frățietăți fură răzlățite;
Apoi fără energhie rămasă
Ș-această stăpânie de casă.

60

Pentru că dreptul celui mai tare
Începu cu dârza volnicie
A face un feliu de domnie care
Să chiamă anarhia pe greceie;
O idră cu capete mai multe
Ce niciunul de altul vra s-asculte.

61

Această namilă sângeroasă
Lung răzvrăți neamul omenesc,
Păn' prin o tâmplare norocoasă.
Prin un sfat deobște bărbătesc,
Pământenii de vrajbe obosiți
De a-și face pravile fură săliți.

Ion Budai-Deleanu

62

Cei de o limbă și de un soi de acia
S-uniră într-o deobște cetate,
Însă nevrând să dea stăpânia
La nime în mână, prin așezate
Drepturi firești, pentru toți făcură
Deobște domnia, cu legătură.

63

Prin ușoare legi democatece
Cu drept asemenea de persoane,
Ei de sine, după pragmatece
Depreună așezate canoane.
Să chivernisea când rău, când bine
Și s-apăra de neamuri străine.

64

Dar fiind că aceste legi făcute
În pripă de sloboda mulțime
N-au putut s-aibă atâta vârtute¹,
Ca să nu le poată frânge nime,
Cei mai tari și cu multă îndrăzneală
Rupsără în urmă ș-astă tocmeală.

65

Anahars bine au zis odinioară
Că cest feliu de legi au sămănare
Cu cea pre sumțirică păioară²
A păinginului, întru care

¹ Vârtute - putere

² Păioară - țesătură fină

ȚIGANIADA

Să încurcă musca slabă și mică,
Iar cea mare și tare o strică.¹

66

Așa că democrație cei tari
Frâng legile fără nicio frică,
Și din zi în zi făcându-să mari,
Peste toți ceilalți să rădică;
Iar între sine făr' contenire
Să luptă pentru protimisire².

67

De-aci războaiele cetățene
Să încep, vrajba din nontru s-ațiță,
Dejghinări și vânzării viclene
Iar năcăjesc omeneasca viță,
Pentru mândria a duor sau a trii
Carii vor să fie cei dintii.

¹ *Anarhie* va să zică din cuvânt în cuvânt nestăpânie sau nerânduială, adică o stare a neamului în care nu este nicio chivernisală, ci fieștecare lucrează de capul său. Atuncea dară – zise Baroreu – au început anarhia. Această namilă sângeroasă multă vreme necăji neamul omenesc, până ce oamenii, săliți fiind de nevoie, să înțalesără unul cu altul și, adunându-să la un loc hotărât mai multe familii, să sfătuiră cum ar face ca să scape de volnicia celor mai puternici și de asuprelele dinafară; s-aflară să facă o legătură între sine și o cetate, adică o soțietate cu lăcuirea împreună, ca într-acest chip uniți fiind, mai lesne să să poată apăra de năpădirile străinilor; însă stăpânia nu dederă la niciunul în mână, ci așezându-și oarecare legi temeinice, hotărâră ca voia tuturora să fie lege și după aceasta să să facă toate. (M. Perea)

² Protimisire – întâietate

68

După lungi războaie, multă ceartă,
Căpeteniile părților iară
Să împacă între sine și să iartă.
Dar cine rămâne de măscară?
Norodul! prin a cărui sâlință
Ei ajunsără la cea puțință!¹

69

Acești înălțați preste popor
Apoi fac o legătură noao
Și să pun stăpâni a tuturor:
Lăpădând fățarnica mântao,
Fac pe cei alalți să le slujească
Subt domnie aristocraticească.

70

Dar fiind că între cei mari sumeți
Aristocrați, lacomi spre domnie,
Preteșugul e plin de scăieți
Și tot însul va ca întâi să fie,

¹ Înfiind aceste felii de stăpânire, care de pe greceie să cheamă *democrația*, adevă stăpânia norodului, nu poate să trăiască multă vreme, că într-un norod totdeauna să află unii mai iscusiți, mai puternici decât alții, carii, făcându-și partnici, încep a să învolnici (*Învolnici* - a deveni tiran, n.red.) și a despotisi pe alții; de unde făcându-să apoi împărechieri, începură războaiele dinlăuntru (cetățânești). Și după lungi războaie, căpeteniile părților să împăcară și, făcând între sine deosăbite tocmele ca ei însuși să stăpânească, așezară o noao stăpânie, care să zice de la greci aristocrație, adevă stăpânia fruntașilor sau celor mai puternici dintru neam; iar norodul, care le ajută la aceasta, rămasă de masară, rămasă supus acestor aristocrați. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Nu poate între dânșii să domnească
Lung, pacea și priința frățească.

71

Acuși unul pe altul iar să scoală;
 Cel mai iscusit și care știe
A să cumpăta pe toți înșală,
 Un pe altu scoate din domnie
Și măgulind mulțimea vârtos
În urmă o pleacă spre al său folos.

72

Mulțimea, de mult acum învățată
 A sluji, de samă nu bagă,
Numa s-aibă odihnă și bucată;
 Nici caută cine mâinile-i leagă,
Ci de voia sa cu bucurie
Zidește tronul de monarhie.

73

Unui domnitoriu s-aruncă în brață,
 Toată lui își încrede puterea,
Iar el zidindu-și nalte palață
 Și grijind pentru lungă ținerea
Aceștii domnii, în toate zile
Se ferește a face rău și sâle;

74

Ci ca ș-unul deobște părinte
 Pre supuși apără, mângâiește,
Legi drepte întemeiază și sfinte,
 Averea tuturor ocrotește,

Ion Budai-Deleanu

Socotind toată a sa fericire
Întru a supușilor săi iubire.¹

75

Așa purure să părândară
Stăpâniile una după alta,
Mergând din spiță în spiță pe scară,
Păn-ajunsără la spița naltă
Pe care chiemăm noi monarhie,
Adecă a unui sângur domnie.

76

Prin aceasta, liniștea dorită
Iară să întoarsă în soțietate
Și vrajba fu de tot izgonită.
Oamenii văzură că din toate
Acest feliu de domnire e mai bună
Și vecinică-i dederă cunună.²

78³

Aici lunga sa fârșind urare
Baroreu, adâncă urmă tăcere

¹ Dar fiindcă între aristocrați sau mai mulți asemenea domnitori nu poate să fie pace delungată, căci fieșcare dintr-înșii va să fie cel mai de frunte, deci care-i mai iscusit dintr-înșii acuși supune sau pierde pe cei alalți și să face sângur stăpân, apoi măgulind mulțimea cu vorbe dulci și daruri și alte fărăduinți, își gătește pe îndelete tronul de monarhie; căci mulțimea ostănită de atâte războaie și valuri, oftând pace, bucurosi să supune, iară el, ferindu-să de a face cuiva sâlă și rău, începe a-i chivernisi ca ș-un părinte.

² Așa încheind Baroreu, mersără stăpâniile scâmbându-să și făcându-să una dintr-alta, pănă ajunsără la monarhie și, văzând oamenii prin lungă ispită că aceasta-i cea mai deplină, o așezara de veci să fie. (M. Perea)

³ Greșeală de numerotare în manuscrisul original (n.red.)

ȚIGANIADA

În toată cinstita adunare;
 Și păru că toți avea plăcere
S-aleagă un monarh. Văzând că nime
Nu să scoală a zice din mulțime.

79

Slobozan atuncea de altă parte
 Cu dovezi și voroavă îniuțită¹
Vru s-arate din minte și carte
 Că nu-i domnie mai fericită
Decât o republică așezată.
Iacătă-vă zicerea lui toată:

80

„Deacă ar fi cu puțință să fie
 Un om preste toți mă înțălept.
Neviclean și făr' de fățarie,
 Cel mai bun la suflet și mai drept,
Și acest om, cu noi lăcuițoriu,
Ca să fie și nemuritoriu,

81

Acel om cu un suflet așa mare
 Și proprietăți neasămănite
Să să facă apoi prin o tâmplare
 Monarh absolut într-o cetate,
Sângur lui și eu doar m-aș supune
Din pricinile care voi spune².

¹ Îniuțit - aprins

² Slobozan, precum s-arată, vra să arete că republica e mai bună stăpânie decât monarhia. *Republica* va să zică o stăpânie unde norodu, prin legi așezate de dânsul și prin dregători din mijlocul lui cu voia deobște aleși, să cârmuiesc toate lucrurile țării. *Monarh absolut*, un sânгур domnitoriu, care sânгур așază legi după voia sa și

Ion Budai-Deleanu

82

Întii, că aş fi încredinţat nainte
Cum că e cel mai bun om dintru toţi
Şi va stăpâni ca ş-un părinte,
Pe mine şi pe a miei târzii nepoţi;
Apoi, fiind el nemuritoriu,
Nu mă aş teme de a lui următoriu.

83

Atunci numa şi eu m-aş plecare
La monarhia cea lăudată;
Însă numa la ceastă tâmplare
Care ştiu că nu va fi niceodată,
Căci oameni aleşi fără prihană
Nu s-află ca marfa la dughiană,

84

Ci sunt şi mai rari decât demanţii!¹
Nice să cunosc pe dinafară
De pe porturi, precum eleganţii,
Ci prin ispitire lungă. Dară
Şi după ce să cunosc o dată,
Altă împrotivire li să arată,

el nu este legat cu nicio lege; iară *proprietate* este cuvânt strămoşesc şi însemnează însuşimile deosăbi a unii persoane sau unui lucru, precum a focului este firea a arde şi a încălzi; această fire ce nu să cuvine altui lucru, fără numa lui însuşi, să cheamă de către unii de ai noştri *însuşime*, iar alţii *alsăuire*. Autoriul *Ţiganiadii* o cheamă *proprietate* şi, precum socotesc, foarte bine; căci românii din Ardeal şi acum obicinuiesc cuvântul *propriu* şi zic *asta-i propriu a meu*, adecă însuşi al meu; apoi acest cuvânt îl au şi fraţii noştri italienii. (Filologos)

¹ Demant - diamant

ȚIGANIADA

85

Adecă: că nu-s nemuritori
 (Căci pământeni nu pot să fie).
Pentr-această îmi par visuitori
 Care zic cum că supt monarhie
Ar fi traiul cel mai bun și lin
Ș-ar fi domnia cea mai deplin.

86

Să punem că doar vom alege
 Pe cel mai vrednic dintru noi toți,
Sângur s-aibă trebile a ne drege;
 Dar cum vor fi a lui fi și nepoți?
Oare fi-vor ca ș-a lor părinte,
Așa buni, drepți, așa cu minte?

87

Ispitirea fost-au totdeuna
 Pre bună la om sfătuitoare;
Ispitirea dară să ne spună
 Monarhia ce feliu de urmări are.
Istoria vremilor trecute
Va putea într-aceasta să ne ajute.¹

¹ Slobozanul zice că numa la acea tâmplare ar fi și el pentru monarhie, când să fie un monarh dintru toți pământeni cel mai bun, drept și cu minte, care să stăpânească ca ș-un părinte; însă ca să fie depreună și nemuritoriu. Căci deacă nu va fi nemuritoriu, atuncea trebuie a să teme de fiii și nepoții lor. (M. Perea)

a) Așadară, Slobozan nu este cu totul împotriva monarhiei, ci numa pentru că să teme ca să nu ajungă la monarhie oameni răi, care să despotisască norodul. (Erudițian)

Ion Budai-Deleanu

88

Care ne învață fără sminteală
Cum că, de au și fost odinioară
Un domn cu dreaptă socoteală,
Bun, întreg și cu vârtute rară,
Totuși sau pre rar sau niceodată
Fiiul au fost precum al său tată.

89

Cum dară pentr-unul să fie
Cât de ales, noi să supunem toată
Moștenirea noastră supt robie?
Și cine e care să ne poată
Chizăși cum că urmașii lui toți
Vor fi ca dânsul buni patrioți?

90

Unul numa, din toată sămânța
A lui, să punem că va fi rău,
Metahirisind a sa puțință
Volnicește, după chieful său,
Atunci toată a noastră viitoare
Viță iacătă-o lui șerbitoare.¹

90²

El având toată puterea în mână,
De ar și fi strâns macar cu ce lege,

¹ Îmi pare că Slobozan nu grăiește rău; căci deacă vom deosăbi idea părintelui de la stăpânitorul unii țări sau împărății, ce rămâne? adecă vitrecul care nu iubește pre fiii țării! Iustin istoricul, alcătuitoriu istoriiei a lui Trogus Pompeius, încă zice că întru început domnii și craii era părinții supusului norod. (Erudițian)

a) Așadar bine zice Slobozan! (Mândrilă)

² Eroare de numerotare în manuscrisul original (n.red.)

ȚIGANIADA

Cu nicio lege mai mult să înfrână.
Cu nicio socotință să drege.
Ci calcă toate, ba încă și cele
A cetății mai sfinte tocmele.

91

Cine poate apoi cum să cuvine
Să vă înșire cumpleții și rele,
Nedreptăți și de cruzime pline
Tâmplări, osăbitele asuprele
Care apasă atunci pe norodul mișel
Din pricina unui monarh ca acel.

92

Dar să punem că toți ar fi buni
Urmașii tronului monarhicesc;
Căci a fi răi n-au drepte pricini,
Când să ascultă de ai săi, să cinstesc:
Totuși, zic eu cât e despre mine,
Monarhii nu-mi plac ș-aduc pricine.¹

93

Un om sânгур întru monarhie,
De ar avea și capul cel mai mare,
De ar pune sâlință câtă știe,
Totuși nu poate el cercetare,
Cunoaște, hotărî sânгур toate
Trebile ce să tâmplă în cetate.

¹ Slobozan, mergând mai departe, zice că tâmplându-să într-o țară numa unul dintru monarși care să fie rău, atunci nu să pot socoti toate nefericirile ce asupresc pe un norod. Dar zice să punem că toți monarșii din sine însăși vor fi buni, fiind că nicio pricină au de a fi rău ascultându-să și cinstindu-să de cătră toți; totuși zice el că și din altă pricină monarhia nu-i place. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

94

Trebuie dar să-și aleagă ajutoriu,
Adecă sfetnici lui încrezuți,
Ca să meargă trebile cu sporiu;
Acest feliu de oameni sunt știuți
Pe la noi supt nume de viziri,
De ministri, de lorzi și pairi.¹

95

Monarhul, sau neajuns doară la minte,
Sau trândav, nebăgătoriu de samă,
Părăsând datoriile sfinte
Acestor să încrede fără teamă;
Și fiindu-i așa cu îndemână,
Cârma împărăției le dă în mână.

96

Spre aceasta monarhul totdeuna
Alege pre ce-i ce-s mai de aproape,
Ce pe lângă tronul său s-adună,
Aibă ei drepte sau doară schioape
Socoteli. Iar acei mai cu samă
Curteni sau ciocoi de curți să cheamă,

97

Soiu de oameni vicleni, fără lege,
Învârțiți, șereți și plini de intrige,

¹ *Lord* sau *lorzi* sunt boierii cei mari cum în Anglia (Ingheltera); *pairi* încă va să zică tot aceeași.

a) Acum văd eu pentru ce Slobozan nu va să aibă monarși; adecă, că măcar că monarșii sunt buni, dar fiindcă ei arareori sunt în stare de a cunoaște toate ce să tâmplă în țară și de a fi pretutindine de față, trebuie să să lasă pe miniștrii săi, și apoi toate lucrurile atârnă în voia acestor oameni. Aceasta încă nu-i fără temeiu. (C. Criticos)

ȚIGANIADA

Cari așa știu întinde a sa mreje.
Cât monarhul fără nicio grije
În urmă să încurcă cu deadins
Și să trezește de lațuri prins.

98

Iar dâșii deacă-l apucă o dată,
Vai atunci de norodul supus!
Atunci dreptul nu să mai caută,
Strâmbătatea își pune tronul sus,
Robia lanțurile-și gătește,
Tirănia toate oblăduiește.¹

99

Eu nu vă grăiesc din teorie,
Ci din practeca de toate zile.
Căutați la fieșcare împărăție
Câte strâmbătăți și câte sâle
Să tâmplă bieților cetățeni,
Prin acest feliu de ciocoi curteni!

100

Deci măcar adevărat să fie
După teoria cea mai chiara
Cum că laudata monarhie
Este un chip de stăpânie rară,

¹ Pentru că - zice Slobozan - monarșii spre aceasta (adecă la dregătoria de miniștri) aleg mai cu samă pre cei care-s pe lângă sine, care mai cu samă sunt curteni, adecă ciocotnițitori și intriganți, care știu pe monarh așa de bine a-l purta, cât în urmă el să face robul lor; ș-apoi ei stăpânesc. (M. Perea)

a) Aceasta să află mai vârtos la istoria împărăților de la Roma și de la Țarigrad, unde stăpânea famenii, precum cel vestit Hrisafie și Eutropie și alții. (Eruđițian)

Ion Budai-Deleanu

Carea bine în sine socotită
E dintru toate mai săvârșită,

101

Totuși, după practeca știută,
Din monarhia cea mai deplină
Despoția în urmă fu născută,
Cum naște din grâul bun neghină.
Nici să poate împiedecare pune
Aceștii firești stricăciune.¹

102

Un oblăduitoriu în cetate
Este un vierme, pus la rădăcine
A unui copaciu cu desfătate
Ramuri, a cărui groasă trupină
Nici vânturi, nici fortuni ia în samă,
Nici însuși de fulger să dăramă.

103

Totuși acel mititel cărete²
Pe încet dedesupt începe a roade
Măduha împrejur și pe îndelete,
Păn' ce copaciul seacă și cade,
Iar a putrezirii lui pricină
Fu cel vierme de la rădăcină.

¹ Slobozan zice că această ce spune el s-află în istoria crailor și a împăraților. Deci măcar să fie după theorie (privința minții cuvântoare) monarhia cea mai desăvârșită stăpânie, totuși ispitirea veacurilor trecute au arătat că monarhia în *practecă* (în aiava pusă la lucrare) nu are acele lăudate bunătăți; ba, de împotrivă, s-arată din monarhie totdeauna în urmă s-au ales despoția. (M. Perea)

a) Încât e pentru practecă, adevărat zice Slobozan. (Erudițian)

² Cărete - cariu

ȚIGANIADA

104

Nici poate cineva doar să zică
Cum că să pot face în monarhie
Și pentru monarh legi, ce în frică
Oarecum de-a purure să-l ție,
Ca să nu iasă din cale afară,
Ci după legi să domnească în țară.¹

105

Căci dovedit lucru este cum că
A pune legi ș-a n-avea tărie
De a sâlirea spre a legii poruncă
Pe cei supuși, este mișelie!
Cum dar a sili voi veți putea
Pe monarhul, când el să nu vrea!

106

El are toată puțința în mână
Ce de cătră obște i s-au dat;
Puneți că calcă legea ș-o îngână,
Nici va să ție pe ce au jurat!
În ce chip îl veți face să ție
Legea, să-și plinească datorie?

107

Stăpânia în mâna celui rău
Arma-i în mâna celui turbat.

¹ Aici aduce o asemenare care trebuie așa să se înțeleagă, că copaciul să asemănă cu țara, iar cariul cu monarhul; deci, de ar fi țara cât de mare, cu de toate ajunsă și înflorind cu toate învățăturile, totuși, deacă vei pune într-însa un singur stăpânitoriu, măcar să fie el strâns cu multe legi și să aibă vâlfă cât de mică, totuși din vreme în vreme el știe așa a-și mări puțința și a să dezlega de legi, cât mai pe urmă să face absolut și strică toată slobozia țării. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

Deci după drept cugetul meu
Nici princip, nici craiu, nici împărat
Vă sfătuiesc, dar nice sultan,
Cu mult mai puțin vodă și ban¹,

108

Ci o republică bine așezată
Pe temeiuri firești neclătite,
După o socotință lămurată
Și lungi filosoficești ispite;
Că sânгур ast feliu de stăpânie
Este bună pentru țigănie.

109

Ș-adevărat, ori că nu-i viață
Fericită, ori numa în republică,
Aceasta speriența² ne învață,

¹ Merge Slobozan desputând și zice: deci în zădar va zice nescare că să pot pune legi și pentru stăpânitoriu, care să-l ție în frâu, căci la aceia, ca cineva să să sâlească a păzi legea, trebuie a avea putere silitoare; și cum vei săli pe stăpânitoriu, când el are puterea în mână. (M. Perea)

a) Eu nu înțeleg nimic din toate sfaturile aceste gurguiate. (Idiotiseanul)

b) Mie încă nu-mi întră în minte, vere; numa atâta precep și eu că mai bine-i a avea un domn bun decât rău. (Onochefalos)

² *Speriența* va să zică ispătirea de toate zilele sau, precum zic latinii, experiența. (Filolog)

a) Toți mișeii mai bine voiesc o republică, ca să poată și ei sfătui și a să pune la dregătorii. (Arhonda Suspusanul)

b) Însă arhonda dorește monarhia, știind că într-înșea va sfătui ell... (Mustrul ot Puntureni)

c) Eu aș voi multe dintru cele ce au zis Baroreu și n-aș lăpăda nice ceste ce zice Slobozan; adecă, de ar putea să fie, aș face o monarho-republică. (C. Politicos)

ȚIGANIADA

Dar nice toate mă înduplecă
Ce adusă Baroreu pentru monarhie,
Macar adevărată să fie.

110

În republică omul să rădică
La vrednicia sa cea deplină,
Fie de viță mare sau mică,
Aibă avuție multă sau puțină,
Totuși asemenea drepturi are
Cu cea care este mai mare.

111

Lui e patria ca dulce mamă,
Iar el patriii ca ș-un băiat;
Și nu în zădar fiul ei să cheamă,
Căci îi dă hrană, viață, stat;
Om slobod îl face și viteaz,
Ba-l mângăie în vreme de năcaz.

112

De ar fi monarhia cât de bună.
Cu vreme să mută în despoție,
Care apoi pe tirani încunună;
Acești duc pe norod la șerbie,
Apasă în țărână ș-ovilesc¹
De-a purure neamul omenesc.

113

În răpublică-s toți cetățenii
Frați și fii a unii maice bune;
Ei sunt a țării deobște moștenii,

¹ Ovili - a degrada

Ion Budai-Deleanu

Legea pre toți asemenea-i pune.
Și de are carevași osăbire
E sânгур cel cu îmbunătățire.

114

Care-i mai vrednic dregătorește
Ales fiind cu deobște voință;
Însă nu dă porunci volnicește¹
După a sa părere și puțință,
Ci fieștecare dregătoriu
E numa de lege împlinatoriu.

115

Dară în monarhia lăudată
Toate-s de împotivă și de dos:
Cetățenii acolo-s toți o gloată,
Un norod giosit și ticălos
Ce-i hotărât numa să șerbeze,
Pre dregătorii săi să îmbuibeze.

116

Monarhul acolo stă de o parte,
Pre care nicio pravilă strânge;
De alta stă norodul, a cui soarte
E voia domnului său a nu frânge,
A urma de amărunt ș-orbește
Toate ce monarhul poruncește.²

¹ Volnicește – despotic

² Aici face osăbire între stăpânirea republicană și cea monarhicească și zice că în republică nu să dau porunci volnicește, ci după legi așezate și toți cetățenii au asemenea drepturi, iar în monarhie numa monarhul poruncește după voie și cei alalți caută să asculte. (M. Perea)

ȚIGANIADA

117

Toți îs slujitori a unui stăpân,
Acela-i domnul lor ș-autocrat;
Toate ce ei au mult sau puțin
Spre visterie s-au numărat;
Căci monarhul averile toate
Ca moștenirea sa le socoate.

118

Din milostivirea sa pre-naltă
Biruri aruncă pe țară grele;
O poruncă merge după alaltă
Pentru angării¹, dabile², împlinele³;
Dar niciuna merge s-ispitească
Ce ar avea și țara să poftească.

119

N-are el destul niceodinioară,
Ci avuții peste avuții adună
Cu feliu de feliu de chipuri cu ocară;
Nimica lui așa dulce nu sună
Ca banul, căci cu aceasta leagă
El cătră sine pe țara întregă⁴.

¹ Angărie - corvoadă, impozit

² Dabilă - impozit

³ Împlineală - impozit, executare cu forța a plății impozitelor

⁴ Adecă toți fiii patriii din țară sunt slugile unui deobște stăpân și toate averile lor sunt numa cu numele a lor, căci monarhul le socoțește cu vistieria sa. Cu adevărat - zice el - că monarhul dă multe porunci, dar toate sunt pentru biruri și dări, iar niciuna spre folosul lor. Monarhul nu caută numa să-și strângă avuții. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

120

Celor ce slujesc lui cu credință
Împarte privilegiu și-i scoate
Cu toată viitoare sămânță
Din mijlocul deobștii gloate,
Dându-le boierii de moșie,
Făcându-i nobli¹ prin o hârtie.

121

Toți acești apoi, prin o schimbare
Minunată, firea întie-și mută
Și cu gloata proastă mestecare
S-au deobște petrecere împrumută
N-au mai mult; ci toți nemeși să cheamă,
Care nici dare plătesc, nici vamă.

122

Vezi ce face o sângură hârtie,
Cum cilibește² într-o clipită
Toată viitoarea săminție,
De ar fi tocma și cea mai urâtă;

¹ *Nobli* este cuvânt lătesc, de la *nobilis*, ce însemnează un lucru ales, mai gingaș și mai de preț decât altele; de act apoi s-au zis oamenii de neam, mai ales la romani, *nobiles*, adică cei aleși din neam, la carii să număra patriții, și de rândul călărașilor (*ordinis equestris*), carii la oaste făcea slujba de călărași cu cheltuiala sa. De-acolo în vremile de mai pe urmă s-au numit *nobiles*, pe care craii și împărații pentru credința lor și slujba îi numea *nobiles*, dându-le pământuri și moșii. Pentru acești mai de pe urmă grăiește Slobozan, carii astezi în Ardeal să zic *nemeși*, iar la Moldova *mazili*. Slobozan le zice *nobli* de la lătenie, și bine le zice, căci după pronunția limbii noastre de-acum nu să pot zice *nobili*, ci *nobli*. (Filologos)

² Cilibi - a înnobila

ȚIGANIADA

Care apoi pe noi pe cei mai mici
Ne cheamă țărani, proști și mojici!

123

În monarhie nu e cea sântire
 Noablă, de suflet înălțătoare,
Ce să cheamă a patriii iubire,
 Nici alte vârtuți strălucitoare
Ce în răpubelece de atâte ori
Minună pre nepoții viitori.

124

În monarhie și cel mai bun
 Egoist a să face e silit,
Pentru că la o samă să pun
 Cu cel rău și cel mai urgisit;
Ș-acela să caută și să ascultă
Care are bogătate mai multă.

125

Vându-să dregătorii alese
 Pe bani și într-alte chipuri giosite.
De ai avea tu vrednicii ca șese,
 Nu vei dobândi slujbe cinstite
Făr-argint sau făr' ciocotnițire¹
Sau alt feliu de ovilită giosire.

126

Ca să v-o spun și mai chiar în urmă,
 Împărăția monarhicească
Să poate asămănarea cu o turmă
 De oi care într-un imaș să pască,

¹ Ciocotnițire - slugărnicie, lingușire

Ion Budai-Deleanu

Iar monarhul ca un păcurariu¹
Ce șeade a umbră supt un stăjariu.

127

Lupii-s nepretenii dinafară,
Câinii-s ostașii cei păzitori,
Staurul e oraș, imașu-i țară,
Stâna-i visteria cu comori,
Strunga-i plata birului domnesc
Ș-altor dări după cum să numesc.

128

Păcurariul mulge oile sale
În toate zile și cea mai bună
Hrană a mieilor ia, fără cale;
Apoi de cătră maice-i dezună²,
Ba-i vinde în târg la măcelărie,
Iar pe cei ce rămân junghie șie.³

129

Cât apucă ele cevași lână,
Îndată le tunde pân' la piele,
Necăutând de bălaie, săină,
Zicând că le curăță de rele,
De căpuși, cârcei; și ca la soare
Păscând, să le fie mai răcoare.

¹ Păcurariu - păstor

² Dezuni - a desprinde

³ Slobozan aici face altă asămănare, care nu este prea priitoare monarșilor. Monarhul - zice el - este ca ș-un păcurariu, care mulge, tunde atâtea mii de oi și mîncă, ba și vinde mieii lor; și atâte oi sunt numa pentru el sângur!

a) Mai că așa este, de vom socoti bine. (Onochefalos)

ȚIGANIADA

130

Ș-tâte mii de mii de oi să tund,
Să mulg, să junghie pentru o stână,
Pentru un păcurariu lacom, flămând;
Deci pe care îngreunează lână
Aleagă-și un păcurariu păstoriu,
Eu nu!... Mai bucuroș voiu să moriu!“

131

Și cu aceasta fârși el voroava,
După care Janalău a zice
Să găta, Janalău din Roșava.
Dar când era glasul să răspice,
Toți băgară de samă că-i sară,
Hotărând să zică de altă oară¹.

Sfârșit

¹ Deci - închieie urătoriul - pe care îngreunează lână, aleagă-și un păcurariu care să-l mulgă, să-l tunză, să-l mănce, ba și să-l vânză; eu mai bine voiu să moriu. (M. Perea)

a) Cu toate aceste, Slobozan să vede mai multe din ură a vorbi decât după adevăr, căci pe vremile noastre nu sunt așa monarșii. (C. Criticos)

b) Însă nice el nu vorbește de monarșii de acum, ci de cei de demult, (Simplițian)

Cântecul XI

Continuând discuțiile despre formele de guvernare, Janalău critică abuzurile și tirania, demonstrând că forma ideală de guvernare este demo-aristo-monarhicească. Nemulțumită de polemicele fără sfârșit ale celor trei țigani filosofi, gloata țiganilor vine și ea să ia parte la hotărârea formei ideale de guvernare.

Cântecul XII

Argument

Țigani la sfat încep gâlceavă;
Războiul atuncea li să arată
Cu toată curtea sa cea gubavă¹
Ș-învrăjbește țigănia toată;
Mulți voinici să ucig în bătălie.
Vlad de voia sa merge în urgie.

1

Așa zisă Goleman și aștepta
Vorbă înțăleaptă să-i întărească;
Dar alții nu să putea deștepta
Din atâte sfaturi să găscă
Care-i mai bun, și cei mai cu minte
Nu voia să să certe în cuvinte.

2

Atunci Bobul a să răbda nu poate
Și zice: „Dă Ț-ar hi mintea lungă
Ca căciula, Golemane, poate

¹ Gubav - ticălos

Ion Budai-Deleanu

Că ar nimeri doar sfat să-ți ajungă
A ne îndupleca într-aceiași parte
Unde vrei să ne duci pe departe¹.

3

Dar n-am mâncat încă steregoaie²,
Nice mătrăgună, să nu sâmțim
Când ar vra vine să ne dăspoaie!
Și pentru ce să ne grăbim
Așa tare, într-un lucru care
Poftește mai multă judecare?

4

Au doară ca să te punem pe tine
Vodă, sau doar ban, sau cevași altă
Și țiganiii ție să să închine.
Iar tu la dâșnii cu sprinceană naltă
Căutând în zios, să scupii³ dăparte,
Uitându-ți și dă opincile sparte?

5

Dar nu!... Dumnezieu să mă ferească!
Mai bine hălui mai rău muntean
Voi să mă închin, el să-mi poruncească,
Decât ciurariului Goleman!“

¹ Vorba Bobului e tocma țigănească; au trebuit el să fie avut mânia asupra lui, când așa-i înfruntă de urât. (Criticos)

a) Țiganiii îmi pare că acum sunt învrăjbiți, că niciunul nu va să asculte de altul. (Mândrilă)

² Steregoaie – plantă veninoasă

³ Scupi – a scuipa

ȚIGANIADA

Încă Bobul vorba nu fârșisă,
Când Ciormoiu ciurariu așa-i zisă¹:

6

„Iar mușcă-ți și tu ha limbă, o Boabe!
Nu te acăța dă oameni dă omenie
Ca scaiu dă oi. Au doară la scoabe
Făurim aici dă a ta meșterie?
Mișelule ce ești, dă Ț-ai ținea gura
Și Ț-ai spăla dă pă față zgura!“

7

„Dar tu cine ești? – mănios strigă
Burda fierariul cu piica mare;
Adecă râde Ciormoniu dă obsigă²,
Cum râde căzanul dă căldare,
Sau ca și dracu dă porumbele³
Fiind el mai negru decât ele.

8

Dracu mai văzu ciurariu cu minte!
Și vedeți-l cum să născocoară⁴,

¹ Împărechieri sunt aceste, ce să tâmplă la toate sfaturile grămăzitei gloate; precum s-arată, Bobul au fost de partea lui Tandaler și de aceia defaimă așa pe Goleman, care încă să îmbulzea la întietime. (Politicos)

a) Zice Bobul că mai bine va [să se închine] celui mai mic muntean decât lui Goleman. Acest cuvânt au făcut și la noi acum de n-avem domni de ai niștri, ci străini; căci așa zicea și boierii noștri odată, și pentru ca să nu fie și alții din neam, au dat voie turcilor să puie pe străini. (Criticos)

² Obsigă – iarbă care crește printre semănături.

³ Porumbele – fructele negre-albăstriei ale porumbarului

⁴ Născocori – a se fuduli

Ion Budai-Deleanu

Ca când ar îmbuca tot plăcinte
 Ș-ar screme tot aur și comoară!“
De aci mersă ca pârjolul sfada
Și să rășchiră în toată grămada¹.

9

Împărechieri dederă a să face;
 Unul pe altul a mustrare începe.
Niciunul vra să asculte cu pace
 Și tocmai ca nește fieri surepe
Răpștind² merg și să scoală pe sine.
Ar mușca, dară nu știu pe cine.

10

Urgia văzând aceste, bate
 În palme: „Bravo, țigănie!...“
Și zice Războiului: „O, frate,
 Acu deacă vrei, fă-ți o șozie³
Și te arată la țigani în pripă,
Să vezi cum or purcede în răsipă.“

11

Iară cumplitul Război îndată
 Sare în cotigă, spre țigani pleacă

¹ Din ce, din ce merge mai gros! Adecă Ciormoiu zice Bobului să tacă, să nu să prinză de oameni de omenie, ca și cum să prinde scaiu de lână, apoi îl înjură, zucând că la sfatul ce are să fie nu să făuresc scoabe, la care Burda doară are precepere, însă aici să fac alte lucruri, de care tu nu înțelegi. Burda, fiind și el fierariu, să scoală pe Ciormoiu și ia prilej de bajocură din numele lui, zicând: „Dar tu cine ești, Ciormoiu, și răzi de obsigă, cum râde dracu de porumbele negre, fiind el mai negru decât ele?“

² Răpști - a murmura

³ Șozie - poznă, farsă

ȚIGANIADA

Cu toată curtea sa înfricoșată.
Sufflă în bucin de trei ori și iacă!
Spaima cu Frica merg călăuze,
Și răci Fiori tremurând în buze.¹

12

După dânse, cu capete o mie
Ș-o mie de mâni, Vrajba pornește
Având Pizma dușmană soție;
Dârzia cai buiestri înțețește,
Pe lângă cotigă mergând saltă
Jacul² cu Preda ș-Îzbânda naltă.

13

Cazna, Răutatea necăită,
Sâla și Cruzia neîndurată,
Vrăjmășia cu arma ascuțită,
Șugubina³ cu haina cruntată;
După aceste și Moartea obidată⁴,
Cu mii de Chinuri împresurată.

¹ Zice poetul că Urgia oblicind aceste, auzis cătră Războiu să meargă cătră țigani, să li se arete. Războiul, ascultând, îndată sări în cotigă (adecă car de oaste, pecum avea cei de demult viteji) și sufflă de trei ori în bucinul său groaznic, și curtea lui îndată să porni. Întii înaintea Războiului, ca călăuză, merge Spaima și Frica și Fiorile tremurând. (M. Perea)

a) Eu toate aceste nu înțăleg! Cum poate războiu să suffe în bucin ca ș-un om! (Idiotiseanu)

b) Eu încă nu înțeleg, vere! (Onochefalos)

² Jac - jaf, pradă; a lăsa de jac: a lăsa pradă, a părăsi

³ Șugubină - nelegiuire; amendă (pentru răscumpărarea unei crime)

⁴ Obidat - mahnit

Ion Budai-Deleanu

14

Războiul stropit cu negru sânge
Răgni, și suliță ucigătoare
Cu care șireaguri întregi frânge
Arată țiganelor ciopoare¹,
Trecând pe lângă ele mereu,
Cu tot groaznicul alaiul său.²

15

După dânsul Vaietele amare
Și Tânga cu Plânsurile mere;
Blăstămul cu limbă otrăvitoare,
Jelea, Gemetul fără putere,
Suspinele abia răsuflătoare
Cu Grija d-inimă rozătoare.

16

Deznădăjduirea în dinți scârșnește,
Năcazul frângând mânilor plânge,
Lipsa caută, nimic nu găsește,
Iar Căința în lacrimi să stânge,
Stremțoasa Sărăcie suspină,
Golătatea de toți să rușină.

17

O! maice, neveste și fecioare,
Pe la care s-a tâmpla să treacă
Aceștea, cât amar și plânsoare

¹ Ciopor - ceată

² După Fiori - zice poetul - tot înaintea Războiului, mersă și Vrajba, care avea o mie de mâni și o mie de capete, luând Pisma cu sine; Dârzia era mânând caii Războiului cei buiestri; apoi, pe lângă Războiu mergând, sălta Jacul și Prada cu Izbânda naltă. (M. Perea)

ȚIGANIADA

V-așteaptă! O, săracă țigănie!
Cum te turburași toată la minte,
Când văzuși Războiul denainte!¹

18

Atunci Tandaler, ce la domnie
De mult căsca² și de jumătate
O și îmbucasă, strigă cu mânie:
„Soiu dă câne! Laie blăstămată!
Până când tu tot dă capu tău
Vei îmbla și fără Dumnezeu?

19

Iacă vă zic ha mai dă pă urmă:
Așa să tăceți ca peștii în apă!
Că dacă oi sâmți că mă mai curmă
Cineva în vorbă ș-un cuvânt scapă
Din gura lui ha nerușinată,
Îmbe i-oi zdrobi fălcile îndată.

20

Nește mișei făcători dă ciure,
Lăieți și mâncători de mortăciune
Încă și pă hăi cinstiți să înjure!
Așteptați numa, că acum v-oi pune

¹ Iar după Războiu - zise - mergea Vaietele și Tânga cu Plânsurile, apoi Blăstămul, Jelea și Gemetul cu Suspinele și cu Grija; după aceste, mergea, tot după carul Războiului, Dejnădăjduirea, Năcazul și Lipsa; în urmă: Căința, Sărăcia și Golătatea. (M. Perea)

a) Aceste toate să înțeleg alegoricește; adică, va să zică poetul, aceste sunt urmările războiului, care poetul toate le-au zugrăvit după regulile poesiei. (Musofilos)

² Căsca - (figurat) a râvni

Ion Budai-Deleanu

Căpăstru în cap și zăbele în gură,
Și veți juca pe altă zicătură.¹

21

„Hăi, măi! Cine-ți dede aha putere -
Sfârcul strigă de după spate -
Să ne batjocorești, Tandalere,
Așa prost și fără dă dreptate?
Că n-au sosit încă aha clipită
Ca să cerem de la tine pită.

22

Ne rugăm foarte mării-tale
Să-ți mai cruți ha trufă timpurie
Ș-apregimea ha fără de cale,
Că încă nu ești domn în țigănie!
Și nice vei hi, te poți încrede;
În zădar pofta ți să răpede!“

23

Auzind această defăimare,
Lui Tandaler scăpă suferința;
Denaintea toatei adunare
Să întoarsă și din toată sâlința
O palmă așa-i repezi de amară,
Cât să învârti ș-ochi-i scânteiară².

24

„Na, Sfârcule, zisă, ahasta-ți hie
Până ună-altă dă învățatură;

¹ Iacă că acum era toți înfocați și să turburără țigani; să vede că mai vârtos gloata cea mai de pe urmă, adecă goleții și lăieții, să învrăjbisă și cu dânșii să împreunasă și ciurarii. (Criticos)

² Adecă Sfârcul să învârti. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Iar când oi ajunge la domnie,
Nu-ți va rămânea niciun dinte în gură!“
Nu-și fârși Tandaler vorba bine,
Când și lui o palmă iacă-i vine

25

De la Cârlig, nepot de frate
A lui Drăghici. Tandaler s-întoarsă
Să vadă cine cutează a-l bate,
Când unul din gloată așa-l ștearsă
Cu un fuș¹ pe ceafă de tare,
Cât îi porni sângele pe nare.

26

Aurariul amețit nu mai caută
Cine l-au lovit, cidă pe întreg
Și împinge mulțimea întărâtată,
Sâlind să iasă afară din zbeg²
Care împrejurul lui s-adunase
Și să scape sănătos acasă³.

27

Musă, care ai fost la bătălie
Și știi toate decât toți mai bine,
Spune faptele de vitejie.
Care s-au tâmpinat și cu cine,
Care pe care tăind ucisă
Și la țara morților trimisă.

¹ Fușt - bătă

² Zbeg - învâlmășeală

³ Ei! bine zisă blăstămata Urgie! Că iaca bătaia gata. (Simplițian)

28

Tandaler oblicind că nu-i șagă
Și ciurarii vor să-l împresoare,
Pusă mâna pe cioarsă să o tragă:
Dar tocma când era la strâmtoare,
Cărăbuș zlătariul i-o furasă
Și viteazul spăimântat rămasă.

29

Spre norocul său un ciolan vede
Zăcând pe pământ, de moartă vită.
Iute-l rădică și să răpede
Între ciurărimea grămadită,
Și pe unde merge, cutrupește,
Ucide, prăvale și rănește¹.

30

Cum oarecând jidovul prea tare
Cu măsaua de asin filisteană
Oaste împrăștie, morții amare
Dând multe mii, așa întru țigana
Gloată mănios Tandaler face,
Dând, hărțuind încolea ș-ncoace.

31

Întii lui Lăpăduș capul sparsă,
Apoi lui Mugurel falca dreaptă

¹ Tandaler văzând că nu-i șagă, căci, precum să vede, era în mijlocul ciurariilor, vru să-și scoată sabia, însă fiind el la strâmtoare, Cărăbuș i-o furasă; deci căutând încoace și încoale, văzu un ciolan de cal și luând acela în mână începu a da în toate părțile în gloată. (M. Perea)
a) Învățatul Talalău spune la însemnările sale că osul acela de dobitoac până în vremile lui să afla la mănăstirea de la Cioara; și de pe copită să cunoștea că au fost un picior de cal. (Erudițian)

ȚIGANIADA

O făcu strâmbă, de-acolea ștearsă
Nasu lui Șoșoi și iar aiaptă¹
Ciolanul cumplit tocma în urechie
Lui Aordel cel de viță vechie.

32

Dar cu toate aceste nu poate
Printre mulțime prejur bulzită
Încai la cetașii săi străbate.
Iar gloata din ce, din ce să învită,
Unii bat, alții stau, iar alții scapă,
Ceia vor la bătaie să încapă².

33

Într-acea iacă repezit vine
Muțu într-ajutoriu cu doisprăzece
Cei mai voinici, că-i spusese oricine
Cum că fac pe Tandaler tot flece³.
Aceștea sosind rupsără a bate
Păn' făcură voivodului spate.

34

Însă și Goleman pe cărare
Le aleargă, într-armat ca la bătaie,
Purtând o furcă de șatră mare;
Și după dânsul proaspăta laie,
Ce, sosind, mult nu socotește,
Ci dă pe întreg, cum i să lovește.

¹ Aiapta – a repezi, a azvârli

² Adecă va să zică, ca și oarecând Samson cu măsaua de măgariu ucisă trii mii de filiteni, așa Tandaler cu piciorul cel de cal pe mulți foarte omorî; apoi numără pe câți au ucis. (M. Perea)

³ Fleacă – în expresia: *a face pe cineva fleacă* = a-l face piftie

35

Lui Ganafir, pe creștet prăjina
Căzând, îi face tot capul fleacă;
Rumpe lui Băluț din umeri mâna,
Iar Muțului frânge cioarsă în teacă;
Lui Colbeiu zdrobește dinții în gură.
Câte poate face o lovitură!...¹

36

De-aci rădicând furca cumplită
Vede pe Bratul voinic că vine
Cu ceata lui Tandaler voinică;
Acestui acum el drumul ține
Și-l nimerește tocma la tâmplă,
Unde grabnică moarte să tâmplă.

37

Tandaler văzând trista cădere
A Bratului, într-acolo pleacă,
Căci inima lui izbândă cere,
Și învârtind ciolanul cel de vacă,
L-aruncă și pe vrăjmaș lovește
Pe unde neagra mustață-i crește.

38

Cade ciurariul ca mort pe spate
Și căzând furca din mână-i pică;
Pământul cu picioarele bate.

¹ Muțul, fiind de ceata lui Tandaler și văzând că voivodul este la strâmtoare, alergă cu doisprezece de ai săi într-ajutoriu; însă Goleman, văzându-i, le merge pe urmă cu alții de ai săi, înarmat cu o furcă de șatră, și sosind nu caută mult, ci dă unde nimerește – și numără poetul pe toți vătămății. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Pe toți atuncea cuprinsă frică
Și îndărăpt să dede fieșcare
Făcând aurariului cărare.¹

39

Cela căzând amețit de minte,
Cesta sare și furca-i apucă
Și răpit de patima fierbinte
Era cap să-i crepe ca ș-o nucă.
De nu l-ar fi năvălit îndată
Ceata ciurarilor bărbătată.

40

Aceștea cu rude împoncișate
Pre viteazul aurariu săriră.
Aici să vezi capete crepate!
Amândoao acum să înoțărără
Părțile și acum depreună
Toată tabăra în arme s-adună.

41

Muierile fără învălitoare
Aleargă; copilele fricoase,
Trămurând din cap până în picioare,
Îmblă ca ș-oile spărioase
Rătăcindu-să încoala și încoace
Și nu știu de spaimă ce vor face.²

¹ Într-acea vede Goleman pe Bratu aurariu venind cu ceata lui Tandaler; acestui viind Goleman aproape, îl lovește tocma în tâmplă și Bratul căzu mort; care văzând Tandaler, zvârli cu piciorul de cal și nimeri pe Goleman din gios de nas, care îndată căzu amețit și furca-i pică din mână și toți să spăriară. (M. Perea)

² Până Goleman zace amețit și cetașii spăriați feriră, Tandaler să repezi și apucă furca de șatră, și vru cu aceaua să lovească încă o

Ion Budai-Deleanu

42

Bărbații sosind, nu căuta în cine
Să deie, ci da de toată parte,
În toți cei de cetele străine.
Așa dete Vârlan negrii moarte
Pe Neagu lingurariu; așa Gogul
Pe Burda și Pleșca șontorogul.

43

Toți acu de arme s-apucasă;
Numa Parpangel, de lina pace
Iubitoriu, ce nu să mestecasă
La niciun sfat, privește și tace,
Socotind eu cetașii să iasă
Din ciorobor¹ și să meargă acasă.

44

Face semn cătră ai săi să purceadă
După dânsul și pleacă înainte,
Vrând să meargă la Romica dragă;
Dar în cărare-i stau răgăminte²
De lăieți și goleți într-armate,
Socotindu-să pe cine ar bate.³

dată pe Goleman care zăcea; dar îmbărbătându-să cetașii lui, îl ocrotiră. De-aci apoi să înfierbântă de îmbe părțile bătaia, căci mai toată tabăra în arme alerga, cu muieri și copile împreună. (M. Perea)

¹ Ciorobor – gălăgie; ciorovăială

² Răgământ – regiment, ceată

³ Toți – zice poetul – acum era mestecați în bătaie, numa Parpangel cu ai săi, fiind deoparte, nu să mesteca, precum și la niciun sfat a lor să mestecasă. Deci văzând acea turburare, făcu semn cătră ai săi să meargă de aci. (M. Perea)

a) Minunat mi s-au părut că Parpangel, după ce să sfădișă cu Tandaler, la niciun sfat a țiganilor n-au găsit nimic; deci am căutat

ȚIGANIADA

45

Corcodel voivodul era la frunte
Vrând a sa noduroasă măciucă
De corn cu sânge și el s-o crunte¹
De tânărul Parpangel s-apucă;
Înflă să deie, dar cestui nu-i pasă,
Căci cu mult mai nainte să înflasă

46

Și zvârli buzduganul de aramă
Așa cu năpraznă, tocmai în frunte,
Cât îi făcu crierii în cap tot zamă,
Iar Corcodel căzând, ca ș-un munte
Sună, când năroit să prăvale
Și de-aproapea cutremură vale.

47

Zlătariu mândru de ceastă izbândă,
Căutând la mort, grăi: „Corcodele,
Aceasta-i pă tine o dreaptă osândă
Pentr-atâte nedreptăți și rele!
Rău ți-ai aruncat cu bobii foarte,
Când însuși nu știauși de a ta soarte!“

48

Dup-aceasta el pornește iară
Cu cetașii săi, prin gloate
De lăieți și goleți tăindu-să afară;

anume în sămănările lui Talalău și am aflat pricina. Zice adecă acel preînvățat că el numa pe ascuns cu cei mai bătrâni sfătuiua și cum că să știe de bună samă că din sfatul lui au fost și soborul învățașilor orânduind, care să sfătuiască ca să nu facă țiganiile stăpânie monarhică, temându-să ca să nu ajungă Tandaler la domnie. (Eruđițian)

¹ Crunta - a umple de sânge

Ion Budai-Deleanu

Dar nu-i cu putință a străbate,
Că de toată partea cu năvala
Golățimea pe dânsul să scoală.

49

Și măcar că nu vra să aibă parte
La războiu, pentru că rău îi pare
Și necuvios a face moarte
În soiul său și atâta stricare.
Ci în zădar, că întărâtata laie
Nu caută, ci urnește, dă și taie!

50

Pietrile vin pe dânsul ca ploaie,
Mulți voinici a lui căzută
De a goleților măciuci și maie,
Când voinicul aminte-și adusă
De armătura sa și vitejie
Ce făcuse în turci pe cea câmpie¹.

51

Deci, lucindu-și sabia din teacă,
Strigă cătră ai săi cu bizuință:
„După mine, copii! Oricum să placă

¹ Deci - spune mai încolo poetul - că tocma când era să meargă Parpangel cu ai săi, sosând Corcodel cu răgămintele de goleți, îi ținu drumul și cu măciucă ce avea să găta să-i deie în cap, dar Parpangel, oblicind mai înainte ce va să facă Corcodel, zvârli cu buzduganul și-l nimeri tocma în frunte și-i frânsă capul. Și iară începu a merge cu ai săi, dar în zădar, căci laia toată năvălește pe dânsul și pe ceata lui și acum foarte pe mulți ucisese; deci măcar că Parpangel să scârbea a face moarte în soiul său, tot în urmă fu silit a să apăra.

ȚIGANIADA

Lui Dumnezeu pentru biruință.
Încăi s-arătăm cestor calici
Că nu suntem pui dă potârnici!“

52

Asta zicând, sare cu iuțime
Și întorcând sabia vitejește,
Unde-i cea mai deasă golățime
Acolo dă, taie și lovește
Nasuri, mâni, urechi, capete o sută
Picară zburate într-o minută.

53

Cetașii lui îmbărbătați încă
Fac minuni de vitejie în gloata
Protivnică; gemere adâncă
Și vaiet s-aude, pe unde ceata
Voinică merge tăind în goleți
Ca și în cucute sau ciuciuleți¹.

54

Muierile cu copii în spate,
Văzându-să de bărbați rămase,
Aleargă și ele ca turbate;
Și ca nește furii nemiloase,
Luându-și copiii de picioare,
Dau cu dâșii în sabii și topoare.

¹ Și aducându-și aminte de armele sale (de la Argineanul), scoasă sabia și strigă cătră ai săi să meargă după dânsul și foarte mulți dintru goleți taie; iară ceata lui, prin aceasta îmbărbătată, face minuni de vitejie. (M. Perea)

a) Ciuciuleți este un feliu de bureți ce cresc pe lemne. (Filologos)

55

Dar a lui Corcodel, cea mai crudă
Dintru toate maicele, muiere
Groaznică, pildă, lăasă de ciudă
Și de femeiască neputere,
Zvârlindu-și pruncul său mititel
Drept în obrazul lui Parpangel

56

Și zăcând: „Na, mâncă-ți-l, o câne,
Dacă-i mâncași pă dragul tătucă!“
Bunul voivod ș-uitasă de sine
Și părea că vede o nălucă.
Răsturnat de-a lungul pe pământ,
Trezindu-să și cu nasu frânt¹.

57

Această tâmplare neașteptată
Iară dezarmă toată mânia;
Și fiind ordia împrăștiată
De lăieți și goleți pe câmpie,
Să trasă cu ai săi din toiu afară
La corturi, scârbit de atâta ocară.

58

Într-acea Găvan pe Ghițu-l omoară,
Cocoloș pe Titirez dăculă²,

¹ Iar muierele goleților a căroră bărbați căzusă în bătaie, alergând, zvârlea cu copiii mici în cetașii lui Parpangel; a lui Corcodel muiere, cea mai cumplită de toate, zvârli al său copil tocma în obrazul lui Parpangel; Parpangel să răsturnă și-i părea o nălucă văzându-să zăcând și cu nasul frânt. (M. Perea)

² Dăcula - a deșela, a snopi în bătaie

ȚIGANIADA

Coastea lui Zăgan capul zboară;
Iar Peperig a Dodii căciulă
Taie în doao și capu-i despică
Din creștet până în tufosa piică.

59

Parnavel cu sulița ascuțită
Străpunsă pe Corbea în gemănare,
Și de nu era punga încrețită
Pătrundea-i fierul până în spinare;
Dar totuși, răsturnându-l pe o dungă,
Îi zdrobi toată cremenea în pungă¹.

60

Mândrea pe Ciuntul de barbă trage,
Năsturel pe Dondu flocăiește;
Iar ca ș-un juncan Dragosin rage
Și cu dinții beliți elențănește.
Căci Sperlea îi zburasă nasul în doao
Și mustețe cu buzele amândoao.

61

Ghiolban încă dede să deie
În Căcâcea cu o bardă lată,
Iar cela aruncând o bebeie
Îl tocă tocma în gura căscată.
S-așa-i fu de crudă lovitură,
Cât îi zdrobi toți dinții din gură.

¹ Această tâmplare desmănie pe Parpangel și, fiindcă acum laia să
împrăștiată, ieși cu ai săi din câmpul de bătaie și mersă acasă. De-aci
spune poetul care pe care au mai tăiat; în urmă zice că Parnavel cu
(sulița) străpunsă pe Corbea tocma între picioare și, de n-ar fi dat
sulița de pungă în care era nește cremene, i-ar fi străpuns sulița până
în spinare; dar așa numai cât i-au zdrobit cremenea. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

62

Într-acea Tandaler de altă parte
Hărțuind cu ceata sa voinică,
Făcea întru căldărari mare moarte,
De mâna lui mulți tari voinici pică;
Căci văzându-să fără scăpare,
Ca turbat așa răgni de tare¹.

63

Ș-așa lovi împrejur cu pârlita
Furcă de cort peste țigănime,
Cât șapte căzură într-o clipită
Prăvăliți. Și nu cuteză nime
Mai mult să-i steie nainte; iară
El unde dă, prăvale ș-omoară.

64

De furca lui năpraznică cade
Țântea, făcătoriu ales de inele,
Și Chifor, ce știa bine rade,
Cum și tu, tinere Viorele,
Ce dulce cântai cu viers măiestru;
Cad apoi și Gârdea, Mircea, Sestru.

65

Șoldea, Iencuț, Barbu și cu Nuțul,
Covrig, Mozoc, Bambu și Ciurilă.
Corneiu, Cârlig, Sperlea ș-apoi Huțul,
Toți aceștia, loviți fără milă.

¹ Poetul pe rând povestește minunata bătaie și tăieturile ciudate. Într-acea până alții într-alte părți să bătea. Tandaler cu ceata sa să bătea pe moarte, nevăzând nicio scăpare dintru îmbulzală, căci mai toată țigănimea pre dânsul năvălisă. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Să fârșiră cu moarte păgână
De a lui Tandaler groaznică mână¹.

66

Însă de altă lature s-aude
Mare vaiet, zarvă și strigare:
Aurarii acolo era în trude.
Căci acum și cetele căldărare,
Ajungând cu goleții, de toată
Partea-i împresurasă roată.

66²

Cercea, voinic aurariu, aice
Hărțuiește cu multă virtute;
Dar o mulțime i să pune în price
Dintru lăieți de mai multe sute,
Păn' ce să trezește mai pe urmă
Închis giur împregiur cu a sa ceată.

67

Atunci cătră cetașii săi strigă:
„Ochii închiși, măi! Și dați pe moarte
Cruciș, în curmeziș și cărigă³!“
Iar cetașii începură a da foarte,

¹ Tandaler cu furca de cort, ce o apucasă de la Goleman, prăpădi foarte mulți, pe carii pe nume îi spune poetul. (M. Perea)

a) Dar de unde știe el numele tuturor, fiindcă poetul n-au fost de față la Bătaie! (Idiotiseanul)

b) Așa au aflat scris la izvod. (Onochefalos)

c) Poetul a știut de-acolo de unde au știut și Omer, care încă n-au fost de față la bătaia de la Troada. (P. Mustrul ot Puntureni)

² Eroare de numerotare în manuscrisul original

³ Cărigă - roată (adverbial), rotiș

Ion Budai-Deleanu

Cu ochii închiși mergând nainte,
Tăind în lăieți ca și în plăcinte¹.

68

Tandaler precepu, văzând aceasta,
Că ceata lui s-află la strâmtoare
Și aruncând acum arma sa proastă
Apucă nește arme mai ușoare,
Care Stanciul din cort îi adusă
Și cu ele spre ajutoriu să dusă.

69

Încă nu mersese jumătate
De cărare, când Bălăban iacă
Acuma-i sosisă după spate
Și vra să-l tundă în ceafa săracă
Cu un greu baros, ce pe astă vreme
Trei rădicându-l încă s-ar screme.

70

Tandaler oblicind, scut întinse
Și sprijini groaznica lovită.
Dar în bucăți scutul i să frânsă;
Da' nu rămasă lucru într-atâta,
Ci și chivăra lui voinicească
Pe frunte-i să pluști ca ș-o broască.²

¹ Păn' Tandaler cu partea de cetașii săi să bătea de o lature, de altă lature goleții închisese pe Cercea aurariul, care, văzându-să la primejdie, strigă cătră ai săi să deie pe moarte! Iară cetașii închizând ochii tăia în goleți, ca și cum ar tăia cineva în plăcinte. (M. Perea)

² Atunci Tandaler precepu că ceata lui este la strâmtoare și plecă într-acolo spre ajutoriu; dar nu mersese jumătate cale, când Bălăban îi sosește după spate cu un baros ce era așa de mare și greu, pe care pe vremile aceste nice trei nu l-ar fi putut rădica. Dar

ȚIGANIADA

71

Nasu îi fumă și ochi-i scânteiară,
Și apucându-l de cap amețală,
Căzu pe un picior; dar venind iară
La sineși, de zios să scoală
Și lucind agera săbioară
Lui Bălăban urechiuș-a-i zboară.

72

Apoi lăturiș trăgând lovita,
Îl nimeri tocma între fălci, unde
Măcinează măselele pita;
Până la os fierrul crud pătrunde,
Iară lui Bălăban tăietura
Până la os fierrul crud pătrunde,

73

Vra bietul atunci ceva să zică,
Dar numa lolotă¹ neînțăleasă
S-aude; căci limba nu-i răspică
Niciun cuvânt cu vreo noimă aleasă,
Fiindu-i toată falca deschisă,
Atunci Tandaler cu fală-i zisă²:

Tandaler, oblicindu-l, să sprijini cu scutul (paveza), dar așa fu lovită de groaznică, cât totul îi frânsă și-i pluști chivăra naltă pe frunte. (M. Perea)

¹ Lolotă – bolboroseală

² Măcar că lovitura fu oprită în scut și în chivără, tot așa fu de cumplită, cât îl ameți pe Tandaler și căzu pe un picior; iar curând trezându-să, lucind sabia lui Bălăban urechea-i taie și rădicând sabia, lăturiș tăind, nimeri pe Bălăban între fălci și-i spintecă falca de la urechie până în gură. Bălăban, săracu, era să strige, dar nu putea să grăiască. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

74

„Mergi, Bălăbane, acum ș-îți ajungă
Lauda, că lui Tandaler în față
Cutezași a sta!“... De aci s-alungă
Și lui Petcu cel cu barba creață,
Ce asupra lui vine cu zăpraznă,
Nasul tăindu-i, îl face de caznă.

75

Lui Burla apoi, care cu măciuca
Ferecată la dânsul străbate,
Într-o lovită, o mână ș-o bucă
Taie; și nici caută, nici s-abate,
Căci vede pe Cucavel de o parte
Făcând între aurari mare moarte.

76

Deci într-acolo rapede aleargă,
Iar Purdea din ochi și de pe față
Sămuindu-l, trămură ca ș-o vargă
Pentru a lui bun Cucavel viață;
Și Bumbului ce era cu dâns
Așa zisă cu lacrimi și plâns¹:

77

„Vezi, Bumbule, Tandaler unde
Năzuiește ș-unde izbânda-l trage,
Dar dă cumva el va pătrunde,

¹ După ce Tandaler așa căzni pe Bălăban, încă-l înjură și-l batjocorește, zicând: „Mergi acum, Bălăbane, că destulă laudă vei avea cu aceasta, că ai cutezat a sta la războiu cu mine“... De-acia merge mai încolo și mai taie oarecâtva: apoi văzând pe Cucavel că face vitejie între aurari, pleacă într-acolo; iară Purdea văzu bine încâtro vra să meargă Tandaler și cu totul tremură de frică și grăi cătră Bumul. (M. Perea)

ȚIGANIADA

Zieul că va curma zilele drage.
Lui Cucavel, cum și altora fece.
Și moartea cumplită nu-l va trece!

78

Dar ian iscusește¹ ceva în tine
Să împiedecăm ahasă tâmplare,
Căci almintere nu rămâne
Niciunul întreg dă vătămare;
Și pân' sta Tandaler pă picioare
Noi nu vom scăpa de la strâmtoare.

79

Mi-aduc aminte, Bumbule, că odată
Răsturnași pe unul și mai tare
Decât Tandaler; iar astă-dată
Tu numa că-ți vei face un mare
Nume, dar țigănia toată
Mulțămită-ți va da și plată.²

80

Bumbul suspind: „O! Purde iubite!
Grăi – dă aș hi ș-acum în vârstă
Ahaia, când pă Zăgan, ce întriite
Puteri avea, luptai și pă Cârsta
Trântii dă hainele îi crepară,
N-aș suferi eu ahasă ocară!

¹ Iscusi – a născoci

² Ian caută, Bumbule, că Tandaler va să străbată la Cucavel și, de va ajunge acolo, zieu că-l ucide. Dar ian iscusește ceva să împiedecăm astă tâmplare, că almintre nu rămâne niciunul întreg de Tandaler. Îmi aduc aminte, Bumbule, că odinioară răsturnași pe unul ce era mai tare decât Tandaler. De vei face asta dară, să știi că numa că-ți vei face un nume mare, dar vei avea și mulțămită de la țigănie. (M. Perea)

Ion Budai-Deleanu

81

Dară s-au sfârșit zilele ahele
Și cu dânse vârtutea săracă,
Lăsându-mi slăbăciune și jele,
Una ș-alta a bătrânii ortacă!
Însă orice a fi, face-voi cercare
Facă apoi norocul cum îi pare!“

82

Aceste zicând, trupu-și îndreaptă,
Să scutură și tinzându-și brață
Cearcă-și, mai cu stânga, mai cu dreapta,
Putere; și pare că să învață.
Apoi ca când cevași s-ar încrede,
Hotărât spre Tandaler purcede.¹

83

Ca lupoiaia bătrână vicleană
Când vede un taur fără pază,
Mugând, buiecind² într-o poiană,
A-l năvăli fățâș nu cutează,
Ci pe ascuns, prin tufe urmându-i, caută
Cum să deie pe dânsul neașteptată,

¹ Bumbul răspunde suspinând: Să fiu în vârsta aceeaia, cum eram când luptai pe Zăgan, care avea o putere ca trei oameni împreună, și trântii pe Cârsta așa tare, cât și hainele pe dânsul crepară, n-aș suferi să facă Tandaler de aceste; dar acuma sunt bătrân și slab. Însă oricum a fi, oi cerca. Și zicând, să scutură și-și întinde mâinile cercându-și puterea; apoi părându-i că încă are ceva nedejde, merge asupra lui Tandaler. (M. Perea)

² Buieci - a zburda cu turbare

ȚIGANIADA

84

Cela coarne fluturând aleargă,
La tot mușunoiul să întărită
Și vra din rădăcină să-l spargă,
Împrăște țărâna cu copită
Și coarne, uitându-și cu tot de sine
Pân' lupoaia dândărăpt îl ține,

85

Așa Bumbul pe departe urmează
Vrăjmașului, clipita dorită
Așteptând, ca zăpăcit să-l vază,
Să-i deie răsplată cuvinită,
Făcându-l tuturor de măscară
Pentr-atâte morți ș-atâtă ocară¹.

86

Tandaler pe mulți morții dedusă,
Nice-i mai sta cineva împotrivă.
Nenorocul în cale-i adusă
Pe Buta cel cu minte ponivă²,
Cărui aurariul mândru strigă:
„Feri! de ți-i să mai mânci mămăligă!“

87

Atunci Bumbul denapoi sosește
Și chibzuindu-și treaba sa bine,

¹ Aici poetul asimăna pe Bumbul cu o lupoaie bătrână, iar pe Tandaler cu un taur buiac (*buiac* - furios, n.red.), care într-o poiană fiind aleargă mugând și la tot mușunoiu s-abată și îl sparge cu coarne și cu picioare; iar Bumbu merge pe ascuns în urma lui ca și lupoaie, așteptând prilejul și când nice nu gândește atuncea-l apucă. (M. Perea)

² Poniv - chior (în sens figurat)

Ion Budai-Deleanu

Din toată sâla să răpezește
 Pitindu-să cu capul, și vine
Lui Tandaler tocma între picioare,
Dându-i o cumplită berbecare.

88

Viteazul să răsturnă pe spate,
 Iară Purdea strigă în gura mare:
„Dați acum, fraților, pe apucate,
 Că iacă zace. Tandaler cel tare!“
Și așa-l tocă cu ciocanu în frunte
Cât îl porniră lacreme crunte¹.

89

Viteazul, cea mai de pe urmă putere
 Culegând în sine, să rădică,
Dar vârtutea din trup îi pierde
 Și iar îndărăpt la pământ pică:
Atunci lovituri nenumărate
Vin pe el de prăjini ferecate.

90

Capul lui mai mult nu să cunoaște:
 Și totuși mânia neînsătată
Nu să poate îndeajuns a să paște.
 Păn' sosește a lui Voinică ceată;

¹ Într-acea Tandaler pe mulți acum morții dedusă, când iacă, mergând spre Cucavel, Buta, un țigan nebunatic, îi stă înaintea, cătră care el strigă să să deia în laturi, căci nu voia cu dânsul s-aibă treabă. Tocma atunci când Tandaler stătu și grăia cătră Buta, Bumbul de departe se repezi pitindu-și capul și buci dindărept așa de tare pe Tandaler, cât îl răsturnă. Purdea, ce era gata la aceasta, îl lovi cu ciocanul în frunte, iar pe Tandaler îl porniră lacreme crunte, adecă îi ieși sânge în ochi, și strigă la cei alalți să deie.

ȚIGANIADA

Atunci trupul tot zdrobit ei lasă,
Voioși de astă biruință aleasă.

91

Doară aci s-așăța și mai mare
Vrajbă, de nu-i despărțea făr' veste
O minunată foarte tâmplare -
Așa în cronică aflai, ș-așa este -
Adecă o înviforată fortună
De cele ce fulgeră și tună¹.

92

Spun că multe fulgere loviră
Între țigani învrăjbiți! Dar fie
Măcar cum, destul că mulți periră
Într-acea zi din oastea murgie².
Și toți țigani de aci, prin țară
Pribegind, iară să împrăștiară.

93

Așa trebile sta în iastă gioasă
Lume a noastră pe pământ, când, iacă,
Din nălțimea cea mai luminoasă,
Ce raze nemuritoare o îmbracă,
Din tronul său mai sus de stele
Vecinicul împărat privi la ele!...

¹ Tandaler, sâlindu-și cea mai de pe urmă putere, dede să să rădice, dar toată puterea acum îi să fărșisă și iarăși căzu; atunci toți începură a da într-însul cu tot felii de arme, pân-îi făcură capul tot bucățele; și ar fi mai dat încă de nu sosea ceata lui. Poate că atunci să așăța între țigani încă și mai mare bătaie, de n-ar fi început o ploaie cu tunete și fulgere, care i-au împrăștiat, și dintru aceeași sară cari încătru mersă ră prin țări. (M. Perea)

² Murgiu - murg

94

Văzu toate; și ale sale județe
Vecinice rămân păzite bine!
Văzu cetele iadului îndrăznețe
Amețind sufletele creștine;
Văzu păgânele turcești gloate
Fugind din țară și împrăștiate¹.

95

Iar după vecinica hotărâre
Încă turcilor nu le sosisă
Ceasul și vremea cea de perire,
Care le este din vecie scrisă;
Deci lui Gavriil, din sfântul coriu,
Care-i cel mai întâi solitoriu,

96

„Pasă! grăi, cu ceastă poruncă
La Vlad Vodă; arată-i și-l învață
Că în zădar la perire s-aruncă,
Căci hotărât este să mai pață
Norodul lui încă vreme lungă
Jugul turcesc; ș-atâta-i ajungă.“

¹ Acum încheie poetul cântecul și zice: Așa era lucrurile pe pământ când Dumnezeu căută la toate ce să tâmplă pe pământ, și judăcățiile lui vecinice sunt pururea bine păzite. Vede cum turcii fug împrăștiați, dar încă după vecinica lui hotărâre încă nu le venisă ceasul: pentru aceasta, zisă lui Gavriil să meargă să spuie lui Vlad că în zădar este toată sâlința lui! Îngerul, luând pe sine formă de un tânăr ce iese din pruncie, adecă de noao sau zece ani, mersă la Vlad și-i spusă hotărârea vecinicului părinte; care înțelegând-o, să plecă cu totul. (M. Perea)

ȚIGANIADA

97

Așa zisă vecinicul părinte,
Iar Gavriil solitoriu îndată
Mersă țiind poruncile aminte;
Ș-învăscându-să în rază curată,
Luă față asemenea celie
Ce are un tinăr ieșind din pruncie.

98

Zburând apoi în arepi ușoare,
Ceriu cel mai deasupra străbate,
Trece pe lângă stele și soare
Și nicăiri din drum el abate,
Până când la Vlad Vodă sosește
Și cereasca poruncă-i vestește.

99

„Vlade! strigă cereasca solie,
Așa zice făptoriul a toate:
Zădarnică-i a ta măiestrie!
Vecinice hotărâri nemutate
Vor poporul tău încă săfie
Lungă vreme în pagână robie!“

100

Aceste zicând, îngerul purceasă
Ascunzându-să în nuor suptire
Principul înalt, deacă înțăleasă
Solia și sfânta hotărâre,
Căzând pre față îndată să închină
Cu inima înfrântă și creștină¹.

¹ Aceste toate iarăși trebuie să să înțăleagă alegoricește, adecă că Dumnezeu au dat lui Vlad un gând de folos, cum că în zădar pierde

Ion Budai-Deleanu

101

Voios poruncii el să supune.

Pe cei mai încrezuți ai săi cheamă
Și cum să tâmplă pe rând le spune,
Cu mângăioase vorbe-i întramă;
Și defăimând turceasca robie.
Mai bine aleasă a merge în urgie.

102

Mergi sănătos, inimă vitează,

Căci oameni și ceriu îți fu împotrivă!
Poate că va mai luci v-o rază
Și țării tale; însă deopotrivă
Cum au lucit supt tine, n-aștepte,
De nu vra din somn să să deștepte!

103

Iar Brâncovanul, pe care pusese

Vlad povața muntenelor cete
Ce era din toate mai alese,
Să să adune atunci poruncă dete;
Și cătră toți ce era mii zece,
Într-acest chip cuvântare fece¹:

oameni împotriva turcilor, când dintru împotrivirea țării și puțința turcului să poate vedea că Dumnezeu încă n-au hotărât să să scoată țara lui de supt robie. (Musofilos)

¹ Vlad, precum să știe din istoria lui, au purces la Ardeal, unde apoi spun unii că matieș, craiul unguresc, l-ar fi prins și l-ar fi băgat la închisoare în Bălgradul turcesc, unde au murit; alții povestesc că după opt ani iară au întors la domnie și acolo un armaș a lui, mergând cu dânsul la reîmblare, i-au tăiat capul. (Eruđițian)

ȚIGANIADA

104

„O! voinici aleși, soți de arme și frați,
A patriii de pe urmă sprijină,
Numelui turcesc nepreteni jurați!
Încă viiă gloata musulmană,
Încă pradă, dragă țara noastră,
Cruzimea ei nimică nu pastră!

105

Pe domnul viteaz ai săi vândură,
Care fu silit a merge în străini;
Însă mie lăsă învățătura
Să nu vă supuiu turcilor păgâni.¹

106

Pagubă ar fi de a voastră viață,
Pagubă – zisă – și de vârtute
Să răpuneți pentru o șugubeață²
Boierime, suflete vândute;
Ci să cruțați nalta bărbăție
Spre mai bune vremi, de or fi să fie!

107

Vă mulțumesc dar eu, domnul, țara,
Pentru a voastră vitează sâlință.
Mergeți, dragii mei! Fugiți de ocară
Ce așteaptă pe cei fără credință,
Ce s-aruncară la turci în brață!
Lăsați, după vredniciei să pață.“

¹ Strofa aceasta nu are decât patru versuri (n.red.)

² Șugubăț – desfrânat, nelegiuit

Ion Budai-Deleanu

108

Așa zâcând cu lacrimi pe față,
Cuvânt-ii închisă amara jele;
Iar în oastea vitează, îndrăzneată,
Nu s-auzea făr' suspinuri grele.
Toți în adâncă era tăcere.
Nădușându-și amara durere,

109

Când din șireaguri ieși cu îndrăzneală
Romândor înainte și stete,
Împregiur cătând fără sfială.
Și sămn că va să grăiască dete,
Romândor viteaz cu fire isteată
Ca Mart la războiu, ca ș-Amor în față.

110

Însă atunci părea că-i scânteiază
Ochii, grăind așa cătră cete:
„Oastea lui Vlad, adecă vitează,
Războiu a face acum va să încete?
Iar turcii vor merge cu pofală
Râzându-și de a noastră neîndrăzneală?

111

La atâta adecă țara ne ajunsă
Să-și vază muieri, maice, copile
Roabe la turci, în saraiu ascunse?
Iar fii și părinții de zile
Făcuți musulmani sau puși la robie?
Ah! voinici, aceasta să nu fie!

ȚIGANIADA

112

Nu fie! păn' suntem în viață!...
Să nu să zică vreodinioară
Că trăind noi și într-a noastră față
Vrăjmașul ne robi dulcea țară;
Că oastea lui Vlad întreagă ș-armată
Patria-și lăsă la turci argată!

113

Ș-unde-ți merge răsipiți în lume
Făr' patrie, casă, fără hrană?
Ah! cel mai amar, ba și făr' nume
Purtând cu voi vecinică prihană!
Nu, dragi voinici! Ori la slobozie,
Ori la moarte drumul să ne fie!

114

Și deacă-i hotărât din vecie
Patria să cază fără vină,
Aceaiași soarte ș-a noastră fie;
Un mormânt ne-astupe ș-o țărină!
Vrăjmașului alta nu rămână
Făr' pământul și slava română!“

115

Romândor fârșind, răpști mulțimea,
Ș-un gomot din șireag în șireag
Mersă crescând; iară călărimea
Dezvoalsă¹ îndată alb-verdele steag:
„Du-ne – strâgând – măcar în ce parte,
Ori la slobozie, sau la moarte!“

¹ Dezvoalbe, dezvoltbi - a desfășura, a dezvoltui

CRONOLOGIA VIEȚII ȘI A OPEREI

1760

Se naște la Cigmău (Hunedoara), Ion Budai-Deleanu, fiul preotului Solomon Budai.

1777

Studiază teologia la Viena, unde obține titlul de doctor. Audiază cursuri de filosofie și drept. În anii cât a stat la Viena a legat prietenii strânse cu Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior.

1787

Anul în care probabil se întoarce la Blaj. Funcționează scurtă vreme ca profesor la seminarul teologic.

1787 sau 1788

Trece în Galiția și se stabilește la Lemberg, unde ocupă postul de secretar de tribunal provincial.

Ion Budai-Deleanu

La Lemberg își redactează cea mai mare parte a scrierilor cu tematică filologică, istorică și juridică, în spiritul ideologiei umaniste. Tot aici lucrează la principala sa operă literară, *Țiganiada*.

1796

Este avansat consilier (judecător) la Curtea de Apel, post în care rămâne până la sfârșitul vieții.

1800

Este data probabilă a finalizării primei forme a epopeii *Țiganiada*.

1812

Data probabilă a terminării celei de a doua redactări a *Țiganiadei*.

1815

Este invitat de mitropolitul Veniamin Costache ca profesor la Iași.

1820

Moare în orașul Lemberg (astăzi Liov, Ucraina).

REPERE ISTORICO-LITERARE

OID DENSUȘIANU: „Cunoscător al operelor din literaturile străine reprezentând genul spre care îl duceau predispozițiunile sale, cetind pe Homer, Virgil, Tasso, Ariosto, Cervantes și chiar pe Tassoni și Voltaire, nu dintr-o curiozitate ușoară, îndreptată la întâmplare, ci pentru a pătrunde spiritul lor, trăi printre ei cu tot sufletul și a căuta orientări pentru o operă proprie. Budai-Deleanu a scris *Țiganiada* cu gândul de a înzestra literatura noastră cu ceva nou și de a fixa unele aspecte ale vieții de la noi care i se păreau caracteristice.“

PETRE V. HANEȘ: „... autorul *Țiganiadei* admitea că limba românească a fost «stricată», expresia tipică a Școalei Ardelene... Dar deși premisa era aceeași, concluzia la care ajunge Budai-Deleanu nu este atât de exagerată ca a predecesorilor. El nu cere transformarea radicală a graiului, pentru a-i apropia de limba latină, nu obligă pe nimeni să vorbească altfel de cum vorbise până atunci...“

GEORGE CĂLINESCU: „Adevăratul poet al latinistilor fu I. Budai-Deleanu... Budai ca ardelean e în acea condiție a intelectualului care nu cunoaște orașul, ale cărui rude sunt țărănești. Latinistul a trebuit să facă sinteza între limba poporului și aceea a cărții... Budai tratează cuvintele ca pe niște făpturi moi, și le dă pe loc la rimă, genul și terminația trebuitoare...“

Ion Budai-Deleanu

DUMITRU POPOVICI: „Poetul agită ideile sociale și politice cele mai îndrăznețe ale epocii și expune într-un mod alegoric idealul vieții sociale, recomandat de Renașterea ardeleană...”

AL. PIRU: „Este curios cum nimeni nu s-a gândit să compare pe Ion Budai-Deleanu cu Dimitrie Cantemir. La distanță de un secol, acești oameni de Renaștere, doi din adevărații noștri umaniști, au avut nu numai un destin parțial asemănător, amândoi fiind nevoiți să trăiască mult în afara hotarelor țării, ca și în exil, dar au scris, mai ales sub raport literar, opere foarte apropiate, atât din punct de vedere al construcției, cât și din punct de vedere al tendințelor. Nimic mai izbitor de asemenea cu *Țiganiada* decât cu *Istoria ieroglifică* scrisă la Constantinopole în 1705. Așa-zisul roman al lui Cantemir este o enormă fabulă alegorică, întocmai ca și *Țiganiada*, proiectată și realizată ca o epopee eroi-comică în 12 cânturi, după un model omeric, invocat și de Budai-Deleanu, *Batrahomiomahia*.”

ROMUL MUNTEANU: „Ca și ceilalți cărturari din generația Școlii Ardelene și I. Budai-Deleanu se străduiește să umple diferitele goluri ale culturii române prin opere cu un caracter foarte variat. Pentru orice cititor este inevitabilă constatarea că nu numai multilateralitatea preocupărilor lui I. Budai-Deleanu, ci și orientarea generală a operei sale, îl apropie de ceilalți confrăți ai săi. Ideile pentru care a militat Samuil Micu, Gh. Șincai și Petru Maior sunt doar evidente și în scrierile autorului *Țiganiadei*.”

CUPRINS

Prolog	3
Epistolie închinătoare către Mitru Perea, vestit cântăreț!.....	5
Cântecul I.....	11
Cântecele II-III.....	49
Cântecul IV.....	51
Cântecul V.....	86
Cântecul VI.....	87
Cântecele VII-VIII	116
Cântecul IX.....	118
Cântecul X.....	157
Cântecul XI.....	198
Cântecul XII.....	199
Cronologia vieții și a operei.....	235
Repere istorico-literare	237

